



การศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดา

ในพุทธปรัชญาเถรวาท

**A CRITICAL STUDY OF THE MORAL UTILITY OF THE BELIEF
IN GODS IN THERAVĀDA BUDDHIST PHILOSOPHY**

พระมหาสมพร พุทธิวิโร (เก๋ียงพร้อม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑



การศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดา
ในพุทธปรัชญาเถรวาท

พระมหาสมพร พุฑฺธวีโร (เกตุยงพร้อม)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาปรัชญา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)



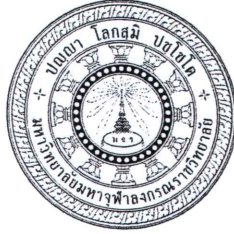
**A Critical Study of the Moral Utility of the Belief in Gods
in Theravada Buddhist Philosophy**

Phramaha Somporn Buddhaviro (Kleangprom)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Philosophy)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)



บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเรื่อง
“การศึกษาวិเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท” เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิวิโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

(รศ.ดร. ประเวศ อินทองปาน)

ประธานกรรมการ

(พระมหามหวินทร์ ปุริสุตตโม.ผศ.ดร)

กรรมการ

(ศ.ดร.สมภาร พรมทา)

กรรมการ

(รศ.ดร.สมิทธิพล เนตรนิมิตร)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ศ.ดร.สมภาร พรมทา

ประธานกรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาสมพร พุทธิวิโร)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : การศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท

ผู้วิจัย : พระมหาสมพร พุทธิวิโร (เกลี้ยงพร้อม)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: ศาสตราจารย์ ดร.สมภาร พรมทา.ป.ธ.๘ พธ.บ.(ครุศาสตร์),
อ.ม.(ปรัชญา), อ.ด.(ปรัชญา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ดังนี้ (๑) เพื่อศึกษาแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาท (๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมในทางพุทธปรัชญาเถรวาท (๓) เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาท การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาทนั้น เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร เคยสร้างกรรมดีไว้ เช่น ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา มีความละอายชั่วกลัวบาป บำเพ็ญวัตรบพ ๗ สัมปทา ๔ เจริญเทวดานุสสติเป็นประจำ เมื่อตายไปจึงไปสุคติ เสวยสุขในสวรรค์ชั้นต่างๆ มีอายุทิพย์ วรรณทิพย์ และสุขทิพย์ จนกว่าจะสิ้นอายุขัย

๒. ประโยชน์ทางจริยธรรมทางพุทธปรัชญาเถรวาท มี ๓ ประการ คือ ๑.ประโยชน์ในโลกนี้ เกิดประโยชน์สุขในปัจจุบัน ๒.ประโยชน์ในโลกหน้า ได้แก่ เกิดเป็นมนุษย์ เทวดา หรือพรหมชั้นต่างๆ ๓.ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ บรรลุ มรรค ผล และนิพพาน

๓. แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท มีประโยชน์ ๓ ประการ คือ ๑. ประโยชน์ในโลกนี้ ได้แก่ ๑.๑ ประโยชน์ต่อตนเอง คนที่ประพฤติธรรม มีหิริโอตตปปะ บุญกิริยาวัตถุ ๓ วัตรบพ ๗ และบำเพ็ญเทวดานุสสติเป็นประจำ ย่อมไม่ทำชั่วทางกาย ทางวาจา ทางใจ จึงไม่มีความทุกข์ ไม่มีความเดือดร้อนจากกรรมชั่ว ประสบแต่ความสุข ความสงบ ๑.๒ ประโยชน์ต่อส่วนรวม เกิดประเพณีอันดีงาม เช่น ประเพณีบวชต้นไม้ในป่า ช่วยรักษาต้นไม้ไม่ให้ถูกตัด เพราะกลัวรุกขเทวดาจะลงโทษ ทำให้มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ประเพณีลอยกระทง เพื่อขอขมาแม่คงคา สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์แม่น้ำ ใช้น้ำอย่างประหยัด ไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำ เป็นต้น ๒.ประโยชน์ในโลกหน้า ผู้มีเทวธรรมประจำใจ มีความละอายชั่วเกรงกลัวต่อบาป ประพฤติสุจริตธรรม

เมื่อละจากโลกนี้แล้ว เมื่อไปสู่โลกหน้า ย่อมจากไปโดยอาการอันสงบ เกิดในสวรรค์ ดังพุทธสุภาษิตว่า “จิตเต อสงกิลิฏฐะ สุกติ ปาฏิภงขา แปลว่า เมื่อจิตใจไม่เศร้าหมอง สุกติเป็นอันหวังได้” ๓. ประโยชน์อย่างยิ่ง ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน การบรรลุดุธรรมต้องลงมือปฏิบัติด้วยตนเองเท่านั้น แต่ผู้มีศรัทธา มีความเพียร มีปัญญาน้อยต้องอาศัยกัลยาณมิตรแนะประโยชน์ ชี้แนวทางให้ เทวธรรมช่วยยกระดับ จริยธรรมให้สูงขึ้น เป็นบาทฐานในการยกระดับจากโลกียธรรมเป็นโลกุตระธรรม คือ มรรค ผล นิพพาน ต่อไป

Thesis Title : A Critical Study of the Moral Utility of the Belief in Gods in Theravada Buddhist Philosophy

Researcher : Phramaha Somporn Buddhaviro (Kleangprom)

Degree : Master of Arts (Philosophy)

Thesis Supervisory Committee

: Prof. Dr. Somporn Promta, Pali VIII, B.A. (Education), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Philosophy)

Date of Graduation : March 26, 2019

Abstract

This thesis has 3 objectives : (1) to study the belief in gods in Theravada Buddhist philosophy, (2) to study the concept of ethical benefits according to Theravada Buddhist philosophy, and (3) to analyze the concept of ethical benefits of belief in gods in Theravada Buddhist philosophy. This research is a qualitative study. The conclusion of research findings are as follows:

1) A god according to Theravada Buddhist philosophy is a being which is subject to birth, old age, sickness, and death like other beings in the universe. They have done good deeds such as making offerings (Dāna), keeping precepts (Sīla), practicing meditation (Bhāvanā), have moral shame, and fear of wrongdoing, practice seven principles of conduct, four accomplishment of persistent effort (Sampadā), practice recollection of deities (Devatānusati) regularly, and when they die they go to heavenly realms and take pleasure in the heavenly realms having celestial age, celestial skin, and celestial happiness until the end of life.

2) The three kinds of ethical benefits in Theravada Buddhist philosophy are:
1. benefits in this life; present happiness. 2. benefits in the next life; to be born as a human being, deities (Devas) or Brahmās of different realms, 3. The greatest benefits which are attaining the path and fruit of Nibbana.

3. The belief in gods in Theravada Buddhist philosophy have 3 kinds of benefits:

1. Benefits in this life: 1.1 self-benefit, the one who practices Dhamma of deities, having Hiri-Ottappa (moral shame and fear of wrongdoing), three kinds of meritorious action, seven principles of conduct, and recollection of deities (Devatānusati) regularly, would not do evil physically, verbally and mentally. Thus, they have no sufferings, no trouble from evil kamma, experiences only happiness and peacefulness. 1.2 Public benefits having good tradition such as; tree ordination ceremony in the forest to maintain it and keep them from being cut due to the fear of being punished by the Tree-spirit (Rukkhadevatā), making them the abundant forest. Loy Krathong festival, to apologize the Mother River, building awareness in conserving the river, using water sufficiently, not throwing the garbage into the river etc. 2. Benefits in next life; one with the dhamma of deities (Devadhamma) has shame and fear of wrongdoing, conduct honesty, when they leave this world to next world they leave peacefully. Born at the heavenly realms as the Buddha's word "Cittē Asankilitthe Sugati Patikankha" which means when the mind is undefiled, a happy destination can be expected. 3. The greatest benefits are the path and the fruit of Nibbana. The attainment must be practiced only by oneself, but some have limited potential who must rely on spiritual friend to benefit and point out the way to help raise the ethical level higher as the base of upgrading from mundane to supramundane dhamma as the path and fruit of Nibbana further.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลงได้ด้วยดี เนื่องจากได้รับความช่วยเหลือจาก ผู้มีอุปการคุณหลายฝ่าย ผู้วิจัยขอเจริญพรอาจารย์ที่ปรึกษา ศ.ดร.สมภาร พรหมทา ที่ได้ช่วยให้คำแนะนำ พร้อมทั้งตรวจแก้ ข้อบกพร่องต่างๆโดยตลอด ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่าน จึงขอขอบคุณและเจริญพรไว้ ณ ที่นี้

กราบขอบพระคุณพระอุปัชฌาย์ พระกรรมวาจาจารย์ พระอนุสาวนาจารย์ พระราชปริยัติกิจ เจ้าอาวาสวัดพรหมวงศาราม พระครูอดุลย์โชติวัฒน์ เจ้าคณะตำบลโพนครก พระมหากวินท์ ยสินทวิโส,ดร พระมหาหัตถ์ จนโทภาโส และอาจารย์ผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทุกๆ ท่าน

ขอเจริญพรขอบคุณ โยมพ่อสมภาร โยมแม่สังวาลย์ เกลี้ยงพร้อม ผศ.นฤมล สุวรรณหงส์ โยมจรรยา แฉล้มเขต โยมจำลอง เรืองใจ และญาติพี่น้องทุกคน ที่ให้ความอนุเคราะห์ให้การสนับสนุนผู้วิจัยด้วยดีตลอดมา

อนึ่ง งานวิจัยฉบับนี้ คงจะสำเร็จลงไม่ได้ หากไม่ได้รับการสนับสนุนด้านข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่ประจำห้องสมุด-หอสมุดทุกแห่งที่เข้าไปใช้บริการ เช่น หอสมุดกลาง-ห้องสมุดปรัชญา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอสมุดกลาง-หอสมุดคณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ รวมถึงเจ้าของผลงานวิชาการ อันทรงคุณค่าทุกท่าน ที่ผู้วิจัยได้นำมาประกอบงานวิจัยฉบับนี้

สุดท้ายนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย จงปกป้องคุ้มครองให้บิดามารดา ครูอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่มีส่วนในการทำงานครั้งนี้ ทั้งที่เอย่นาม และมีได้เอย่นาม ขอให้มีความสุข ความเจริญตลอดไป เทอญ

พระมหาสมพร พุทธิวีโร (เกลี้ยงพร้อม)

๒๖ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
คำอธิบายสัญลักษณ์และอักษรย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๒
๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย	๓
๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๖ ขอบเขตงานวิจัย	๔
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๔
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๔
บทที่ ๒ แนวคิดเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญา	
๒.๑ ความหมายของเทวดา	๑๐
๒.๒ ประเภทของเทวดา	๑๓
๒.๓ สาเหตุที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา	๒๘
๒.๔ อายุและการจุติของเทวดา	๓๑
๒.๕ การมีอยู่ของเทวดา	๓๔
๒.๖ บทสรุป	๓๕

บทที่ ๓ แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมในพุทธปรัชญา

๓.๑ ความหมายของจริยธรรม	๔๑
๓.๒ ประโยชน์ทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท	๔๔
๓.๓. แนวทางเพื่อให้เข้าถึงประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท	๔๖
๓.๔. การปฏิบัติเพื่อให้ถึงประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท	๕๔
๓.๕ บทสรุป	๖๐

บทที่ ๔ แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาตามแนวทางพุทธปรัชญาเถรวาท

๔.๑. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องของเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๖๓
๔.๒. วิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท	๗๘

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๓
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๗

บรรณานุกรม ๙๘

ประวัติผู้วิจัย ๑๐๔

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยกล่าวถึงแหล่งที่มา เล่ม/ข้อ/และหน้า ตามลำดับ เช่น ขุ.ชา.เอกก. (ไทย) ๒๗/๖/๓. หมายถึง พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เอกกนิบาตชาดก เล่มที่ ๒๗ ข้อที่ ๖ หน้า ๓.

พระวินัยปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา. (บาลี)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (บาลี)	= วินัยปิฎก	มหาวคคปาฬิ	(ภาษาบาลี)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย มูลปนิบาต	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย อุปริปนิบาต	(ภาษาไทย)
สั.ส. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
สั.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย มหาวรรค	(ภาษาไทย)
อง.เอกก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย เอกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตุตก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย สัตตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.นวก. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย นวกนิปาตปาฬิ	(ภาษาบาลี)
อง.นวก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย นวกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)

ช.ธ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ช.อิติ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ช.ชา.เอกก. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	เอกกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ชา.ปถวาส. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ปัญญาสนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ช.ม. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	มหานิทเทศ	(ภาษาไทย)
ช.จ. (บาลี)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	จูฬนิทเทศปาติ	(ภาษาบาลี)
ช.จ. (ไทย)	=	สุดตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	จูฬนิทเทศ	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา	
อภิ.วิ. (ไทย)	=	อภิธรรมปิฎก	วิงค์	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสุดตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา		
ที.ม.อ. (ไทย)	=	ทีฆนิกาย	สุมังคลวิลาสินี	มหาวรรคอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ม.ม.อ. (ไทย)	=	มัชฌิมนิกาย	ปัญจสุทนี	มูลปัญญาสกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.อิติ.อ. (บาลี)	=	ชุททกนิกาย	ปรมตถทีปนี	อิติวุตตกอรรถกถาปาติ	(ภาษาบาลี)
ช.อิติ.อ. (ไทย)	=	ชุททกนิกาย	ปรมตถทีปนี	อิติวุตตกอรรถกถา	(ภาษาไทย)
ช.ชา.เอกก.อ. (บาลี)	=	ชุททกนิกาย		เอกกนิปาตชาตกอรรถกถาปาติ	(ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัย

ค. คำย่อชื่อคัมภีร์ฎีกา

ฎีกาปกรณ์วิเสส

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา	
วิสุทฺธิ.ฎีกา (บาลี)	=	ปรมตถมณฑุสา	วิสุทฺธิมคฺคมหาฎีกา	(ภาษาบาลี)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เทพหรือเทวดา เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีอยู่อีกภพภูมิหนึ่ง ซึ่งแตกต่างจากภพภูมิของมนุษย์ มีชีวิตและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า ภิกษุทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์ เหนือกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกुरुทวีป และมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการ ฐาน ๓ ประการ ะไรบ้าง คือ ๑.อายุอันเป็นทิพย์ ๒.วรรณะอันเป็นทิพย์ ๓.สุขอันเป็นทิพย์ ภิกษุทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์ เหนือกว่ามนุษย์ชาวอุตตรกुरुทวีป และมนุษย์ชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล^๑ เทวดานั้น เกิดจากมนุษย์ที่ได้ประพฤติธรรม ที่จะส่งให้ไปเกิดเป็นเทวดา เรียกว่า เทวธรรม ได้แก่ หิริ และโอตตปปะ^๒ เมื่อมนุษย์ละจากโลกนี้ไป จึงได้ไปเสวยสุขเป็นเทวดาอยู่ในเทวโลก เป็นสถานที่น่าอยู่ น่ารื่นรมย์มากกว่าโลกมนุษย์ และเป็นที่ปรารถนาของมนุษย์เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้ว อยากจะไปเสวยสุขในเทวโลก ซึ่งเป็นความเชื่อพื้นฐานอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ดังปรากฏในกรรมฐาน ๔๐ เรื่อง เทวตานุสติ^๓ ที่กล่าวถึงการระลึกถึงธรรมที่ทำให้เป็นเทวดาเนืองๆ ,ในอนุพุททิกถา เป็นธรรมเทศนา ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมตามลำดับ เพื่อฟอกจิตของผู้ฟัง มี ๕ ประการ คือ ทานกถา กล่าวถึงคุณของการให้ทานและอานิสงส์ของการให้ทาน ศีลกถา กล่าวถึงศีลและอานิสงส์ของการรักษาศีล สัคคกถา กล่าวถึงคุณของสวรรค์ ความเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ อันเป็นทิพย์นำรื่นรมย์ นำหลงใหล นำพอใจ กามทีนวกถา กล่าวถึงอานิสงส์ของโทษของกามว่าไม่ยั่งยืน ไม่จีรัง เนกขัมมานิสังสกา อานิสงส์ของการออกบวช ในอานิสงส์ของการรักษาศีล นั้น ศีลย่อมนำให้ผู้รักษาศีลมีความสุขในโลกนี้ สุขในโลกหน้า เป็นเหตุให้ถึงความดับทุกข์

แม้จะเป็นความเชื่อเรื่องเทวดามีปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนาก็จริง แต่ความมีอยู่ของเทวดานั้น ไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยประสาทสัมผัสต่างๆ ทางสัมผัส ๕ ได้ ทำให้นักปรัชญาบางพวก ปฏิเสธเรื่องนี้

^๑ อง นวก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๔๗๕.

^๒ สปับุรุษ ผู้สงบระงับ ประกอบด้วยหิริและโอตตปปะ ตั้งมั่นอยู่ในธรรมอันขาว ท่านเรียก ผู้มีธรรมของเทวดาในโลก อังใน ขุ.ธ. (ไทย) ๒๗/๖/๒.

^๓ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์(อาภรณ์มหาเถร) และคณะ, คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพฯ : บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๓๙๑.

เมื่อมนุษย์ทั่วไปไม่สามารถพิสูจน์เทวดาได้ด้วยประสาทสัมผัสต่างๆได้ ผู้ที่จะพบเห็นนั้น จะต้องมีความสามารถ และคุณธรรมพิเศษ อันเกิดจากการบรรลุคุณวิเศษต่างๆ จนมีหุทิพย์ ตาทิพย์ ได้วิชา ๓ อภิญญา ๖ และปฏิสัมภิทาญาณ ๔ จึงจะสามารถมองเห็นได้

ผู้ทำวิจัยมีข้อสมมติฐานว่า ความเชื่อเรื่องเทวดาแม่ตรวจสอบไม่ได้ แต่ก็มีประโยชน์ทางคุณค่า และทางจริยธรรม มนุษย์ได้อาศัยประโยชน์จากเทวดา ให้เทวดาเป็นเหมือนสัญลักษณ์ทางคุณธรรม จริยธรรม ประเพณีและวัฒนธรรม เช่น การไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำ การลอยกระทง ลอยประทีปเพื่อขอขมาแม่น้ำ เพราะเชื่อว่าแม่น้ำมีแม่คงคา เทพประจำแม่น้ำ การที่เราไม่ตัดต้นไม้ ประเพณีการบวชต้นไม้ เพราะเชื่อว่าต้นไม้มีรุกขเทวดาประจำต้นไม้ การที่คนเราไม่กระทำชั่วในที่แจ้งและในที่ลับ เพราะเชื่อว่าหน้าตางมีหูประตูดมีช่อง ถึงแม้ว่าคนไม่เห็น เทพ เทวดา ผีบ้านผีเรือนก็เห็น ด้วยเหตุนี้ทำให้คนเกรงกลัว ไม่กล้าทำความชั่วในที่ลับและที่แจ้ง คนที่สุขภาพไม่ดี ป่วยไข้อยู่ๆ ต้องมีการทำบุญอุทิศให้เทวดารักษาตัว หรือคนที่ตกใจง่าย ขวัญหนีดีฝ่อ เพราะการขวัญหนีดีฝ่อ ได้แก่ เทวดาประจำตัวไม่อยู่ จำต้องมีการทำบุญอุทิศให้เทวดา หรือให้มีการเรียกขวัญกลับเข้าตัว เป็นต้น

เมื่อความเชื่อเรื่องเทวดามีอยู่ในประเพณี วัฒนธรรม ประจำชุมชน จึงเป็นประเพณีทำให้เกิดการท่องเที่ยว เกิดธุรกิจชุมชน เช่น ประเพณีผีตาโชน ประเพณีลอยประทีป ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีบุญบั้งไฟ ประเพณีแห่ตุง ประเพณีชักพระ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า ประโยชน์ที่ได้รับจากเทวดาเป็นสิ่งที่น่าสนใจ ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาในแง่มุมต่างๆ ทั้งส่วนที่เป็นประโยชน์ส่วนบุคคล เช่น ให้คนมีความละอาย และเกรงกลัวต่อความชั่ว ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง และประโยชน์ต่อส่วนรวม เช่น ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีต และระเบียบ ข้อปฏิบัติของชุมชน ตลอดจนประเพณีอันดีงาม

จากปัญหาและเหตุผลที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า เมื่อพิจารณาประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาทแล้ว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท ว่ามีอยู่อย่างไร

๑.๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาประโยชน์ทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ แนวคิด ความเชื่อเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวคิด เรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมในทางพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นอย่างไร

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

เทวดา (Gods) หมายถึง ชีวิตหลังความตายของผู้ประพตติดี ส่งผลให้ไปเกิดในสวรรค์ เสวยกามคุณ ๕, ผู้ทำความดี ตายแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ ๖ ชั้น อันเพียบพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕

ความเชื่อเรื่องเทวดา (Belief in Gods) หมายถึง ความคิด แนวคิด ความเชื่อ คำสอน เกี่ยวกับเทวดา นางฟ้า

ประโยชน์ทางจริยธรรม (Moral Utility) หมายถึง คุณค่า ราคา ผลที่จะได้รับ ตามหลักศีลธรรมอันดี (ศีล สมาธิ ปัญญา)

พุทธปรัชญาเถรวาท (Theravada Buddhist Philosophy) หมายถึง แนวคิด หรือ กระบวนการของคำสอนตามแนวเหตุผล ทางพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาท

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท” นี้ มีหนังสือและเอกสารงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยใช้อ้างอิง และใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัยดังต่อไปนี้

๑.๕.๑ หนังสือ

๑.๕.๑.๑ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา ได้กล่าวถึงประโยชน์ของจริยธรรม ไว้ในหนังสือ “จริยศาสตร์เบื้องต้น : มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม” สรุปว่า “๑.ช่วยให้มนุษย์รู้ว่าอะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ ๒.ช่วยให้มนุษย์รู้จักคุณค่าที่แท้ มนุษย์ทุกคนล้วนปรารถนาและแสวงหาสิ่งที่ดี หรือสิ่งที่มีค่าแก่ตัวเองเสมอ ๓.ช่วยให้มนุษย์สำนึกในหลักศีลธรรม และธรรมจรรยา ศีลธรรมและจริยธรรมทั้งหลาย เป็นกฎแห่งความจริงของชีวิต หรือเป็นปทัฏฐานแห่งการดำเนินชีวิต ๔.ช่วยให้มนุษย์รู้จักเกณฑ์ตัดสินทางจริยะได้ถูกต้อง จริยศาสตร์ช่วยให้มนุษย์รู้จักเกณฑ์หรือมาตรฐานทางศีลธรรม ที่จะนำมาตัดสินการกระทำว่า เกณฑ์ใดที่เป็นสากลหรือไม่เป็นสากล ๕.ช่วยให้มนุษย์สามารถวิเคราะห์ความมีอยู่ของค่า จริยศาสตร์ทำหน้าที่ในระดับสูงเรียกว่า ”อภิจริยศาสตร์”

๑.๕.๑.๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงลักษณะของเทวดาในหนังสือพุทธธรรมว่า โดยภาวะพื้นฐานเทวดาทุกประเภท จนถึงพรหมสูงที่สุดล้วนแล้วแต่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ

๔ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, จริยศาสตร์ : มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้า, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒-๑๕.

แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลบ้าง ส่วนมากก็เป็นอริยะมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ แม้ว่าเมื่อเทียบโดยเฉลี่ยตามลำดับฐานะ เทวดาจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนพูดรวมๆไปได้ว่า เป็นระดับสูคติด้วยกัน ^๕

๑.๕.๑.๓ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) กล่าวถึงอุปัติเทพ ในหนังสือโลกที่ปนีว่าการที่มนุษย์ทั้งหลาย จักได้มีโอกาไปอุบัติเกิดเป็นเทพยดา เสวยทิพยสมบัติอันเป็นสุข ณ แดนสวรรค์ชั้นฟ้า นั้น ใ้ว่า อยู่ๆแล้ว จะไปอุบัติเกิดเอง โดยไม่ได้อาศัยเหตุปัจจัยอะไรเลยนั้น ก็หาไม่ได้โดยที่แท้ การที่มนุษย์ทั้งหลายที่รวมกับตัวเราในเวลานี้ หลังจากดับขันธถึงชีพิตักษัยหมดลมหายใจไปแล้ว จักได้ไปเกิดเป็นเทพยดาในสวรรค์เมืองฟ้า ก็เพราะมีเหตุปัจจัย

ก็เพราะเหตุปัจจัย หรือปฏิบัติอันยังมนุษย์ และสัตว์ให้ถึงสวรรค์ได้แก่อะไร

ได้แก่ “กุศลกรรม” กล่าวคือ การกระทำความดีอันเป็นบุญกุศลทุกชนิด กุศลกรรมนี้แลเป็นเหตุเป็นปัจจัย เป็นปฏิบัติให้ถึงสวรรค์ ^๖

๑.๕.๑.๔ พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาบุญโญ) ได้กล่าวถึงหลักคิดในการสร้างบทบัญญัติพุทธจริยศาสตร์ ในหนังสือ “จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ว่า หลักพุทธธรรมที่เป็นระบบจริยศาสตร์ มีประเด็นที่ควรศึกษา ๔ ด้าน คือ ๑.ด้านแนวคิดพื้นฐาน ๒.ด้านกาลและเทศะ บทบัญญัติพุทธจริยศาสตร์ ไม่ได้ถูกสร้างขึ้นมาพร้อมกันทีเดียว ถูกสร้างขึ้นมาจากกาลและเทศะ ๓.ด้านแหล่งข้อมูล ผู้มีส่วนสร้างบทบัญญัติพุทธจริยศาสตร์ มีพระพุทธเจ้า พระสาวก พระสาวิการวมทั้งอุบาสกและอุบาสิกา ๔.ด้านความจำเป็นและไม่จำเป็น การบัญญัติแต่ละครั้งแต่ละข้อเกิดขึ้นเพราะมีเหตุผลหลายอย่าง ^๗

๑.๕.๑.๕ วิทย์ วิศทเวทย์ ได้เสนอหนังสือเรื่อง “ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา” ในบทที่ว่าด้วยอภิปรัชญา กับพุทธศาสนา ตอนโลกพันสามวิสัย ว่า...แม้พุทธศาสนาก็ยังเชื่อว่า โลกมนุษย์หรือภูมิมนุษย์ มีโลกแห่งความจริงเพียงอย่างเดียว ยังมีเทวภูมิ คือสวรรค์หรือโลกของเทวดา และอบายภูมิ คือ โลกของสิ่งที่ต่ำกว่ามนุษย์ เช่น นรก เดรัจฉาน เปรต เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้คนธรรมดา

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์(ประยุทธ์ ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๐.(กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อริยมรรค, ๒๕๕๗) หน้า.๕๙๒.

^๖ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), **โลกที่ปนี**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗) ,หน้า ๑๓๙.

^๗ พระศรีคัมภีร์ญาณ(สมจินต์ สมมาบุญโญ), **จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙), หน้า ๘๘-๘๙.

มองไม่เห็น นรกสวรรค์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังสารวัฏเท่านั้น แต่จุดมุ่งหมายสูงสุด คือการถึงนิพพาน หรือความดับทุกข์ ^๘

๑.๕.๑.๖ วคิน อินทสระ ได้กล่าวถึงจริยธรรม ไว้ในหนังสือ “หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด” ในบทที่ ๑๐ มาตรฐานแห่งความดีความชั่ว สรุปว่า อะไรคือความดี? อะไรคือความชั่ว? เป็นปัญหาทางจริยศาสตร์ ซึ่งนักปรัชญาทางนี้ได้ถกเถียงกันเป็นอันมาก

คนส่วนมากมักถือเอาความสุข ความสมปรารถนาในชีวิตปัจจุบันเป็นมาตรฐานวัดความดี คือ ความดีต้องมีผลออกมาเป็นความสุข ความสมปรารถนา เป็นลาภ ยศ สรรเสริญ สุข ส่วนความชั่ว ต้องมีผลตรงกันข้าม แต่ในความเป็นจริงแล้วไม่แนเสมอไป ในแง่ของพระพุทธเจ้าทรงให้แนวคิดไว้ว่า “กรรมใดที่ทำแล้ว ไม่เดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นดี บุคคลทำกรรมใดแล้วเดือดร้อนภายหลัง กรรมนั้นไม่ดี” ^๙

๑.๕.๑.๗ สมภาร พรหมทา ได้กล่าวถึงระบบจริยธรรมไว้ในหนังสือ “พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม” ในบทที่ ๘ จริยธรรม ๒ ระบบว่า เมื่อมนุษย์รวมกันอยู่ในสังคม มนุษย์จะสร้างปัญหาจำนวนหนึ่งขึ้น ปัญหาเหล่านี้จำนวนมากเกิดจาก การที่มนุษย์ไม่รู้จักควบคุมตนเองในทางจริยธรรม เห็นแก่ตัว และมุ่งแต่หาประโยชน์ตน โดยไม่สนใจความเดือดร้อนของผู้อื่น แต่ก็มีปัญหาอีกจำนวนหนึ่ง ซึ่งไม่ได้สัมพันธ์โดยตรงกับประเด็นด้านจริยธรรม ภายในตัวมนุษย์ หากแต่เป็นปัญหาเกิดจาก เรื่องทางเทคนิค เช่น การขาดประสิทธิภาพในการจัดการกับปัญหา ได้แก่ การทำการเกษตรไม่ได้ผล การจัดการไม่เหมาะสมต่อสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดมลพิษ ^{๑๐}

๑.๕.๑.๘ สมภาร พรหมทา ได้กล่าวถึงโครงสร้างระบบจริยศาสตร์ไว้ในหนังสือ “พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณีย์ ทำแท้ง การุณยฆาต” ในบทที่ ๑ ว่า ระบบจริยศาสตร์ในพุทธศาสนาประกอบด้วยองค์ประกอบสองส่วนหลักๆ ด้วยกัน คือ ๑.ส่วนที่เป็นรากฐานได้แก่ สัจธรรม ๒.ส่วนที่เป็นศีลธรรมที่วางอยู่บนรากฐาน กล่าวคือ สัจธรรมนั้น สัจธรรมที่เป็นรากฐานของระบบจริย

^๘ วิทย์ วิศทเวทย์, **ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา**, (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒, ๑๕-๑๖.

^๙ วคิน อินทสระ, **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๔ (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๕๕), หน้า ๕๗.

^{๑๐} สมภาร พรหมทา, **พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศยาม, ๒๕๔๘), หน้า ๔๗๘ - ๔๘๐.

ศาสตร์ในพระพุทธศาสนา คือ จิตนियาม กับกรรมนิยาม ระบบศีลธรรมในพุทธศาสนาวางอยู่บนความเชื่อที่ว่า สิ่งที่กำหนดการกระทำของมนุษย์ให้ดีหรือเลว คือ จิต ^{๑๑}

๑.๕.๒ วิทยานิพนธ์

๑.๕.๒.๑ ญัตติธรรม บัญญัติจริยธรรม ได้วิจัยเรื่อง “ความสำคัญของการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า จริยศาสตร์ คือ การศึกษาทางปรัชญา เกี่ยวกับความดี ความชั่ว เกณฑ์การกระทำใด ที่เรียกว่า ดีหรือชั่ว สำหรับพุทธจริยศาสตร์ ก็คือ เกี่ยวกับการศึกษาเรื่อง “กรรม” ซึ่งแปลตามศัพท์ว่า “การกระทำ” นั่นเอง โดยทางพุทธศาสนามีมุมมองเกี่ยวกับการ “กระทำหรือกรรม” ว่า มีลักษณะต่างจากระบบจริยศาสตร์อื่นๆ ^{๑๒}

๑.๕.๒.๒ พระมหากันต์ วฑฒนวิโส (มโนวัฒน์) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรม ในจริยศาสตร์ของค่านักบวชในพุทธจริยศาสตร์ตามทัศนะของพระเทพเวที(ประยูร ปยุตโต)” ผลการวิจัยพบว่า เจตนาเป็นพื้นฐานของการกระทำ และเป็นเครื่องชี้หรือตัดสินว่า การกระทำนั้นดีหรือไม่ อย่างไร ดังมีปรากฏในพุทธพจน์ธรรมบทว่า “...ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นใหญ่ มีใจเป็นหัวหน้า ทุกอย่างสำเร็จได้ด้วยใจ ถ้าคนเรามีใจชั่ว จะทำอะไรก็ชั่วไปด้วย เพราะกรรมนั้น ทุกข์ย่อมตามสนองเขาเหมือนล้อหมุนตามรอยเท้าโค” ^{๑๓}

๑.๕.๒.๓ พระมหาชุตินทร โชติธมโม ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์” ผลการวิจัยพบว่า เกณฑ์การตัดสินปัญหาทางจริยธรรมในพระอภิธรรมมีอยู่ ๒ ประการ คือ (๑) ให้พิจารณาดูที่สาเหตุแห่งการกระทำพร้อมทั้งแรงจูงใจในการเลือกตัดสินใจกระทำ ซึ่งปรากฏอยู่ในจิตพร้อมด้วยองค์ประกอบที่ปรุงแต่งจิต ถ้าการกระทำนั้นมาจากสาเหตุแห่งความดีและมีองค์ประกอบของความดี การกระทำนั้นย่อมจะต้องเป็นความดีอยู่เสมอ (๒)

^{๑๑} สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณีย์ ทำแฉ่ง การอุยฆาต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ :โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๐.

^{๑๒} ญัตติธรรม บัญญัติจริยธรรม, “ความสำคัญของการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖.

^{๑๓} พระมหากันต์ วฑฒนวิโส (มโนวัฒน์), “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรม ในจริยศาสตร์ของค่านักบวชในพุทธจริยศาสตร์ตามทัศนะของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๔๙-๕๐.

ให้พิจารณาดูที่ผลลัพธ์ของการกระทำที่ปรากฏอยู่ในกุศลวิบากจิตและอกุศลวิบากจิตที่ประทับไว้ภายในภวังคจิต ^{๑๔}

๑.๕.๒.๔ พระมหาวิวัฒน์ จีรวฑฒโน ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบเหตุที่ทำให้เป็นเทวดาและมนุษย์ในกามาวจรภูมิ” ผลการวิจัยพบว่า เหตุที่ทำให้เป็นเทวดาและมนุษย์ในกามาวจรภูมิ ในด้านเหมือนกัน คือ เทวดาทั้งหลายย่อมจุติ เช่นเดียวกับมนุษย์ตาย มีร่างกายประกอบด้วยมหาภูตรูปทั้ง ๔ และวิญญาณ มีความทุกข์ สุข เช่นเดียวกับมนุษย์ เทวดาในกามาวจรภูมิ มีการประพตฺติในกามเหมือนมนุษย์โลก ^{๑๕}

๑.๕.๒.๕ พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ ได้วิจัยเรื่อง “นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า นรกและสวรรค์มีอยู่ ๒ สถานะคือ สถานะที่ ๑ คือนรกและสวรรค์เป็นสถานะที่ (รูปธรรม) เป็นภพภูมิของสัตว์ผู้เกิดในโอปปาติกะกำเนิด สถานะที่ ๒ คือนรกและสวรรค์เป็นภาวะ คือความรู้สึกความคิดทางจิตใจ (นามธรรม) เกิดดับที่อายตนะ นรกและสวรรค์ในแง่ที่เป็นสถานะที่ เป็นดินแดนสำหรับเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ผู้มีกิเลส นรกเป็นจุดหมายสุดท้าย(จุดหมายที่ไม่ได้ตั้งใจไว้) ของสัตว์ผู้กระทำชั่วทางกาย ทางวาจา และใจ ซึ่งหมายถึงสัตว์ทุกจำพวก ไม่จำเป็นว่าต้องเป็นมนุษย์เท่านั้น บางทีสัตว์นรคนั้นเองแหละ ตายไปในนรกอีก ^{๑๖}

๑.๕.๒.๖ พระอธิการคำภา อติปโล ได้วิจัยเรื่อง “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า เทวดาเป็นสัตว์โลกที่รวมอยู่ในโลกคือหมู่สัตว์ เทวดาเป็นผู้มีกายทิพย์ บริโภคอาหารทิพย์ มีอายุยืนยาว มีรัศมีงดงาม เมื่อปรากฏกายในเวลากลางคืน ณ สถานะที่ใด จะทำให้สถานะนั้นสว่างไสวไปทั่ว เทวดาเป็นประชากรเมืองสวรรค์ เทวดาผู้ชายเรียกว่า เทพบุตร เทวดาผู้หญิง เรียกว่า เทพธิดา โดยฐานะพื้นฐานแล้วเทวดาทุกประเภท

^{๑๔} พระมหาชุตินทร โชติธมฺโม, “การศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), บทคัดย่อ.

^{๑๕} พระมหาวิวัฒน์ จีรวฑฒโน (ตรีเมธี), “การศึกษาเปรียบเทียบเหตุที่ทำให้เป็นเทวดาและมนุษย์ในกามาวจรภูมิ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๑๖} พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ (วันจันทร์), “นรกและสวรรค์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๙๒.

ตลอดถึงพรหมที่สูงสุดล้วนเป็นเพื่อน เกิด แก่ เจ็บ ตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏเช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย ^{๑๗}

๑.๕.๒.๗ สันติ เมืองแสง ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท” ผลการวิจัยพบว่า เทวธรรม คือ หิริและโอตตปปะ หมายถึง สภาวะที่ละอายและสภาวะที่สะดุ้งกลัวต่อกายทุจริต เป็นต้น เป็นบ่อเกิด ความดีงาม ความสุข ความเจริญ ในโลกนี้ เป็นเหตุให้เกิดในสุคติโลกสวรรค์ และเป็นเหตุให้บรรลุมรรค ผล นิพพาน

บุคคลผู้มีเทวธรรม คือหิริและโอตตปปะ จะแสดงออกต่อสิ่งที่ไม่ดี คือ เกลียดบาปทุจริต และมีความคิดสร้างสรรค์ คือความรักความดี คิดดี พูดดี ทำดี และมีความซื่อสัตย์สุจริต ^{๑๘}

จากการทบทวนงานเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยต่างๆ เหล่านี้ ได้ศึกษาในประเด็นดังต่อไปนี้

พระมหากันต์ วทฒนวิโส (มโนวัฒน์) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์การตัดสินทางจริยธรรม ในจริยศาสตร์ของค่าน้ำ กับในพุทธจริยศาสตร์ตามที่เสนอของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต) เน้นเปรียบเทียบจริยศาสตร์ตะวันตกกับตะวันออก พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ ได้วิจัยเรื่อง นรกและสวรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงสถานะของนรกและสวรรค์ พระมหาชุตินทร โชติธมโม ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรม ในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์ ได้ศึกษาเกณฑ์การตัดสินปัญหาทางจริยธรรม ในพระอภิธรรม พระอธิการคำภา อติพโล ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ กับเทวดา ในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงความเกี่ยวข้องของมนุษย์และเทวดา พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญโญ ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เรื่อง เทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท พระมหาวิวัฒน์ จิรวทฒโน ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบเหตุที่ทำให้เป็นเทวดา และมนุษย์ในกามาวจรภูมิ สันติ เมืองแสง ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง เทวธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวเฉพาะเหตุที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา ฌฎฐรี บุญกิตติเจริญ ได้วิจัยเรื่อง ความสำคัญของการเวียนว่ายตายเกิด ในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่า ยังไม่มีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องประโยชน์ด้านจริยธรรมความเชื่อเทวดาในปรัชญาเถรวาท ซึ่งยังคงเป็นประเด็นที่น่าสนใจ และสามารถที่จะศึกษาเพื่อให้เห็นว่าเป็นอย่างไร อีกประเด็นหนึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า หากได้วิจัย

^{๑๗} พระอธิการคำภา อติพโล (ปิยะกะเส), “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๘๗.

^{๑๘} สันติ เมืองแสง, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๗๓.

แล้วจะทำให้พบคำตอบที่ชัดเจนถึง ประโยชน์ทางด้านจริยธรรมความเชื่อเทวดา ว่ามีอยู่ในลักษณะใด
ทำไมจึงมีอยู่เช่นนั้น

๑.๖ ขอบเขตงานวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นการวิจัยทางปรัชญา จึงเน้นทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Investigation) เป็นหลัก กล่าวคือ ค้นคว้าวิจัยจากพระไตรปิฎก เอกสารตำรา วิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมุ่งถึงประเด็นเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเทวดาในปรัชญาเถรวาท” โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของเทวดาเป็นเช่นไร

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาค้นคว้าจากเอกสารต่างๆดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาจากเอกสารชั้นปฐมภูมิได้แก่พระไตรปิฎก ภาษาบาลี มหาจุฬาเตปิตกัม ๒๕๐๐และพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย๒๕๓๙

๑.๗.๒ ศึกษาจากเอกสารชั้นทุติยภูมิได้แก่อรรถกถา ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฯ และอรรถกถา ภาษาไทย ฉบับมหามกุฏฯ ฎีกา ภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาฯ ฎีกา อนุฎีกาปกรณ์วิเสส

๑.๗.๓ ศึกษาจากเอกสารหนังสือตำราเอกสารเกี่ยวกับจากนักปราชญ์ผู้มีความเชี่ยวชาญ ได้จัดพิมพ์ไว้ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๑.๗.๔ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิ

๑.๗.๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๗.๖ เสนอผลการวิจัยโดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดความเชื่อเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๘.๒ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมในทางพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๘.๓ ทำให้ทราบการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาท

บทที่ ๒

แนวคิดเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญา

ในการศึกษาวิเคราะห์ “ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อ เรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท” นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า จากพระไตรปิฎก อรรถกถา วิสุทธิมรรค ตลอดจนแนวคิด ทฤษฎี และหลักเกี่ยวกับสวรรค์และเทวดา จากห้องสมุด สื่อความรู้ต่างๆ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อนำเสนอตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ความหมายของเทวดา

คำว่า เทวดา มาจากศัพท์เดิม แปลว่า การเล่นบุชา^๑

อภิธานป์ที่ปิภาสุจิ วิเคราะห์ว่า เพราะอรรถว่า เล่น รื่นเริง คือ ย่อมไปสู่ความเจริญจากโลกนี้ ชื่อว่า เทวดา หรือเทพ^๒

คัมภีร์สัททนีติธาตุมาลาบาลีไวยากรณ์ได้ให้ความหมายของเทวดาไว้ว่า ทิพพุนติ กามคุณ ฌานนาภิญญาจิตตีสสรียาทิหิ ก็พนติ แปลว่า ผู้ผลิตเพลินด้วยกามคุณ ฌาน อภิญญา และความเป็นใหญ่ในจิต ชื่อว่า เทวดา

เตสุ วา วิหรนตีติ เทวา : อีกนัยหนึ่ง ผู้อยู่ในกามคุณเป็นต้นนั้น ชื่อว่า เทวดา,

นิพพุนติ ยถาภิลาสิต วิสยอปปฏิฆาเตนคจฺจนฺติ เทวา : อีกนัยหนึ่ง ผู้ไปสู่อารมณ์ดังปรารถนาโดยไม่มีสิ่งใดขัดขวาง ชื่อว่า เทวดา

ทิพพุนติ ยถิจฺฉินฺตนิปพาทเนสกฺโกณตตีติ เทวา : อีกนัยหนึ่ง ผู้สามารถที่จะยังสิ่งที่ตนต้องการให้สำเร็จ ชื่อว่า เทวดา

อถวา ตตพยสนนิตถรณตถิเกหิสรณปรายณฺนติ เทวนียา อภิตถวณียาติ เทวา : อีกนัยหนึ่ง ผู้ควรยกย่องว่า เป็นที่พึ่งที่อาศัยของผู้ปรารถนาจะพ้นจากวิบัติต่างๆ ชื่อว่า เทวดา

^๑ กรมวิชาการ, สัถกฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธาน, (พระนคร : ศุรุสภา, ๒๕๑๑), หน้า ๕๖๖.

^๒ ต.นาคประทีป, บาลี อภิธานป์ที่ปิภาและสุจิ, (กรุงเทพ : โรงพิมพ์ไท, ๒๕๖๗), หน้า ๕๒๓.

โศภาวิเสสโยเคน กมนียาติ วา เทวา : อิกนัยหนึ่ง ผู้ควรปรารถนาโดยประกอบด้วยความงามเป็นพิเศษ ชื่อว่า เทวดา ^๓

คัมภีร์จักรวาลที่ปณี ได้กล่าวว่า “เทวดามีอานุภาพพิเศษ มีความสว่างไสว สามารถดำเนินไปในอากาศได้ เป็นผู้รุ่งเรืองด้วยอานุภาพแห่งบุญที่ได้กระทำไว้ จะไปทางไหนก็งดงาม มีความโดดเด่น จะปรารถนาสิ่งใดก็สมปรารถนาทุกประการ” ^๔

คัมภีร์อภิธานวรรณนา ได้กล่าว ว่า “คำว่า เทว (ทิว กิฬาย+อ) ได้แก่ เทวดา, เทพ, เทวะ วิเคราะห์ว่า ทิพพุนตี ปลูกจิต กามคุณนทิต อุตตโน วา อิทียาติ เทวา, กิฬนตี โขตุนตี จาติ อุตโต. เต ติวริชา สมมติเทวา อุปตติเทวา วิสุทธิเทวา แปลว่า เทวดาผู้ผลิตเพลิงด้วยกามคุณ ๕ หรือด้วยอิทธิฤทธิ์ของตน ชื่อว่า เทวะ คือ ผู้รุ่งเรืองสว่างไสว” ^๕

ตโย เทวา สมมติเทวา จ อุปตติเทวา จ วิสุทธิเทวา จ เทวดามี ๓ พวก คือ ๑) สมมติเทวดา ได้แก่ พระราชา พระราชินี พระโอรส พระธิดา และพระประยูรญาติ ๒) อุปตติเทวดา ได้แก่ เทวดาตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิกขึ้นไป ๓) วิสุทธิเทวดา ได้แก่ พระอรหันต์ซีณาสพ และผู้มีคุณเทียบเท่าพระอรหันต์ ^๖

พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์ ให้ความหมายของเทวดา ว่า “หมู่เทพ ชาวสวรรค์ เป็นคำเรียกรวมชาวสวรรค์ ทั้งเพศชายและหญิง” ^๗

^๓ พระอัครคังสเถระ, สัททนีติธาตุมาลา คัมภีร์หลักบาลีไวยากรณ์, (กรุงเทพฯ : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗๘.

^๔ กรมศิลปากร, จักรวาลที่ปณี, (กรุงเทพฯ : เนทท์ลเอด์เพรสศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓), หน้า ๑๓๒.

^๕ พระมหาสมปอง มุทีโต, คัมภีร์อภิธานวรรณนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๓๕-๓๖.

^๖ พุ.จ. (บาลี) ๓๐/๓๒/๙๖.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), ๒๕๕๖, หน้า ๑๓๘.

สวรรณ หรือ สักคะ แปลว่า “โลกที่เลอเลิศเพียงพร้อมไปด้วยกามคุณ ๕ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ อันน่าปรารถนา น่าใคร่ สวรรค์ คือ โลกที่งดงามเพียงพร้อมด้วยสิ่งที่ดี และสิ่งที่เป็นบุญ” ^๘

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของเทวดาไว้ว่า “ชาวสวรรค์ ผู้มีดาทิพย์ หูทิพย์ และอาหารทิพย์” ^๙

พระครูปริยัติธรรมวงศ์ ได้ให้ความหมายของเทวดาไว้ว่า คติของบุคคลผู้ทำความดีต้องไปเกิดหลังการตาย ในความหมายที่เป็นภาวะจิตใจและเป็นสถานที่อยู่อาศัย ^{๑๐}

พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต) กล่าวไว้ในเรื่อง เหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา ว่า โดยภาวะพื้นฐาน เทวดาทุกประเภทจนกระทั่งพรหมสูงสุด ล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ เช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายมนุษย์ ^{๑๑}

คำว่า เทวดานี้ มีหลายศัพท์ด้วยกัน เช่น เทวะ เทพ เทพยะ เทพยดา และติทส(เทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์) อมรา(ผู้ไม่ตาย) เทว(ผู้ผลิตผลิตด้วยกามคุณ ๕ หรือด้วยอิทธิฤทธิ์ของตน) วิพชา (ผู้ไม่หลับ) สุราสี(ผู้กินของทิพย์ ผู้บริโภคนิสฺสาโภชน) สุรา(ผู้มีความกล้า) มรุ(ผู้ตายตามอายุขัย) ทิวภา (ผู้อาศัยอยู่ในเทวโลก) อมตปา(ผู้ดื่มอมตรส) สักควาสี(ผู้อยู่บนสวรรค์) นิชชรา(ผู้ไม่แก่) อนิมิสา(ผู้ไม่หลับตา) ทิวพา(ผู้อยู่บนสวรรค์)

^๘ พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ (วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕.

^๙ ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**, (กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๕๔๐.

^{๑๐} พระครูปริยัติธรรมวงศ์, “นรกและสวรรค์กับความเชื่อของเยาวชนในปัจจุบัน”, **วารสารวิชาการธรรมทัศน์**, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖-กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗), หน้า ๒๘.

^{๑๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ปอ.ปยุตฺโต), **เหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา**, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘), หน้า ๔๐.

นอกจากนี้ ศัพท์ที่แปลว่า เทวดายังมีอีก ว่า สุปัพพา สุมนา ติติเวสา อาทิตยยา ทิวิสทา เลขา อทิตินันทนา อาทิจจา ริภโว อโสปปา อมัจจา อมตาสนา อัคคิมุขชา หวิโกชนา คีรัพพานา ทาน-วารโย พินทารกา ปุชียา จิรายุกา สัคคิโน นโภสทา เป็นต้น ^{๑๖}

สรุปว่า เทวดา ได้แก่ สัตว์ผู้เวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร เป็นเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย เช่นเดียวกับกับมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย เคยบำเพ็ญคุณงามความดีไว้ในคราวเป็นมนุษย์ เมื่อตายไปแล้ว ผลบุญนำพาให้ได้ไปเสวยสุขในสรวงสวรรค์ชั้นต่างๆ ใหมมีความสุขทิพย์ आयุทิพย์ วรรณะทิพย์ จนกว่าจะหมดบุญ จึงจะเคลื่อนไปสู่ภพภูมิอื่นตามอำนาจของกรรมดี และกรรมชั่วที่ได้เคยกระทำไว้ และเมื่อถึงคราวจุติ พวกเทวดาต่างให้พรแก่กัน ๓ ประการ คือ ขอให้ได้เกิดเป็นมนุษย์ ได้เกิดในถิ่น พระพุทธศาสนา และได้มีโอกาสได้ประพฤติปฏิบัติธรรมเพื่อจะได้มีโอกาสประกอบคุณงามความดี อย่างเต็มที่ มนุษย์เองก็มีดีกว่าเทวดา ๓ ประการ คือ มีจิตใจที่กล้าหาญ มีสติที่ดีกว่า มีการประพฤติ พรหมจรรย์ (ปฏิบัติธรรม)

๒.๒ ประเภทของเทวดา

ประเภทของเทวดาที่ปรากฏในขุททกนิกาย จุฬนิตเทส พรหมณ์พาวรี ได้ส่งมาณพ ๑๖ คน มีอิตมาณพ เป็นต้น ไปทูลถามปัญหาเกี่ยวกับพระผู้มีพระภาค ๆ ได้พยากรณ์ปัญหาพร้อมทั้งแสดง ประเภทของเทวดาไว้ ๒ ประการ คือ

๑.ปุณณกมาณพปัญหา นิตเทส ว่าด้วยปัญหาของปุณณกมาณพ พระเทพเวที (ประยูรช ปยุตโต) ได้สรุปความหมายของเทวดาไว้ว่า “สิ่งที่มีเนื้อเป็นทักษิณีย์ของตนๆ (พวกไหนนับถือสิ่งใด เป็นทักษิณีย์ สิ่งนั้นก็เป็นเทวดาของพวกนั้น) ตัวอย่างความเชื่อถือของคนสมัยพุทธกาล ประมวลได้ ๕ ประเภท คือ

๑.นักบวช นักพรต เช่น อาชีวกเป็นเทวดาของสาวกอาชีวก นิครนถ์ ชฎิล ปริพาชก ดาบส ก็เป็นเทวดาของสาวกนิครนถ์ เป็นต้น เหล่านี้ตามลำดับ

๒.สัตว์เลี้ยง เช่น ช้างเป็นเทวดาของพวกประพตบุตรบุชาช้าง ม้า โค ไก่ กา เป็นต้น ก็เป็นเทวดาของพวกนับถือบุตรบุชาสัตว์นั้นๆ ตามลำดับ

๓.ธรรมชาติ เช่น ไฟเป็นเทวดาของพวกประพตบุตรบุชาไฟ แก้ว มณี ทิศ พระจันทร์ พระอาทิตย์ เป็นเทวดาของผู้ถือบุตรบุชาสิ่งนั้นๆ ตามลำดับ

^{๑๖} พระมหาสมปอง มุทีโต, คัมภีร์อภินาหารธรรมนา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : บริษัท ประยูรวงศ์พรีน ติ้ง จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๓๖-๓๘.

๔. เทพชั้นต่ำ เช่น นาคเป็นเทวดาของพวกประพตติพรตบุชานาค ครุฑ ยักษ์ คนธรรพ์ เป็นเทวดาของผู้ถือพรตบุชานาคเป็นต้น เหล่านี้ตามลำดับ (พระภูมิก็จัดอยู่ในชั้นนี้)

๕. เทพชั้นสูง เช่น พรหมเป็นเทวดาของพวกประพตติบุชาพระพรหมพระอินทร์ เป็นเทวดาของผู้ถือพรตบุชาพระอินทร์เป็นต้น”^{๑๓}

๒. โศตกมาณวปัญหาพิเศษ ว่าด้วยปัญหาของโศตกมาณพ ได้กล่าวถึงประเภทของเทวดาไว้ว่า เทวะ ได้แก่ เทพ ๓ จำพวก คือ ๑. สมมติเทพ ๒. อุบัติเทพ ๓. วิสุทธิเทพ ดังนี้

๑. สมมติเทพ คือ พระราชา พระราชกุมาร พระราชเทวี เรียกว่า สมมติเทพ

๒. อุบัติเทพ คือ เทวดาชั้นจาตุมหาราช เทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวดาชั้นยามา เทวดาชั้นดุสิต เทวดาชั้นนิมมานรดี เทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี เทวดาผู้บำเพ็ญในหมู่พรหมและเทวดาชั้นสูงขึ้นไปกว่านั้น เรียกว่า อุบัติเทพ

๓. วิสุทธิเทพ คือ พระอรหันตชีณาสพ ได้แก่ พระตถาคต สาวกของพระตถาคต เรียกว่า “วิสุทธิเทพ” และพระปัจเจกพุทธเจ้า ก็เรียกว่า “วิสุทธิเทพ” พระผู้มีพระภาคทรงเป็นเทพ เป็นอติเทพ และเป็นเทพยิ่งกว่าเทพ ยิ่งกว่าสมมติเทพ อุบัติเทพ และวิสุทธิเทพทั้งหลาย ทรงเป็นราชสีห์ยิ่งกว่าราชสีห์ เป็นนาคยิ่งกว่านาค เป็นผู้นำหมู่ยิ่งกว่าผู้นำหมู่ เป็นพระมุนียิ่งกว่าพระมุนี เป็นพระราชายิ่งกว่าพระราชา^{๑๔}

๒.๒.๑ สมมติเทพ

สมมติเทพ คือ เทวดาโดยสมมติ ได้แก่ พระราชาผู้ปกครองประเทศ รวมทั้งพระเทวี และพระราชกุมาร พระราชกุมารี ตลอดจนพระประยูรญาติของพระราชา พระราชาเป็นชนชั้นปกครอง จัดอยู่ในวรรณะกษัตริย์ตามหลักของระบบวรรณะ ที่มีมาตั้งแต่ครั้งก่อนพุทธกาล ได้ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตรว่า

วาเสฏฐะและภารทวาชะ ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายจึงได้ประชุมกันปรับทุกข์กันว่า ‘ท่านผู้เจริญ บาปกรรมปรากฏในหมู่สัตว์แล้ว คือ การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้จักปรากฏ การครหาจักปรากฏ การพูดเท็จจักปรากฏ การถือทันทาวุธจักปรากฏ ทางที่ดี พวกเราควรสมมต(แต่งตั้ง) สัตว์

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๗๒.

^{๑๔} ชุ.จ. (ไทย) ๓๐/๓๒/๑๖๐-๑๖๑.

ผู้หนึ่ง ซึ่งจะว่ากล่าว ผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรตีเตือน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ พวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น

ครั้นแล้ว สัตว์เหล่านั้นจึงเข้าไปหาท่านที่มีรูปร่างดีกว่า น่าดูกว่า น่าเลื่อมใสกว่า น่าเกรงขามกว่า แล้วจึงได้กล่าวดังนี้ว่า ‘มาเถิด ท่านผู้เจริญ ขอท่านจงว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว จงตีเตือนผู้ที่ควรตีเตือน จงขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบเถิดและพวกเราจักแบ่งปันข้าวสาลีให้แก่ท่าน’

สัตว์ผู้นั้นรับคำแล้ว ได้ว่ากล่าวผู้ที่ควรว่ากล่าว ตีเตือนผู้ที่ควรตีเตือน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่โดยชอบ และสัตว์เหล่านั้นก็ได้แบ่งปันข้าวสาลีให้แก่สัตว์ผู้นั้น

วาเสฏฐะและภราทวาชะ เพราะเหตุที่สัตว์นั้นอันมหาชนสมมต(แต่งตั้ง)

ฉะนั้น คำแรกว่า ‘มหาสมมต มหาสมมต’ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้นเป็นใหญ่แห่งที่นาทั้งหลาย

ฉะนั้น คำที่ ๒ ว่า ‘กษัตริย์ กษัตริย์’ จึงเกิดขึ้น เพราะเหตุที่สัตว์นั้น ให้ชนเหล่าอื่นยินดีได้โดยชอบธรรม

ฉะนั้น คำที่ ๓ ว่า ‘ราชา ราชา’ จึงเกิดขึ้น ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ จึงได้เกิดมีแวดวง (หมู่หรือคณะ) กษัตริย์นั้นขึ้นแก่สัตว์เหล่านั้นเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์เหล่าอื่น มีแก่สัตว์พวกเดียวกันเท่านั้น ไม่มีแก่สัตว์ที่มีใช้พวกเดียวกัน มีโดยธรรมเท่านั้น ไม่ใช่โดยอธรรม”

ตามรูปศัพท์ พระราชา หมายถึง ผู้ยังหมู่ชนให้อิ่มใจ หรือทำให้ผู้อื่นมีความสุข เป็นที่รู้จักกันว่า พระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งมีหน้าที่ปกครองประเทศ ป้องกันการรุกรานของประเทศอื่น ช่วยจัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชน นำความสงบร่มเย็นให้แก่ประชาชนด้วยเมตตาธรรม ยามใดที่ประชาชนประสบกับปัญหา ทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ อุทกภัย วาตภัย อัคคีภัย หรือประสบกับความขัดข้องในการประกอบสัมมาอาชีพ ในด้านใดก็ตาม จะพากันกราบทูลพระราชาให้ทรงทราบ และพระราชาที่ทรงแก้ไขปัญหานั้นให้คลี่คลายไปในทางที่ดี เช่น พ้อขุนรามคำแหงโปรดให้มีการแขวนกระดิ่งเพื่อให้ประชาชนสามารถร้องทุกข์ เป็นต้น จะเห็นได้ว่า พระราชาเป็นศรีสง่าของแว่นแคว้น เป็นมิ่งขวัญ เป็นผู้ปกป้องผองภัยให้แก่ประชาชน จึงเป็นสมมติเทพ คือ เทวดาในหมู่มนุษย์นั่นเอง ^{๑๕}

๒.๒.๒. อุปัตติเทพ

อุปัตติเทพ คือ เทวดาตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิก้าขึ้นไป เทวดาเป็นสัตว์ที่ยังเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร อาศัยความสืบเนื่องของวัฏสงสาร ทำให้สัตว์โลกไม่สามารถออกไปจากภพภูมิ ในเรื่อง

^{๑๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๓๐-๑๓๒/๙๖-๙๗.

นรกและสวรรค์ มีอิทธิพลต่อระบบของสังคมไทยมาก ทั้งทางด้านจิตรกรรม วรรณกรรม และพิธีกรรม โดยเฉพาะจิตรกรรมฝาผนัง ตามปูชนียสถาน แสดงภาพสวรรค์ไว้อย่างน่าเพลิดเพลิน น่าชื่นชม^{๑๖} ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้เอง สวรรค์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาในภพหน้า ดังปรากฏในธรรมบท ว่า

ในเมืองสาวตถิ ได้มีธัมมิกอุบาสกคนหนึ่ง มีบุตร ๗ คน ธิดา ๗ คน ได้ให้ทานรักษาศีล เจริญภาวนา พออย่างเข้าสู่วัยชรา ถูกโรคภัยเบียดเบียน จึงนิมนต์ภิกษุ ๘ รูป มาสาดยายธรรมที่บ้าน ขณะฟังสติปัฏฐานสูตรอยู่นั้น เทวดาได้นำราชรถมาเชื้อเชิญให้ไปอยู่ด้วย แต่เขาไม่ยอมให้การฟังธรรมหยุดชะงัก จึงห้ามเทวดาว่า “ท่าน จงรอก่อน” แต่ภิกษุเข้าใจว่า “อุบาสกห้ามไม่ให้แสดงธรรม” จึงพากันกลับวัด ส่วนบุตรก็เข้าใจผิดว่า เมื่อก่อนพ่อชอบฟังธรรม แต่บัดนี้กลับห้ามการแสดงธรรม จึงพากันร้องไห้คร่ำครวญ พอทราบความจริงว่า “พ่อไม่ได้ห้ามพระแสดงธรรม แต่ห้ามเทวดาต่างหาก” ถูกพ่อถามว่า “จะไปเกิดที่ไหนดี” จึงบอกว่า ชั้นดุสิตเป็นที่อยู่ของพระโพธิสัตว์ พุทธมารดา พุทธบิดา เป็นสถานที่มีความสุขมาก ธัมมิกอุบาสกจึงได้ส่งลูกให้นำพวงดอกไม้มาอธิษฐานแล้วจึงโยนไปในอากาศ พวงดอกไม้ได้ห้อยที่จะอวยรถของเทวดาชั้นดุสิตแล้ว จึงให้โอวาทลูกว่า “หากเจ้าอยากไปอยู่กับพ่อ ให้หมั่นทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนาจะได้ไปเกิดเป็นเทวดาชั้นดุสิตด้วยกัน”

พระพุทธเจ้าตรัสกับภิกษุที่ไปสาดยายธรรมว่า ผู้ที่ไม่ประมาทจะเป็นคนทุกข์ก็ตาม หรือบรรพชิตก็ตาม ย่อมบันเทิงในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง (ทั้งโลกนี้และเทวโลก)

๑๗

จะเห็นว่า สัตว์ผู้หลงอยู่ในวิภวสังสาร ย่อมติดอยู่ในกิเลส กรรม วิบาก เกิดในภพภูมิต่างๆ ตามอำนาจของกรรมดี และกรรมชั่วที่จัดสรรให้ไปเกิดในกำเนิดทั้ง ๔ ดังที่ทรงตรัสกับพระสารีบุตร ว่า “กำเนิดมี ๔ ชนิด คือ

๑. กำเนิดอณชชะ (การเกิดในไข่)
๒. กำเนิดชลาพุชะ (การเกิดในครรภ์)
๓. กำเนิดสังเสทชะ (การเกิดในเถาไคลหรือที่ขึ้นแฉะ)

^{๑๖} พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา (วันจันทร์), “นรกสวรรค์ในพุทธศาสนาเถรวาท”. **ปริยญาพุทธศาสนตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๖๕.

^{๑๗} มหามกุฏวิทยาลัย, **พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหา มกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗๓-๑๗๔.

๔. กำเนิดโอปปาติกะ (การเกิดผุดขึ้น) ” ^{๑๘}

กำเนิดอัมชชะ คือ สัตว์ผู้เจาะทำลายเปลือกไข่แล้วเกิด เรียกว่า กำเนิดอัมชชะ

กำเนิดชลาพูชะ คือ เหล่าสัตว์ผู้เกิดในครรภ์ เรียกว่า กำเนิดชลาพูชะ

กำเนิดสังเสทชะ คือ เหล่าสัตว์ผู้เกิดในปลาเน่า ซากศพเน่า ขนมบูด น้ำคร่ำ หรือถ้ำโคล เรียกว่า กำเนิดสังเสทชะ

กำเนิดโอปปาติกะ คือ เทวดา สัตว์นรก มนุษย์บางจำพวก และเปรตบางจำพวก เรียกว่า กำเนิดโอปปาติกะ

อุปบัติเทพ หรือเทวดาโดยกำเนิด เมื่ออุบัติขึ้นมาไม่ต้องนอนในครรภ์มารดา เหมือนมนุษย์ หรืออยู่ในไข่เหมือนสัตว์เดรัจฉาน พออุบัติเกิดขึ้นก็มีรูปร่างเป็นทิพย์ ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาว เทพบุตรอยู่ในวัยราว ๒๐ ปี ส่วนเทพธิดาอยู่ในวัยที่มีอายุราว ๑๖ ปี เหมือนกันทุกอย่างคือ ความชรา คือ ผมหงอก ฟันหัก ตามัว หูตึง เนื้อหนังเหี่ยวแห้งไม่ปรากฏมีเลย มีแต่ความสวยงาม เป็นหนุ่มเป็นสาว ตลอดไป พยาธิ คือ ความเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไม่มี อาหารสำหรับอุปโภคบริโภคก็เป็นชนิดละเอียด ด้วยเหตุนี้ จึงไม่มีการขับถ่ายอุจจาระปัสสาวะ เทพธิดาก็ไม่มีประจำเดือนและไม่มีครรภ์ ^{๑๙}

การจำแนกแบ่งประเภทของอุปบัติเทพ ได้ดังนี้

๑. มหาสมัยสูตร ว่าด้วยการประชุมครั้งใหญ่ของเทวดา พระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ป่ามหาวัน เขตกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พร้อมด้วยพระภิกษุหมู่ใหญ่ ๕๐๐ รูป ล้วนเป็นพระอรหันต์ มีเหล่าเทวดามาจาก ๑๐ โลกธาตุ มาประชุมกัน เพื่อเฝ้าพระพุทธองค์และเยี่ยมภิกษุสงฆ์ สามารถแบ่งเทวดาตามลักษณะการบรรลุได้ ๒ ประการ คือ

๑. ภัพพสัตว์ คือ สัตว์ผู้ประกอบด้วยกรรมเป็นเครื่องกัน พระพุทธเจ้าทั้งหลายไม่มองดูสัตว์พวกนี้ ถึงจะอยู่ร่วมวิหารกับเดียวกัน

๒. อภัพพสัตว์ คือ สัตว์ที่ตรงกันข้ามกับพวกภัพสัตว์นั้น พระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จไปสงเคราะห์ภัพพสัตว์เหล่านั้น แม้จะอยู่ในที่ไกลก็ตาม ^{๒๐}

^{๑๘} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๒/๑๕๑-๑๕๒.

^{๑๙} พระสังฆมณฑลสังฆราช อัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ ภูมิจตุกกะ ปริจเฉทที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : มมพ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๓.

^{๒๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๓๑/๒๕๙.

เมื่อจะแสดงพระธรรมโปรดเทวดา จึงทรงจำแนกธรรมเทศนาตามจรีต ๖ ประเภท ดังนี้

- ๑.พวกราคะจรีต ทรงแสดงสัมมาปริพพาชนียสูตร (ว่าด้วยเรื่องที่พักผ่อนโดยชอบ)
- ๒.พวกโทสะจรีต ทรงแสดงกลหวิวาทสูตร (ว่าด้วยเรื่องทะเลาะวิวาท)
- ๓.พวกโมหะจรีต ทรงแสดงมหาพยุหสูตร (ว่าด้วยเรื่องพวกใหญ่)
- ๔.พวกวิตกจรีต ทรงแสดงจุฬพยุหสูตร (ว่าด้วยเรื่องพวกน้อย)
- ๕.พวกศรัทธาจรีต ทรงแสดงตุฎฐฎกปฏิบัติปทาสูตร (ว่าด้วยเรื่องข้อปฏิบัติของนาคัม)
- ๖.พวกพุทธิจรีต ทรงแสดงปุราเภทสูตร (ว่าด้วยเรื่องแตกในอนาคต)^{๒๑}

๒.คัมภีร์โลกศาสตร์ สวรรค์มี ๒๖ ชั้น คือ สวรรค์ชั้นกามาวจร ๖ ชั้น (ฉฬกามาวจร สวรรค์) และรูปาวจร ๑๖ ชั้นและอรุ pawจร ๔ ชั้น เหมือนในพระไตรปิฎก แต่คัมภีร์โลกศาสตร์ได้พรรณาลักษณะของสวรรค์ไว้อย่างงดงาม ด้วยจุดประสงค์เพื่อให้เกิดความชื่นชม เลื่อมใสของสาธุชนเป็นที่ตั้ง มี ๖ ชั้น^{๒๒} ดังนี้

๑.เทวดาชั้นจตุมหาราชิกา เป็นสวรรค์ชั้นแรกของเหล่าเทวดา ผู้เล่นสนุกสนานด้วยกามคุณ ๕ ในสวรรค์ชั้นนี้ มีผู้ปกครอง ๔ ท่าน เรียกว่า จตุมหาราชิกา แต่ละท่านล้วนมีบริวาร อยู่ใต้การบังคับบัญชา แตกต่างกันไปในทิศทั้งสี่ คือ

ท้าวอถรรุ อยู่ทางทิศตะวันออกของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองคันธัพพเทวดาทั้งหมด

ท้าววิรุฬหก อยู่ทางทิศใต้ของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองกุมภันท์เทวดาทั้งหมด (เทวดาท้องใหญ่โต)

ท้าววิรูปักษ์ อยู่ทางทิศตะวันตกของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองนาคเทวดาทั้งหมด

ท้าวเวสสุวรรณ(กุเวร) อยู่ทางทิศเหนือของภูเขาสิเนรุ เป็นผู้ปกครองยักษ์เทวดาทั้งหมด

^{๒๓}

^{๒๑} คุรายละเอียดใน ที.ม.อ. (ไทย) ๒/๒๔๖/๑๐๐.

^{๒๒} พระมหาสมจินต์ สมนมาปญโญ (วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๖๒.

^{๒๓} พระสังฆมณฑลสังฆราช อัมมาจริยะ, **ปรมัตถ์สังฆคัมภีร์ ภูมิจตุกกะ ปริจเฉทที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : มมพ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๙.

เมื่อพิจารณาด้านรัฐศาสตร์แล้ว ท้าวมหาราชทั้ง ๔ มีหน้าที่ เป็นผู้รักษาด่านหน้าของ สวรรค์ดาวดึงส์ ป้องกันศัตรู (เทวดา) มารุกราน^{๒๔} นอกจากทำหน้าที่ปกป้อง คุ่มครองแล้ว ยังทำ หน้าที่ตรวจดูความเป็นไปของโลกมนุษย์ด้วย ดังปรากฏในจตุมหาราชสูตร ว่า วันแรม ๘ ค่ำ ท้าว มหาราชให้บริวารไปตรวจดู ในวัน ๑๔ ค่ำให้บุตรไปตรวจดู ส่วนวัน ๑๕ ค่ำ ท้าวมหาราชตรวจเอง ว่า “มนุษย์ที่เกื้อกูลบิดามารดา สมณะ พรหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล จำอุโบสถ มากหรือน้อย” แล้วจึงไปรายงานต่อเทวดาดาวดึงส์ที่เทวสภาสุธรรมา ถ้ามนุษย์ทำความดีน้อย เมื่อได้ฟังแล้ว ก็หดหู่ ใจว่า “กายทิพย์จักลดถอย อสุรกายจักเพิ่มพูน” แต่ถ้ามนุษย์ทำความดีจำนวนมาก เทพดาวดึงส์ก็มีใจ ยินดี ชื่นบาน เพราะกายทิพย์(เทวดา) จักพอกพูน ^{๒๕}

สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ตั้งอยู่ตอนกลางของภูเขาสิเนรุเสมอกันกับเขายุคันธร ลงมา จนถึงพื้นดินที่มนุษย์อยู่ และบริเวณที่เสมอกันกับยอดเขายุคันธรนั้น มีอาณาเขตแผ่ออกไปในอากาศ จรดของจักรวาล และภูเขาสัตตบรรพต ตลอดทั่วมหาสมุทรทั้งหมด ระยะห่างของสวรรค์แต่ละชั้น ตั้งแต่แผ่นดินมนุษย์ถึงสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา จากสวรรค์จาตุมหาราชิกาถึงสวรรค์ดาวดึงส์ จาก สวรรค์ดาวดึงส์จนถึงสวรรค์ชั้นยามา จากสวรรค์ชั้นยามาถึงสวรรค์ชั้นดุสิต จากสวรรค์ชั้นดุสิต นิมมานรดี จากสวรรค์ชั้นนิมมานรดีถึงสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตติกีดี มีระยะห่างเท่าๆ กัน คือ ห่างกัน ชั้นละสี่หมื่นสองพันโยชน์ไปตามลำดับ ^{๒๖}

เทวดาที่อยู่ในชั้นจาตุมหาราชิกา มีอยู่ ๓ จำพวก คือ

- | | |
|------------------|-----------------------|
| ๑. ภูมมัญญเทวดา | เทวดาที่อยู่บนพื้นดิน |
| ๒. รุกขัญญเทวดา | เทวดาที่อยู่บนต้นไม้ |
| ๓. อากาศัญญเทวดา | เทวดาที่อยู่ในอากาศ |

๑. **ภูมมัญญเทวดา** ได้แก่ เทวดาที่อาศัยอยู่ตามที่ต่างๆ เช่น ภูเขา แม่น้ำ มหาสมุทร ใต้ดิน บ้าน เจดีย์ ศาลา และซุ้มประตู เป็นต้น ท้าวมหาราชทั้ง ๔ กับเทวดาบางองค์ที่อยู่ตอนกลางภูเขา

^{๒๔} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิณฺจน (ทับทิมเทศ), การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพุทธศาสนาเถรวาท, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๒๙.

^{๒๕} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๕๕-๑๕๗.

^{๒๖} พระสังฆมณฑลชวติกะ ธัมมาจริยะ, **ปรมัตถโชติกะ ภูมิจตุกกะ ปริจเฉทที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : ม.ป.ป, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๑.

สินธุโดยรอบนั้น มีปราสาทวิมานของตนโดยเฉพาะ สำหรับภุมมัญญเทวดาอื่นๆ ไม่มีวิมานที่อยู่ของตน โดยเฉพาะนั้น ถ้าเทวดาองค์ใดไปอาศัย วัด บ้าน ภูเขา มหาสมุทร แม่น้ำอยู่ ก็ถือว่าสถานที่นั้นๆ เป็นวิมานของตน

๒. รุกข์ัญญเทวดา มีอยู่ ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งมีวิมานอยู่บนต้นไม้ อีกพวกหนึ่งอยู่บนต้นไม้ แต่ไม่มีวิมาน มีบาลีแสดงไว้ว่า

รุกขทิวพวิมานติ จ สาขัญญกวิมานังสรธายวุดตัม, รุกขสสุ อูปริณิพพตติ ทิ วิมานรุกขปฏิพนธิ
ตา รุกขวิมานนติ วุจจติ สาขัญญกวิมานัง ปน สพพสาขสนนิสสิตัมหุตวา ติฏฐติ.

แปลความว่า คำว่า รุกขวิมาน นั้น หมายถึง วิมานที่ตั้งอยู่บนยอดของต้นไม้ จริงอยู่วิมานที่ปรากฏขึ้นบนยอดต้นไม้นี้ เรียกว่า รุกขวิมาน เพราะตั้งติดกันกับต้นไม้ ส่วนสาขัญญวิมานนั้น เป็นวิมานที่อาศัยตั้งอยู่บนสาขาของต้นไม้ทั่วไป

๓. อาภาสัญญเทวดา เทวดาจำพวกนี้มีวิมานเป็นที่อยู่ของตนเองโดยเฉพาะ เช่น พระอาทิตย์ พระจันทร์ และดาวทั้งหลาย ที่เราเห็นกันอยู่นั้นก็คือ วิมานอันเป็นที่อยู่ของอาภาสัญญเทวดาทั้งหลายนั่นเอง ทั้งภายในและภายนอกวิมานนั้น ประกอบไปด้วยรัตน ๗ ประการ บังเกิดด้วยอำนาจกุศลกรรม บรรดาวิมานทั้งหลายนี้ บางวิมานก็มีรัตนะ ๒-๓-๔-๕-๖ และบางวิมานก็มีรัตนะ ๗ แล้วแต่กุศลที่ได้สร้างไว้ เพราะวิมานเหล่านี้ก็ลอยหมุนเวียนไปรอบๆ เขาสินธุอยู่เป็นนิจ ^{๒๗}

เทวดาที่ใจโหดร้าย มีอยู่ ๔ จำพวก คือ

๑. ยักโข ยักขินี ได้แก่ เทวดายักษ์ ชาย หญิง
๒. คันธัพโพ คันธัพพี ได้แก่ เทวดาคันธัพพะ ชาย หญิง
๓. กุมภันโท กุมภันठी ได้แก่ เทวดากุมภันท์ ชาย หญิงเช่น รากษก
๔. นาโค นาคี ได้แก่ เทวดานาค ชาย หญิง ^{๒๘}

ในอภินายกสูตร กล่าวว่า บริวารของท้าวเวสสุวรรณมหาราช ก็มีการแบ่งชั้นเป็นยักษ์ชั้นสูง ชั้นกลางและชั้นต่ำ บางพวกเลื่อมใส บางพวกไม่เลื่อมใสพระผู้มีพระภาค เพราะทรงแสดงธรรมเพื่องเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการถือเอาสิ่งของที่เขามีได้ให้ จากการประพฤติดิฉินในกาม จากการพูด

^{๒๗} พระสังฆมณฑลสังคหะ อัมมาจริยะ, **ปรมัตถโคตติกะ มหาอริยมัตถสังคหฎีกา วิมุตตสังคหะ ภูมิจตุกกะ ปฏิสนธิจตุกกะ ปริจเฉทที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : หจก.ทิพยวิสุทธี, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๐.

^{๒๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

เท็จ และงดเว้นจากการเสพของมีนเมา แต่โดยมากพวกยักษ์ไม่งดเว้นจากสิ่งเหล่านั้น อย่างไรก็ตาม พระพุทธเจ้าก็มีวิธีสัมพันธ์แบบฉันทมิตรกับยักษ์เหล่านั้น ด้วยการเจริญอภิญญาภาวนาภิรักษ (มนต์เครื่องรักษา) ทำให้ยักษ์เหล่านั้นหันมาคุ้มครองรักษา ไม่เบียดเบียน ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ^{๒๙}

เทวดาชั้นจตุรหาราชิกานี้ มีความพิเศษด้านต่างๆ เป็นต้นว่า มีเครื่องประดับสวยงาม ร่างกายสะอาดบริสุทธิ์ ปราศจากมลทิน สามารถเนรมิตรกายให้ใหญ่โตหรือเล็กเท่าไรก็ได้ตามประสงค์ มีอาหารทิพย์ทุกมื้อ ไม่รู้จักป่วยไข้ มีแต่ความสุขสำราญตลอดเวลา ^{๓๐}

จากข้อความดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นว่า การตรวจโลกของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เป็นการแสดงให้เห็นว่า นอกจากปกป้องคุ้มครองสวรรค์แล้ว ก็ยังเป็นผู้คุ้มครอง ดูแลความเป็นไปของโลก จึงมีชื่อเรียกว่า “ท้าวจตุโลกบาล” ถ้าเห็นว่ามีผู้ประพฤติธรรมมาก ก็ดีใจว่า “ต่อไปชาวสวรรค์จะมีจำนวนมาก” ถ้าผู้ประพฤติธรรมลดลง ก็เสียใจว่า “ต่อไปชาวสวรรค์จะมีจำนวนลดลงและสัตว์จะเกิดในอบายจะมากขึ้น” ด้วยเหตุนี้เอง จึงมีสำนวนที่ว่า “หน้าต่างมีหู ประตุมีช่องหรือ ถึงมนุษย์ไม่รู้ เทวดาก็รู้” แสดงให้เห็นว่า การทำชั่ว ไม่มีที่ลับ ไม่มีที่ปกปิดเลย เหมือนจะมากกระตุ้นเตือนให้มนุษย์มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป ให้หมั่นทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เพื่อให้โลกเกิดสันติสุข นำรื่นรมย์ นำอาศัย เทวธรรมจึงมีประโยชน์แก่มนุษย์ในปัจจุบัน และสัมปรายภพ คือเป็นเหตุให้เกิดเป็นเทวดา

๒. เทวดาชั้นดาวดึงส์

เทวดาชั้นดาวดึงส์ มีความหมายว่า แดนที่อยู่แห่งเทพ ๓๓ ตน มีท้าวสักกะหรือพระอินทร์ เป็นจอมเทพ บางทีเรียกว่า ไตรตรึงษ์หรือดาวดึงส์ ^{๓๑} สมบัติบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้น มีมากมาย เพราะเหล่าเทพบุตรเทพธิดา มีบุญญาธิการไปเกิดที่สวรรค์ชั้นนี้จำนวนมาก สถานที่สำคัญของสวรรค์ชั้นนี้ ได้แก่ นอกจากเวชยันตปราสาทของพระอินทร์แล้ว ยังมีอุทยานทิพย์อีกหลายแห่งด้วยกัน คือ

๑. นันทวันอุทยานทิพย์ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออก
๒. ผารุสกวันอุทยานทิพย์ ตั้งอยู่ด้านทิศใต้

^{๒๙} คุรยละเอียด ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๕-๒๙๕/๒๑๙-๒๔๖.

^{๓๐} พระอริการคำภา อติพล (ปิณะกะเส). “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗.

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๐๙.

๓. จิตรลดาววันอุทยานทิพย์ ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันตก

๔. มิสกวันอุทยานทิพย์ ตั้งอยู่ที่คเหนือ ^{๓๒}

ในทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีมหัววันอุทยาน และปุ่นชริกวันอุทยาน ในสวนบุดชริก มีต้นทองหลางใหญ่ ชื่อ ปารีชาตกลปพฤกษ์ ภายใต้มีแท่นศิลาแก้ว ชื่อบัณฑุกัมพล ใกล้กับต้นปารีชาตินั้น มีศาลาใหญ่ ชื่อสุธรรมมา เป็นเทวสภาหรือที่ประชุมของเทวดา

ในทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีเจดีย์ทองชื่อ พระจุฬามณีเจดีย์ งามรุ่งเรืองด้วยอินทนิล กลางองค์เจดีย์ไปจนถึงยอดเป็นทอง ประดับด้วยแก้ว ๗ ประการมีกำแพงทองล้อมรอบ มีธงปฎากและธงชัย กลดชุดสายทั้งหลาย ล้วนประดับด้วยแก้วเงินทอง มีสีต่างๆกัน ท้าวสักกะเสด็จมานมัสการประทักษิณพระเจดีย์ทุกวัน ^{๓๓} พระเจดีย์นี้บรรจุสิ่งสำคัญ ที่หาค่ามิได้ถึง ๒ อย่าง คือ ๑.พระเศกโมลี เมื่อคราวออกอภิเนษกรรมณ์ (ออกบรพชา) ทรงตัดมวยพระโมลีแล้วทรงอธิษฐานว่า “ถ้าจะได้ตรัสแก่พระปรมาภิเชกสัมโพธิญาณแล้ว ขอให้มวยพระเศกโมลีจลหายไปในอากาศเถิด อย่าได้ตกลงมาสู่พื้นปฐพีเลย” ท้าวสักกะนำผอบทองคำมารองรับ สร้างพระเจดีย์บรรจุพระโมลินี้ ๒.พระบรมธาตุ พระอินทร์ทรงนำพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวา อัญเชิญมาจากผ้าโพกศีรษะของโทณพราหมณ์ ลงสู่ผอบทองคำแล้วนำมาประดิษฐานบรรจุไว้ ณ พระเศกจุฬามณีเจดีย์นี้ด้วย ^{๓๔}

กิจกรรมหนึ่งของชาวดาวดึงส์ คือ การฟังธรรมที่สุธรรมาเทวสภา เทวดาพร้อมใจกันอาราธนาเทวดาผู้ปฏิบัติดี ในคราวพระพุทธองค์ทรงมีพระชนม์ชีพ พอทำกาลกิริยาก็มาบังเกิดเป็นเทวดาในชั้นนี้เป็นจำนวนมาก เทวดาตนใดเป็นผู้ทรงคุณวิเศษรู้ธรรม เมื่อทราบต่างพากันอัญเชิญให้เทวดาองค์นั้นขึ้นธรรมาสแสดงธรรม หรือบางครั้งท้าวสักกะผู้เป็นจอมเทพก็แสดงธรรมเอง ^{๓๕}

ท้าวสักกะเป็นผู้ใฝ่ในธรรม เป็นอริยสาวกของพระพุทธเจ้า ในสมัยที่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ในถ้ำอิททสาละ ณ เวทียกบรรพต ได้ฟังคำพยากรณ์ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องเครื่องผูกพันใจของเหล่าเทวดา เมื่อมนุษย์อสุรนาคนธรรพ์ได้ฟังธรรมแล้ว ได้ดวงตาเห็นธรรม มีความเข้าใจถูกต้องว่า

^{๓๒} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๓๕๕-๓๕๖.

^{๓๓} คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, ไตรปิฎกภูมิภค ฉบับถอดความ, ม.ป.ป, หน้า ๑๕๙-๑๖๐.

^{๓๔} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, หน้า ๓๕๖-๓๕๘.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๓.

“สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา” ท้าวสักกะเปล่งอุทาน ๓ ครั้งว่า “ขอนอบน้อม แต่พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น” ^{๓๖} คุณธรรม ๗ ประการที่ทำให้ได้เกิดเป็นพระอินทร์ เรียกว่า วัตตบพ ๗ ได้แก่ ๑.เลี้ยงมารดาบิดา ๒.เคารพต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ๓.กล่าววาจาอ่อนหวาน ๔.ไม่กล่าวคำส่อเสียด ๕.ไม่มีความตระหนี่ ๖.มีคำสัตย์ ๗.ระงับความโกรธไว้ได้ ^{๓๗}

ในชั้นดาวดึงส์มีเทวอสุร ^{๓๘} เดิมทีเป็นเทวดาเก่า (บุพเทวา) เจ้าถิ่นครองดาวดึงส์เทวโลก ต่อมาถูกพวกเทวดาใหม่ มีท้าวสักกะจับเหวี่ยงลงมาในระหว่างพิธิเลี้ยง เมื่อพวกตนตีมีสุราจนเมามาย เมื่อฟื้นคืนสติระหว่างทางที่ตกจากดาวดึงส์นั้น ได้พากันกล่าวว่า “พวกเราไม่ตีมีสุราแล้ว” อสุรจึงแปลว่า “ผู้ไม่ตีมีสุรา” พวกอสุรได้ครองพิภพใหม่ที่เชิงเขาสิเนรุ หรือเขาพระสุเมรุ มีสภาพความเป็นอยู่ มีอายุ วรรณะ ยศ อิสริยสมบัติคล้ายกันกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ เทวอสุร มี ๖ อย่าง คือ เวปจิตตอสุระ ๑ พลือสุระ ๑ ราหูสุระ ๑ ปหารอสุร ๑ สัมพรตอสุระ ๑ รวม ๕ จำพวกนี้ เรียกว่า อสุระ เพราะเป็นปฏิปักษ์ต่อเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถึงแม้ว่าที่อยู่ของเทวดาทั้ง ๕ จำพวกนี้ จะอยู่ใต้ภูเขาสิเนรุก็จริง แต่ก็สงเคราะห์เข้าไปในจำพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ได้, ส่วนเทวดาที่เรียกว่า วินิปาติกอสุระ ได้แก่ ปิยงกรมาตา, อุตตรมาตา, ผุสสมิตตา, รัมมคุดตา เป็นต้น วินิปาติกอสุระ ได้แก่ ปิยงกรมาตา เป็นต้น ที่เรียกว่าอสุระนั้น เพราะวินิปาติกอสุระนี้ ว่าโดยรูปร่างสัณฐาน ก็เล็กกว่าเทวดาที่อยู่ชั้นดาวดึงส์ ว่าโดยอำนาจก็น้อยกว่า และสถานที่อยู่ของวินิปาติกอสุระ ก็เที่ยวอาศัยอยู่ในมนุษย์โลกทั่วไป เช่น ตามป่า ตามเขา ต้นไม้ และศาลาที่เขาปลูกไว้ ซึ่งเป็นที่อยู่ของภุมมัญญเทวดาทั้งหลาย ฉะนั้น วินิปาติกอสุระ ก็คงเป็นบริวารของภุมมัญญเทวดานั้นเอง ถ้าสงเคราะห์เข้าไปในจำพวกเทวดาแล้ว ก็คงสงเคราะห์เข้าไปใน จำพวกเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ^{๓๙}

ในดิฐฐานสูตร สัตตาวาสวรรค ได้อุปมามนุษย์กับชาวสวรรค์ดาวดึงส์ ไว้ว่า “ชาวอุตตรกฐทวีปเหนือกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ และชาวชมพูทวีป ด้วยฐานะ ๓ คือ ๑. ไม่มีความเห็นแก่ตัว ๒. ไม่มีความหวงแหน ๓. มีอายุแน่นอนเป็นคุณพิเศษ

^{๓๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๔๔-๓๗๑/๒๗๓-๓๐๐.

^{๓๗} พระสังฆมณฑลสังฆราช อัมมาจาริยะ, **ปรมัตถโคตติยะ ภูมิจตุกกะ ปริจเฉทที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : มมพ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๒.

^{๓๘} อสุระ(อสุร)ทั้งหมดมี ๓ อย่าง คือ เทวอสุระ เปตตอสุระ นiryอสุระ

^{๓๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๕๒๓-๕๒๔.

เทวดาชั้นดาวดึงส์เหนือกว่าชาวอสูตรกรูทวิป และชาวชมพูทวิป ด้วยฐานะ ๓ ประการ คือ
๑. อายุอันเป็นทิพย์ ๒. วรรณะอันเป็นทิพย์ ๓. สุขอันเป็นทิพย์

ภิกษุทั้งหลาย เทวดาชั้นดาวดึงส์ เหนือกว่ามนุษย์ชาวอสูตรกรูทวิป และมนุษย์ชาวชมพูทวิป ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล” ^{๔๐}

ภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ชาวชมพูทวิป เหนือกว่ามนุษย์ชาวอสูตรกรูทวิป และเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการฐานะ ๓ ประการ อะไรบ้าง คือ ๑. เป็นผู้แก่กล้า ๒. เป็นผู้มั่งคั่ง ^{๔๑}
๓. เป็นผู้อยู่ประพฤดิพรหมจรรย์ในชมพูทวิปนี้ ^{๔๒}

ภิกษุทั้งหลาย มนุษย์ชาวชมพูทวิปเหนือกว่ามนุษย์ชาวอสูตรกรูทวิปและเทวดาชั้นดาวดึงส์ ด้วยฐานะ ๓ ประการนี้แล

มีพระบาลีรับรองว่า ดีที ภิกษุเว ฐาเนหิ ชมพูทีปกา มนุสสา อสูตรกรูเก มนุสเส อธิคณฺหฺน-
ติ เทเว จ ตาวตีสเส, กตเมหิตีธิฐาเนหิ ? สุรา จ สติมนโต จ อธิพรหมจริยาว่าโส จาติ ^{๔๓}

แปลความว่า “ภิกษุทั้งหลาย คนชมพูทวิป เป็นผู้มั่งคั่งสูง และประเสริฐกว่าคนอสูตรกรู และเทวดาชั้นดาวดึงส์อยู่ ๓ อย่าง คือ จิตใจกล้าแข็งในการกระทำความดี มีสติตั้งมั่นในพระรัตนตรัย และประพฤดิพรหมจรรย์ คือ บวช ได้”

๓. เทวดาชั้นยามา

สวรรค์ชั้นที่ ๓ มีชื่อว่า “ยามา” แปลว่า แดนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์ เป็นสวรรค์ที่ปราศจากความลำบากโดยประการทั้งปวง เหล่าเทวดาผู้อยู่บนสวรรค์ชั้นนี้ เป็นผู้ถึงซึ่งความสุข อันเป็นทิพย์ จอมเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นยามา มีนามว่า “ท้าวสุยามเทพบุตร” ^{๔๔} สถานที่ตั้งของสวรรค์ชั้นยามานี้ อยู่เหนือสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไปเบื้องบนไกล ๘๔,๐๐๐ โยชน์ มีปราสาทเงินปราสาททอง เป็นวิมานที่อยู่ของเหล่าเทพยดา และประสาทวิมานนั้นสวยงามวิจิตร ตระการตากว่าชั้นดาวดึงส์มี

^{๔๐} อจ.นวก. (ไทย) ๒๓/๒๑/๔๗๕-๔๗๖.

^{๔๑} มีสติ ในที่นี้หมายถึงมีสติมั่นคง เพราะมนุษย์มีทั้งสุขและทุกข์คละเคล้ากัน ซึ่งต่างจากเทวดาและสัตว์นรกที่มีสติไม่มั่นคง เพราะเทวดามีแต่สุขอย่างเดียว และสัตว์นรกมีแต่ทุกข์อย่างเดียว

^{๔๒} เพราะพระพุทธเจ้าและพระปัจเจกพุทธเจ้าอุบัติในชมพูทวิป จึงมีการประพฤดิพรหมจรรย์ คือ อริยมรรคมีองค์ ๘

^{๔๓} อจ.นวก. (บาลี) ๒๓/๒๑/๓๒๔.

^{๔๔} อจ.อภฺฐก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๕.

กำแพงล้อมรอบวิมาน มีอุทยานและสระโบกขรณีอันเป็นทิพย์ ที่สวรรคค์ชั้นยามานี้ ไม่เห็นแสงพระอาทิตย์เลย เพราะอยู่สูงกว่าพระอาทิตย์มากนัก เหล่าเทวดามองเห็นได้ด้วยแสงรัศมีจากแก้วทั้งหลาย และรัศมีตัวของเทวดานั้นเอง ส่วนจะรู้ว่า เข้าหรือค้ำได้ ก็อาศัยดูจากดอกไม้ทิพย์ ถ้าเห็นว่าดอกไม้ทิพย์บาน จึงรู้ว่ารุ่งเช้า ถ้าเห็นว่าดอกไม้บานนั้นหุบ จึงรู้ว่าเป็นยามกลางคืน ^{๔๕} เทวดาทั้งหลายที่ได้ก่อสร้างการกุศลไว้และได้ไปเกิดในสวรรคค์ชั้นยามานี้ มีหน้าตาร่างกายรุ่งเรืองงดงามยิ่งนักได้รับความผาสุก มีความสำราญชื่นบานเทพฤทธิ์ เสวยทิพย์สมบัติรื่นรมย์สมควรแก่อัตภาพ เทวดาชั้นยามานี้ เป็นภูมิที่ตั้งอยู่ในอากาศ จึงไม่มีจำพวกภูมิมัญญูเทวดา มีแต่จำพวกอากาศเทวดาจำพวกเดียว ^{๔๖}

๔. เทวดาชั้นดุสิต สวรรคค์ชั้นดุสิต คือ แดนแห่งเทพผู้เฝ้าด้วยสิริสมบัติของตน คำว่า ดุสิต มาจากคำว่า ดุสิตา หรือ ดุสิตะ แปลว่า ยินดีชื่นบาน สวรรคค์ชั้นนี้ ตั้งอยู่เหนือชั้นยามาขึ้นไป ๑๖๘,๐๐๐ โยชน์ มีวิมานเป็นปราสาทแก้ว ปราสาททอง มีความสูงงดงามมากกว่าปราสาทของสวรรคค์เทวดาชั้นยามา เทวดาผู้เป็นใหญ่ปกครองสวรรคค์ชั้นดุสิต คือ “ท้าวสันดุสิตเทพบุตร” ^{๔๗} เทวดาทั้งหลายในสวรรคค์ชั้นนี้ รู้บุญ รู้ธรรมยินดีในการฟังธรรมเป็นอย่างยิ่ง ทุกวันธรรมะสวณะจะมีการประชุมฟังธรรมกันอยู่เสมอ องค์สมเด็จพระท้าวสันดุสิตเจ้า ผู้พหูสูตก็เป็นผู้รู้ธรรมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีอธยาศัยยินดีในการฟังธรรม และตามปกติสวรรคค์ชั้นดุสิตนี้ ก็เป็นที่สถิตอยู่ของเทพบุตรผู้เป็นโพธิสัตว์ ซึ่งสร้างโพธิสมภารที่จะได้ลงมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในโลก ^{๔๘} พระโพธิสัตว์ทุกๆ พระองค์ที่จะมาบังเกิดในมนุษยโลก และได้สำเร็จอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นภพสุดท้ายนั้น ก็ย่อมบังเกิดอยู่ในชั้นดุสิตาภูมินี้ทั้งหมด พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่จะมาบังเกิดในอนาคต เช่น พระศรีอริยเมตตรัย พร้อมด้วยผู้ที่จะได้มาบังเกิดเป็นอัครสาวกนั้น เวลานั้นก็เสวยทิพย์สมบัติอยู่ในดุสิตาภูมิเหมือนกัน เทวภูมิชั้นดุสิตาภูมินี้ มีจำพวกเดียวคือ อากาศัญญูเทวดา วิมาน ทิพย์สมบัติ และรูปร่างของเทวดาชั้นนี้ ก็ประณีตมากกว่าเทวดาชั้นยามา อายุชยก็อายุยืนมากกว่า ^{๔๙}

^{๔๕} คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, ไตรภูมิภค ฉบับถอดความ, มปป, หน้า ๑๖๓.

^{๔๖} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ ภูมิจตุกกะ ปริเฉทที่ ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : ม.ป.ป, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๑.

^{๔๗} อ.อ.อ. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๕๕.

^{๔๘} พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร), ภูมิวิลาสินี, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗), หน้า ๓๗๔.

^{๔๙} พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ, ปรมัตถโชติกะ ภูมิจตุกกะ ปริเฉทที่ ๕, หน้า ๑๔๒.

๕. เทวดาชั้นนิมมานรดี คือ สวรรค์ชั้นที่ ๕ เป็นที่อยู่ของเทวดาเหล่ากามาวจร คำว่า นิมมานรดี แปลว่า แดนที่อยู่เทพเจ้า ผู้มีความยินดีในการเนรมิต ถือกันว่าเทวดาชั้นนี้ ประารถนาสิ่งใด สิ่งหนึ่งก็เนรมิตได้เอง จอมเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้ คือ “ท้าวสุนิมมิตเทพบุตร” ^{๕๐} ที่ตั้งของสวรรค์ชั้นนิมมานรดี อยู่เหนือชั้นดุสิตขึ้นไป ๓๓๖,๐๐๐ โยชน์ มีวิมานเป็นปราสาทแก้ว ปราสาททอง มีกำแพงแก้ว กำแพงทองล้อมรอบ มีแผ่นดินเป็นทองราบเรียบเสมอกันทุกแห่ง มีสระน้ำมีสวนแก้ว สวยงามยิ่งขึ้นไปกว่าสวรรค์ชั้นดุสิต และนอกจากอาภรณ์ทิพย์ที่มีอยู่โดยปกติแล้ว หากปรารถนาสิ่งใด ก็สามารถเนรมิตสิ่งนั้นขึ้นมาเอง ตามใจปรารถนาได้ทุกประการ เทวดาทั้งหลายในสวรรค์ชั้นนี้ต่าง สนุกสนาน อยู่กับนางฟ้าทั้งหลายด้วยใจนั้นเอง จึงเรียกสวรรค์นี้ว่า “นิมมานรดี” ^{๕๑} ในเทวโลกตั้งแต่ชั้นจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิตทั้ง ๔ ภูมินี้ เทวดาทั้งหลายย่อมมีคูครองของตนเป็นประจำอยู่ แต่ในชั้นนิมมานรดี และปรินิมิตตวสวัตตินั้นไม่มีคูครองเป็นประจำ เทพบุตรและเทพธิดาที่อยู่ในชั้นนิมมานรดีนี้ เวลาใด อยากเสวยกามคุณซึ่งกันและกัน เวลานั้น ตนเองก็เนรมิตเป็นเทพบุตรเทพธิดา ขึ้น ^{๕๒}

๖. เทวดาชั้นปรินิมิตตวสวัตติ สวรรค์ชั้นที่ ๖ มีชื่อว่าปรินิมิตตวสวัตติ แปลว่า แดนที่อยู่แห่งเทพเจ้าผู้ยังอำนาจให้เป็นไปในสมบัติ ที่ผู้อื่นเนรมิตให้ คือ เสวยสมบัติที่เทพพวกอื่นเนรมิตให้จอมเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นนี้มีนามว่า ท้าววสวัตติเทพบุตร ^{๕๓} หรือเรียกตามชื่อสวรรค์ว่า ปรินิมิตตวสวัตติเทวราช ที่ตั้งของสวรรค์ชั้นนี้อยู่เหนือสวรรค์ชั้นนิมมานรดีขึ้นไป ๖๗,๐๐๐ โยชน์ เทวดาทั้งหลายในชั้นนี้ มีความประเสริฐด้วยความสุขสมบัติมาก ยิ่งกว่าสวรรค์ชั้นฟ้าที่กล่าวมาแล้ว คือ เมื่อปรารถนาจะได้ สรรพทิพย์อาหารใดๆ ก็จะมีผู้อื่นรู้ความคิดของจิต แล้วเนรมิตให้ดังใจปรารถนา แม้ว่าสวรรค์ชั้นปรินิมิตตวสวัตติ จะมีความสวยงามประณีตวิจิตร บรรจงกว่าสวรรค์ทั้ง ๕ ^{๕๔} เทวดาผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่มากกว่าเทวดาทั้งหลาย คือ วสวัตติมารเทวบุตรอยู่ในชั้นปรินิมิตตวสวัตติภูมิ เป็นผู้ปกครองเทวดาทั่วทั้ง ๖ ชั้น มารเทวบุตรองค์นี้เป็นมิถิลาเทวบุตร ไม่มีความเลื่อมใสใน

^{๕๐} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๖.

^{๕๑} คณะทำงานโครงการวรรณกรรมอาเซียน, ไตรภูมิภคา ฉบับถอดความ, ม.ป.ป, หน้า ๑๖๓.

^{๕๒} พระสัทธัมมโชติกะ ฉัมมาจริยะ, **ปรหมัตถโชติกะ มหาอิธัมมัตถสังคหฎฐิกา วิมุตตสังคหะ ภูมิจตุกกะ ปฏิสนธิจตุกกะ ปริจเฉทที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : หจก.ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๑.

^{๕๓} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๓๖/๒๙๖.

^{๕๔} พระอธิการคำภา อติโปล (ปิยะกะเส), “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑.

พระพุทธศาสนา เป็นผู้คอยขัดขวางทำให้เกิดอุปสรรคต่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่เสมอ นับตั้งแต่อก
มหาภิเนษกรรมณ์ เป็นต้นมา จนกระทั่งปรินิพพาน ต่อมา เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าปรินิพพานล่วง
แล้ว ๓๐๐ ปี ในสมัยพระเจ้าศรีธรรมราชา ครองเมืองปาตลีบุตร มีความเลื่อมใสใน
พระพุทธศาสนา ได้ทรงสร้างปูชนียสถาน คือเจดีย์และวัดขึ้นอย่างละ ๘๔,๐๐๐ เพื่อบูชาพระ
ธรรมชั้นซึ่งมีจำนวน ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้น ทรงสร้างมหาเจดีย์ บรรจุพระสรีระธาตุของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า สำหรับเป็นที่สักการบูชา เมื่อสร้างเสร็จแล้วมีการฉลองปูชนียสถานนาน ๗ เดือน
๗ วัน ในการฉลองอยู่นั้น พญามารเทวบุตรก็ได้มาแกล้งทำลายพิธีเสีย ด้วยอิทธิฤทธิ์ประการต่างๆ แต่
ก็ถูกพระมหาเถรอุปัคตมาทำการขัดขวาง เข้าต่อสู้พญามาร และได้ทรมานพญามารเสียจนสิ้นพยศ
ผลสุดท้ายพญามารละมิจฉาภิภูฏิได้ กลับเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนถึงกับปรารถนาพุทธภูมิใน
กาลข้างหน้า ^{๕๕}

๓.๒.๓ วิสุทธิเทพ คือ เทวดาโดยความบริสุทธิ์, พระอรหันตชินาสพ ได้แก่ พระสัมมาสัม
พุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันต์ ในพระอรหันตชินาสพทั้งหลาย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง
เป็นเทพ เป็นอติเทพ เป็นเทพยิ่งกว่าเทพ ยิ่งกว่าสมมติเทพ อุบัติเทพ และวิสุทธิเทพทั้งหลาย เพราะ
พระองค์ ทรงมีคุณอันประเสริฐยิ่งกว่าเทพทั้งหลาย เรียกว่า พุทธคุณ ๙ ดังต่อไปนี้

อิตปิ โส ภควา (แม้เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น)

๑. อรหิ เป็นพระอรหันต์ คือเป็นผู้บริสุทธิ์ ไกลจากกิเลส ทำลายกำแพงสังสารจักรได้แล้ว
เป็นผู้ควรแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับความเคารพบูชา เป็นต้น

๒. สมมาสมพุทโธ เป็นผู้ตรัสรู้ชอบเอง

๓. วิชชาจรณสมปนโน เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชา คือความรู้ และจรณะ คือความประพฤติ

๔. สุกโต เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว คือ ทรงดำเนินพระพุทธรจิริยาให้เป็นไปโดยสำเร็จผลด้วยดี
พระองค์เองก็ได้ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธรเจ้า ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ ก็สำเร็จประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชน
ทั้งหลายที่เสด็จไป และแม้แต่ปรินิพพานแล้ว ก็ได้ประดิษฐานพระพุทธศาสนาไว้ เป็นประโยชน์แก่
มหาชนสืบมา

๕. โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ ทรงรู้แจ้งภาวะอันเป็นคติธรรมตาแห่งโลก คือ สังขาร
ทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอริยาศัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมตาโดย

^{๕๕} พระสังฆมณฑลสังฆคณาจารย์, **ปรมัตถโคตติเย มหาอริยมัตถสังคหฎีกา วิมุตตสังคหะ ภูมิจตุกกะ
ปฎิสนธิจตุกกะ ปริจเฉทที่ ๕**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพฯ : หจก.ทิพยวิสุทธิ, ๒๕๕๖), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

ถ่องแท้ เป็นเหตุให้ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมดานั้น และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้

๖. อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ เป็นสารถิฝึกบุรุษที่ฝึกได้ ไม่มีใครยิ่งไปกว่า คือ ทรงเป็นผู้ฝึกคนได้ดีเยี่ยม ไม่มีผู้ใดเทียบเท่า

๗. สตถา เทวมนุสสานิ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย

๘. พุทฺโธ เป็นผู้ตื่นและผู้เบิกบาน คือ ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือ และข้อปฏิบัติทั้งหลายที่เชื่อถือกันมาผิดๆ ด้วย ทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงมกมายด้วย อนึ่ง เพราะไม่ติด ไม่หลง ไม่หวั่นกังวลในสิ่งใดๆ มีการคำนึงประโยชน์ส่วนตน เป็นต้น จึงมีพระทัยเบิกบาน บำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยถือธรรมเป็นประมาณ

๙. ภควา ทรงเป็นผู้มีโชค คือจะทรงทำการใด ก็ลุล่วงปลอดภัยทุกประการ หรือเป็นผู้จำแนกธรรม

พุทธคุณทั้ง ๙ ประการนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นวาราหิคุณ (คุณของพระพุทธเจ้า ๙ ประการ มี อรหิ เป็นต้น) บางทีเลื่อนมาเป็น นวราหุคุณ หรือ นวาราหุคุณ แปลว่า คุณของพระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระอรหันต์ ๙ ประการ ^{๕๖}

๒.๓ สาเหตุที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา

เหตุให้เกิดเป็นเทวดา คำสอนทางพุทธศาสนา ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญ ของหลักเหตุและผล(วิบาก) กล่าวคือ ผลมาจากเหตุและเหตุเป็นปัจจัยให้ได้รับผล ชาวพุทธควรมองทุกอย่างด้วยเหตุผล ความเป็นเทวดา คือผล เกิดจากการสร้างเหตุไว้ดี ได้แก่ สร้างบุญ คือคุณงามความดี ผู้วิงยขอ นำเอาหลักธรรม ที่เป็นเหตุสนับสนุนให้เกิดเป็นเทวดา มาศึกษาเป็นข้อๆ ดังนี้

๑. การละเว้นจากความชั่ว การที่จะไปเกิดเป็นเทวดานั้น จำเป็นต้องละกรรมชั่วเสียก่อน เพราะกรรมชั่วนี้เอง จะเป็นตัวขวางในการไปเกิดเป็นเทวดา เพราะต้องไปเกิดในอบายภูมิ ดังปรากฏในทุจจริตวิปากสูตร ว่าด้วยวิบากแห่งทุจจริต ว่า ปาณาติบาต (การฆ่าสัตว์) ย่อมทำให้เกิดในนรก สัตว์ดิรัจฉาน เปรตวิสัย อย่างเบาที่สุด เกิดเป็นมนุษย์มีอายุสั้น อทินนาทาน (การลักทรัพย์) ...อย่างเบาที่สุด เกิดเป็นมนุษย์มีทรัพย์น้อย กาเมสุมิจฉาจาร (การประพฤติดีในกาม) ... อย่างเบาที่สุด เกิดเป็นมนุษย์มีศัตรูผู้มีเวรมาก มุสาวาท (การพูดเท็จ) ...ที่อย่างเบาที่สุด เกิดเป็นมนุษย์ถูกกล่าวด้วยคำไม่

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๓), หน้า ๓๐๓.

จริง ปิสุณาวาจา (การพูดส่อเสียด) ...อย่างเบาที่สุด เกิดเป็นมนุษย์ย่อมถูกทำให้แตกจากมิตร ผรุสวาจา (การพูดหยาบคาย) ...อย่างเบาที่สุด เกิดเป็นมนุษย์ได้ฟังเรื่องที่ไม่น่าพอใจ สัมผัสปลาปะ (การพูดเพื่อเจ้อ) ...อย่างเบาที่สุด เกิดเป็นมนุษย์มีคำพูดที่ไม่น่าเชื่อถือ การดื่มสุราและเมรัย ...เกิดเป็นมนุษย์ผู้วิกลจริต ^{๕๗}

๒. การสร้างคุณงามความดี ในการที่จะทำให้เกิดเป็นเทวดา ผู้มีอายุทิพย์ วรรณะทิพย์ และสุขทิพย์ จำเป็นที่จะต้องยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นด้วยการประกอบคุณความดี ผู้วิจัยได้รวบรวมหลักธรรมที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา ได้ดังนี้

๑. บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้แก่ ๑.ทานมัย การให้เป็นสิ่งของ ๒.ศีลมัย คือ การรักษาศีล ๓. ภาวนา การฝึกภาวนา ๔. อปจายนมัย การประพฤติอ่อนน้อม ๕. เวยยาวัจจมัย คือ การรับใช้ช่วยทำงานของผู้อื่น ๖. ปัตติทานมัย คือ การให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่น การเฉลี่ยส่วนแห่งความดีให้แก่ผู้อื่น ๗. ปัตตานุโมทนามัย คือ การอนุโมทนาส่วนบุญ การยินดีในความดีของผู้อื่น ๘. ัมมัสสวนมัย คือ การฟังธรรม การหาความรู้ ๙. ัมมเทศนามัย คือ การสั่งสอนธรรม การหาให้ความรู้ ๑๐. ทิฏฐชุกัมม คือ การทำความเห็นให้ตรง ^{๕๘} แม้ว่าบุญกิริยาจะมี ๑๐ ประการก็จริง ก็สามารถลดลงเหลือแค่บุญกิริยาวัตถุ ๓ โดยจัดเอาบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ รวมเข้าในบุญกิริยาวัตถุได้ ๓ คือ ปัตติทานมัยและปัตตานุโมทนามัย จัดเข้าในทานมัย อापจายมัยและเวยยาวัจจมัย จัดเข้าในศีลมัย ัมมัสสวนมัยและัมมเทศนามัย จัดเข้าในภาวนามัยส่วนทิฏฐชุกัมม จัดเข้าทั้งในทาน ศีลและภาวนา

๒. วัตตบท ๗ เป็นธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดเป็นท้าวสักกะ จอมเทพแห่งเทวดาชั้นดาวดึงส์ ผู้ปรารถนาฟังบำเพ็ญวัตตบท ให้บริบูรณ์ตลอดชีวิต ดังปรากฏในปฐมเวทสูตร ว่า ท้าวสักกะจอมเทพ เมื่อครั้งเป็นมนุษย์ได้บำเพ็ญวัตตบท ๗ ประการให้บริบูรณ์ตลอดชีวิต คือ ๑. เลี้ยงบิดามารดา ๒. ประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ๓. พูดจาอ่อนหวาน ๔. ไม่พูดคำส่อเสียด ๕. ปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการแจกจ่ายทาน ๖. พูดแต่คำสัตย์ ๗. ไม่โกรธ ถ้าความโกรธเกิดขึ้น ก็จะกำจัดได้โดยพลัน ^{๕๙}

๓. สัมปทา ๕ คือ ความถึงพร้อม ๕ ประการ ผู้ประกอบด้วยสัมปทา ๕ ย่อมสำเร็จตามความปรารถนา ตามความมุ่งหวัง ดังปรากฏในทพิตทสูตร ว่า บุรุษกำพร้าและยากจน แต่ยึดมั่นใน

^{๕๗} อัง.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๓๐๑-๓๐๒.

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑), หน้า ๑๑๐.

^{๕๙} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕๗/๓๗๕.

ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา หลังจากตายแล้วบังเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีรัศมีและยศรุ่งเรืองกว่าเทวดาคืออื่น ท้าวสักกะกล่าว ผู้มีศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา แล้วกล่าวคาถาว่า “ผู้มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระตถาคต มีศีลที่พระอริยเจ้าชอบใจ สรรเสริญความเลื่อมใสในพระสงฆ์ ทำความเห็นตรง เป็นผู้นำสรรเสริญ” ๖๐

สรุปว่า ธรรมที่ทำให้บุคคลไปเกิดเป็นเทวดาชั้นต่างๆ นั้น สามารถสรุปได้ดังนี้

๑.การละเว้นกรรมชั่ว ได้แก่ กรรมที่ประกอบด้วยอกุศลมูล ๓ คือ โลภะ โทสะ โมหะ อันเป็นรากของอกุศลทั้งปวง ได้แก่ อกุศลกรรมบถ เมื่อแสดงออกทางไตรทวารแล้ว ย่อมส่งผลให้มีทุกข์โทษ ภัยเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันชาติ และในสัมปรายภพก็บังเกิดในอบายภูมิ ๔ ได้แก่ สัตว์นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน เมื่อประสบความทุกข์โทษ เกิดความเศร้าหมองแห่งจิต(กิเลส) เมื่อทำกรรมก็ทำแต่กรรมชั่ว(กรรม) ผลที่เกิดขึ้นย่อมได้รับโทษทุกข์ประการต่างๆ (วิบาก) เกิดเป็นวงจร เรียกว่า ไตรวิภูฏ คือ กิเลส กรรม วิบาก ได้แก่ บุคคลที่ประกอบไปด้วยอกุศลมูล(กิเลส) ย่อมกระทำชั่วทั้งทางกาย วาจา ใจ (กรรม) ย่อมได้รับทุกข์ โทมนัส ความไม่น่าปรารถนา ความไม่น่าพอใจ(วิบาก) แล้วกลับมาทำกรรมชั่วอีกโดยอาศัยกิเลส กรรม วิบาก ที่ต่อเนื่องเป็นวงจร ไม่สามารถหลุดพ้นไปได้ เมื่อประกอบกรรมชั่ว ผลของกรรมชั่วทำให้เกิดในอบายภูมิ ซึ่งเป็นตัวขัดขวางไม่ให้เกิดในสุคติภูมิ คือ มนุษย์ และเทวโลก

๒.การสร้างกรรมดี ได้แก่ กรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ อันเป็นรากแห่งใจของกรรมฝ่ายกุศล เมื่อประกอบกรรมดี จะประสบวิบาก คือ ได้บังเกิดในสุคติภูมิ ได้แก่ มนุษย์และเทวโลก กรรมดี เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา บำเพ็ญบุญกิริยาวัตถุ ๗ วัตถุประสงค์ ๕ เป็นต้น และการตั้งจิตไว้โดยชอบ(สัมมาทิฐิ) เป็นต้น ดังปรากฏในนิคคัมภสูตร ว่า ชุมทรัพย์(นิธิ) คือ ทาน ศีล สัจจะ และทมะ^{๖๑} ที่สตรีก็ตาม บุรุษก็ตามฝังไว้แล้ว ในพระเจดีย์ พระสงฆ์ บุคคล แยกที่มาหา ในบิดา มารดาหรือว่าพี่ชาย ชุมทรัพย์ที่ไม่ทั่วไปแก่คนอื่น โจรลักไปไม่ได้ เทวดาและมนุษย์ปรารถนาสิ่งใดๆ สิ่งที่น่าปรารถนา ได้แก่ ปฏิสัมภทา วิโมกข์ สวากบารมี ปัจเจกโพธิ์ และพุทธภูมิ ทั้งหมดย่อมได้ด้วยชุมทรัพย์นี้ ผู้มีปัญญาพึงทำบุญ ที่เป็นชุมทรัพย์ที่ติดตามตนไปตลอด ๖๒

^{๖๐} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๖๐/๓๘๐-๓๘๑.

^{๖๑} สัจจะ หมายถึง การห้ามจิตไม่ให้ตกไปในอารมณ์ต่างๆ (สมาธิและอินทริยสังวร), ทมะ หมายถึง การฝึกตน การเข้าไประงับกิเลส คำนี้เป็นชื่อของปัญญา

^{๖๒} ชุ.ชุ. (ไทย) ๒๕/๖-๑๖/๑๘-๒๐.

การได้เกิดเป็นเทวดา เพราะอาศัยการละความชั่ว ประกอบกรรมขาว(กรรมดี) มีความ
 ละอายต่อความชั่ว เกรงกลัวต่อบาป ไม่กล้ากระทำความชั่ว ทั้งทางกาย วาจา และใจ ทั้งไม่ทำต่อหน้า
 และลับหลัง เป็นผู้ประพฤติธรรมโดยสุจริต ตั้งจิตไว้โดยชอบ กล่าวคือ ละเว้นกรรมชั่ว การประกอบ
 แต่กรรมดี และทำจิตให้ผ่องใส

๒.๔ อายุและจุดิของเทวดา

๒.๔.๑ อายุขัยของเทวดา

เทวดาถึงแม้จะมีอายุที่ยืน ยาวนาน ตามกำลังของบุญ เมื่อหมดบุญ เทวดาจำต้องเคลื่อน
 (จุดิ) ไปตามอำนาจของกุศลและอกุศลที่ได้ทำไว้ โดยอายุของเทวดา มีกล่าวปรากฏในวิตถตฺโปสถสูตร
 ว่า อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถ มากกว่าการครองราชย์ของพระราชา ที่ยังมีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่ง
 อุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ เมื่อเปรียบเทียบโดยความสุข และระยะเวลา ในเรื่องเวลาทรง
 เปรียบเทียบเวลาของมนุษย์กับเทวดาชั้นต่างๆ ว่า

๕๐ ปี ของมนุษย์เท่ากับ วันและคืนของเทวดาชั้นจาตุมหาราช ๓๐ ราตรี เป็น ๑ เดือน
 ๑๒ เดือน เป็น ๑ ปี ๕๐๐ ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาชั้นจาตุมหาราช

๑๐๐ ปี ของมนุษย์เท่ากับ วันและคืนของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ...๑,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็น
 ประมาณของเทวดาชั้นดาวดึงส์

๒๐๐ ปี ของมนุษย์เท่ากับ วันและคืนของเทวดาชั้นยามา ...๒,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นประมาณ
 ของเทวดาชั้นยามา

๔๐๐ ปี ของมนุษย์เท่ากับ วันและคืนของเทวดาชั้นดุสิต ...๔,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็นประมาณ
 ของเทวดาชั้นดุสิต

๘๐๐ ปี ของมนุษย์เท่ากับ วันและคืนของเทวดาชั้นนิมมานรดี ...๘,๐๐๐ ปีทิพย์ เป็น
 ประมาณของเทวดาชั้นนิมมานรดี

๑,๖๐๐ ปี ของมนุษย์เท่ากับ วันและคืนของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ...๑,๖๐๐ ปีทิพย์
 เป็นประมาณของเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตตี ^{๖๓}

^{๖๓} อัง.อภฺรฐก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๖-๓๐๘.

๒.๔.๒ การจตุติของเทวดา

เทวดาทั้งหลายย่อมมีการจตุติ แปลว่า เคลื่อน ความหมายทั่วไป แปลว่า ตาย คือ ตายจากความเป็นเทวดา แล้วไปจตุติในภพภูมิอื่น เช่นเดียวกับมนุษย์และสัตว์โลกทั้งหลาย ที่ตายแล้วต้องเคลื่อนไปสู่ภพภูมิใหม่ เทวดาก็เช่นกัน เมื่อหมดบุญหรือหมดอายุขัยก็ไปเกิดในภพภูมิอื่น สาเหตุที่เทวดาจะต้องจตุติมี ๔ ประการดังนี้

๑.อายุขัย คือ จตุติเพราะสิ้นอายุ ได้แก่ เทวดาที่ได้สร้างสมบุญกุศลมามาก ช้านาน ครั้นอุปบัติเป็นเทวดาในเทวโลกด้วยบุญกุศลที่ทำไว้แต่หนหลัง ก็เสวยทิพยสมบัตินั้นช้านาน จนกระทั่งครบอายุทิพย์ในเทวโลกชั้นที่สถิตนั้นครบแล้วก็ต้องจตุติ

๒.บุญญขัย คือจตุติเพราะสิ้นบุญ ได้แก่เทวดาที่สร้างสมบุญกุศลมาน้อย เมื่อบุญกุศลที่ทำไว้มาหมดสิ้นลง ในขณะที่ยังไม่หมดอายุขัยก็จำต้อง จตุติไปเกิดที่อื่นเพราะหมดบุญแล้ว

๓.อาหารขัย คือจตุติเพราะสิ้นอาหาร ได้แก่ เทวดาบางพวก ที่เมื่อได้เสวยทิพยสมบัติแล้ว มัวเพลิดเพลิน ชื่นชมยินดี เพราะไม่เคยเห็นสมบัติเช่นนี้มาก่อน จึงหลงไหลไปกับเบญจกามคุณ อารมณ์ จึงลุ่มลุ่มบริโภคสุราโภชนาอาหารทิพย์อันเป็นปัจจัยแก่ชีวิต แม้จะลุ่มลุ่มเพียงครั้งเดียว ก็ย่อมเป็นเหตุให้กายทิพย์เหี่ยวแห้ง แม้จะบริโภคภายหลังสักก็ครั้งก็ตาม ไม่อาจทำให้ชีวิตคงคืนได้ เนื่องจากกายทิพย์ของเทวดามีสภาพละเอียดอ่อน เมื่อขาดโภษาทิพย์ย่อมแตกทำลาย โดยง่ายและซ่อมแซมให้ดีขึ้นใหม่ได้ยาก เปรียบดั่งนำเอาดอกบัวอันสด ไปตากไว้บนแผ่นดิน กลางแสงอาทิตย์ร้อนเวลาเที่ยงวัน ก็ชอกช้ำเหี่ยวแห้งไหม้เกรียมดำ แม้จะแช่น้ำก็ไม่สดดังเดิม เทวดาที่ลุ่มลุ่มบริโภคย่อมจตุติไปเพราะสิ้นอาหาร

๔.โกรทขัย คือ จตุติเพราะความโกรธ ได้แก่ เทวดาบางพวกที่เห็นลิริทิพยสมบัติของเทวดาองค์อื่นอันมียศ มีรัศมียิ่งกว่าตน ก็มีจิตริษยา พาลหาเรื่องวิวาทกัน ถ้าคู่กรณีทีวิวาท ผู้ใดมีขันติอดทนต่อความโกรธได้ เขาย่อมรักษาชีวิตซึ่งกันและกันได้ เพราะผู้โกรธเปรียบด้วยไฟ ผู้ไม่โกรธเปรียบด้วยน้ำ ย่อมดับไฟในเทวดาผู้โกรธได้ ทั้งสองจึงไม่ต้องจตุติ แต่ถ้าโกรธด้วยกันทั้งคู่ ก็เป็นไฟไหม้เทวดาผู้โกรธเคืองกัน ถึงแก่ชีวิตต้องไปจตุติเพราะกำลังแห่งความโกรธ ^{๖๔}

ก่อนที่เทวดาจะจตุติ ย่อมปรากฏนิมิตล่วงหน้า เป็นลางบอกเหตุให้รู้ เรียกว่า “จตุตินิมิตของเทวดาหรือปัญจบุพพนิมิต” ในปัญจบุพพนิมิตตสูตร พระผู้มีพระภาคตรัส ว่า “ในเวลาที่จะจตุติจากเทวโลก ย่อมปรากฏบุพพนิมิต ๕ ประการ คือ ๑.ดอกไม้ทิพย์เหี่ยวแห้ง ๒.อาภรณ์ที่สวมใส่เศร้า

^{๖๔} พระศรีวิสุทธิโสภณ (วิลาศ ญาณวโร), **โลกทิพย์**, (กรุงเทพฯ : วัฒนกิจรังสรรค์ จัดพิมพ์เพื่อเผยแพร่พุทธธรรม, ๒๕๑๔), หน้า ๒๘๓-๒๘๔.

หมอง ๓.เห็้อไหลออกจากรักแร้ ๔.ผิวพรรณเศร้าหมอง ๕.เทวดาหมดความยินดีในทิพยสมบัติของตน” ๖๕

อธิบายว่า ดอกไม้ทิพย์เที่ยวแห่ง หมายถึง ดอกไม้หมดความงดงาม เหมือนบุคคลเอาดอกไม้สดไปวางไว้กลางแดด

อาการที่สวมใส่เศร้าหมอง หมายถึง ผ้าทิพย์หมดความสดใส หมอง จางลง ผ้าที่เทพบุตรเทพธิดาสวมใส่ มีสีเหมือนพระอาทิตย์สีอ่อนๆ ที่ทอแสงอยู่ในอากาศปราศจากเมฆหมอก ในฤดูใบไม้ร่วง เมื่อเทวดาจะจุติ สีสรรจะลดลง ซีดจางลง

เห็้อไหลออกจากรักแร้ หมายถึง หยาดเหงื่อหลังไหลไปตามรักแร้ทั้งสองข้าง ปกติเทวดาปราศจากเหงื่อไคลมาก่อน เหมือนแก้วมณีที่มีกำเนิดบริสุทธิ์ดี

ผิวพรรณเศร้าหมอง หมายถึง ผิวกายของเทวดาเศร้าหมอง ตั้งแต่การอุบัติเกิดเป็นเทวดาร่างกายของเทวดาจะมีรัศมีพวยพุ่งไปตลอดสถานที่ ๑ โยชน์บ้าง ๒ โยชน์บ้าง จนกระทั่ง ๑๒ โยชน์บ้าง ตามอำนาจของตน ปราศจากชราภาพ ฟันหัก หนังเหี่ยวย่น เป็นต้น ร่างกายเทพธิดาปรากฏเหมือนสาวราวอายุ ๑๖ ปี เทพบุตรปรากฏราวอายุ ๒๐ ปี เมื่อหมดบุญรูปร่างของเทวดาก็จะหมดรัศมี หมดเดช ร่างกายเศร้าหมอง

หมดความยินดีในทิพยสมบัติของตน หมายถึง ไม่ยินดีในสมบัติของตน ไม่รื่นรมย์ในทิพยวิมาน เมื่อทราบว่า ความตายจักปรากฏแก่เทพบุตรเทพธิดา ภายใน ๗ วัน เทพบุตร-ธิดาถูกความเศร้าโศกครอบงำ ด้วยว่าจะต้องพลัดพรากจากทิพยสมบัติ จึงทำให้เกิดความกระวนกระวายใจอย่างใหญ่หลวง ด้วยเหตุนี้ เห็้อจึงไหลออกจากลำตัว เทวดาบางองค์ไม่สามารถยับยั้งความทุกข์ไว้ได้ ก็เกิดความคร่ำครวญ ปรีเวทนา เร่าร้อน ไม่ได้เกิดความแช่มชื่นเลย ส่วนเทวดาที่มีบุญมาก จะไม่หวาดหวั่น ด้วยคิดว่า เราได้ให้ทานมาดีแล้ว รักษาศีลมาดีแล้ว ได้สั่งสมบุญมาเป็นจำนวนมาก เมื่อเราจุติจากเทวโลกแล้วคงจักได้ไปสู่สุคติแน่นอน ทำให้ไม่ได้เกิดความหวาดหวั่นเลย

เมื่อเพื่อนเทวดาทราบว่า เทวดานี้จะจุติ ก็พลอยยินดีและอำนวยพรให้ ๓ ประการ ว่า “๑. ขอให้ท่านได้เกิดในภูมิที่ดี ๒.เมื่อได้เกิดในภูมิที่ดีแล้ว ขอให้ได้ลาภดี ๓.เมื่อได้ลาภดีแล้ว ขอให้ดำรงตนด้วยดี” ปัญหานี้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้พยากรณ์ไว้ว่า “การได้เกิดเป็นมนุษย์ ชื่อว่า ได้เกิดในภูมิที่ดี, ได้

๖๕ ขุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๓/๔๔๗.

เกิดเป็นมนุษย์แล้วมีศรัทธาในธรรมวินัยของพระศาสดา ชื่อว่าได้ลาภอันดี, การได้ศรัทธาที่ตั้งมั่น หยั่งลง มั่นคง ที่เทวดาหรือใครๆทำให้คลอนแคลนไม่ได้ ชื่อว่า ดำรงตนด้วยดีของเทวดา” ^{๖๖}

เทวดาจะต้องจุติมี ๔ ประการ คือ สิ้นอายุขัย(หมดอายุ) สิ้นบุญ(หมดบุญ) สิ้นอาหาร(สิ้นกินอาหาร) และสิ้นเพราะความโกรธ เทวดาเมื่อจะบริโภคสุทธโภชนาอาหารแล้ว ไม่ต้องขบถ่าย มูลรคูตรตั้งเช่นในมนุษย์โลก และเมื่อเทวดาจะจุติจากสวรรค์ ก็มีได้มือสุกะชาคพลงเหลืออยู่เลย เทวดาเมื่อจุติแล้วก็หายวับไปทั้งร่าง ไม่ปรากฏ หรือทิ้งอะไรไว้เลย เพราะเทวดาจัดอยู่ในกำเนิดโอปปาติกะ คือ สัตว์ที่เกิดแล้วเติบโตเต็มทีทันที เมื่อจุติ(ตาย) ก็หายวับไปไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดาและสัตว์นรก เป็นต้น

๒.๕ การมีอยู่ของเทวดา

เทวดาเป็นภพภูมิของผู้บำเพ็ญบุญบารมีในคราวที่เป็นมนุษย์ เมื่อล่วงลับดับชีวิตแล้วได้เสวยสุขคติในสรวงสวรรค์ชั้นต่างๆ มีปรากฏขึ้นมาโดยผู้วิจัยได้รวบรวมความมีอยู่ของเทวดาได้ดังนี้

๑. เทวดามีอยู่ตามคัมภีร์ เทวดาปรากฏอยู่ตามคัมภีร์ต่างๆ ดังนี้

๑. **คัมภีร์พระไตรปิฎก** เทวดา หมายถึง ผู้ประพฤติธรรมของเทวดา หรือเทวธรรม ได้แก่ หิริและโอตตปปะ ดังปรากฏใน ขุททกนิกาย ว่า

“หิริโอตตปสมปนนา สุกกธมมสมาหิตา

สนโต สปปุริสา โลเก เทวธมมาติ วุจฺจเร”

เทวธมมชาดก แปลความว่า บุคคลผู้ถึงหิริและโอตตปปะ ตั้งมั่นอยู่ในสุกกธรรม (กุศลธรรม) เป็นผู้สงบระงับ เป็นคนดีงาม ท่านเรียกว่า ผู้มีเทวธรรมในโลก ^{๖๗}

เทวธรรม ได้แก่ หิริ คือ กิริยาที่ละอายต่อการประพฤติทุจริตในสิ่งที่ควรละอาย เป็นกิริยาที่ละอายต่อการประกอบอกุศลธรรม(กรรมชั่ว) โอตตปปะ คือ กิริยาที่เกรงกลัวต่อการประพฤติทุจริตในสิ่งที่ควรเกรงกลัว หรือกิริยาที่เกรงกลัวต่อการประกอบอกุศลธรรม(กรรมชั่ว)

๒. **คัมภีร์อรรถกถา ในจวมานสูตร** มีข้อความกล่าวการไปสู่สุดติของเทวดา ว่า เมื่อใดเทวดาต้องจุติจากเทพนิกายเพราะความสิ้นอายุ เมื่อนั้นเสียง ๓ อย่างของเทวดาทั้งหลายผู้พลอยยินดี ย่อมเปล่งออกไปว่า แนะท่านผู้เจริญ ท่านจากเทวโลกนี้ไปแล้วจงถึงสุดติ จงถึงความ เป็นสหายแห่ง

^{๖๖} ชุ.อิติ. (ไทย) ๒๕/๘๓/๔๔๗-๔๔๘.

^{๖๗} ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๕/๓.

มนุษย์ทั้งหลายเกิด ท่านเป็นมนุษย์แล้ว จงได้ศรัทธาอย่างยิ่งในพระสัทธรรม ศรัทธาของท่านนั้นพึงเป็นคุณชาติตั้งลงมั่น มีมูลเกิดแล้ว มั่นคงในพระสัทธรรมที่พระตถาคตประกาศดีแล้ว อันใคร ๆ พึงนำไปมิได้ตลอดชีพ ท่านจงละกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต และอย่ากระทำการกุศลธรรมอย่างอื่นที่ประกอบด้วยโทษ กระทำกุศลด้วยกาย ด้วยวาจาให้มาก กระทำกุศลด้วยใจหาประมาณมิได้ หาอุปธิมิได้ แต่นั่นท่านจงกระทำบุญ อันเกิดสมบัติ(อุปธิ) นั้นให้มากด้วยทาน แล้วยังสัตว์แม่เหล่าอื่นให้ตั้งอยู่ในพระสัทธรรม ในพรหมจรรย์ เมื่อใดเทวดาพึงรู้แจ้งซึ่งเทวดาผู้จะจุติ เมื่อนั้นย่อมพลอยยินดีด้วยความอนุเคราะห์อย่างนี้ว่า แนะเทวดา ท่านจงมาบ่อยๆ ^{๖๘}

๓. คัมภีร์อื่นๆ

ในคัมภีร์อภิมมาวตาร ว่า ตตถ ปาปโต ชิกฺขณฺนลภฺขณา หิริ. โอตตปฺป. อุโภปิ ปาปานิ อกรรมโรโส. ปาปโต สงฺโกจนปจฺจุปฺภูฏานา, อตตการวปรการวปฺภูฏานา. อิเม ฌมมา โลกปาลาติ ทฏฺฐพฺพา แปลว่า หิริ มีสภาพละอายต่อบาป โอตตปฺปะ มีสภาพสะดุ้งกลัวต่อผลของบาป ทั้งสองอย่าง มีหน้าที่ไม่กระทำความบาป มีการถอยออกจากบาปเป็นเครื่องปรากฏ มีความเคารพตนและผู้อื่นเป็นเหตุใกล้ ธรรมทั้งสองนี้พึงทราบว่าเป็นธรรมคัมภีร์ครองโลก” ^{๖๙}

ในอภิมมัตถสังคหะ ได้ให้ความหมายของหิริ ว่า ละอาย คือ รังเกียจ เบื่อหน่ายต่อกายทุจริต เป็นต้น และโอตตปฺปะ สะดุ้งกลัวต่อกายทุจริต เป็นต้น ^{๗๐}

ในสารานุกรมพระพุทธศาสนา ได้ให้ความหมายของ หิริ ว่า ความละอายแก่บาป ความละอายแก่ใจ ทั้งที่อยู่ในที่ประชุม หรืออยู่แต่ลำพังผู้เดียว ส่วนโอตตปฺปะ หมายความว่า ความเกรงกลัว ไม่ใช่เกรงเฉยๆ หรือกลัวเฉยๆ แต่รักอยากประพฤติให้ถูกต้อง เกรงกลัวในสิ่งที่ประพฤติในสิ่งที่ผิดเหมือนชายหนุ่มหญิงสาวที่รักความดี ความสะอาด ที่มุ่งหวังวัตถุที่สะอาดงดงาม ย่อมหลีกเลี่ยง เกรงกลัวของเน่าของโสโครก ^{๗๑}

ในกัมภีร์วิสุทฺธิมรรค สิลนินเทศ ได้กล่าวว่า “วิญญูชนทั้งหลายรับรองกันว่า หิริและโอตตปฺปะเป็นปทัฏฐานของศีล ให้มีความสะอาดกาย ความสะอาดวาจา ความสะอาดใจ ที่ว่า หิริและ

^{๖๘} ชู.อิติ.อ. (ไทย) ๔๕/๒๖๒/๕๐๒-๕๐๓.

^{๖๙} พระพุทธทศตเถระ, พระคัมภีร์อภิมมาวตาร, แปลและอธิบายโดย พระคันธสาราภิวังศ์, (ลำปาง : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๕๘.

^{๗๐} พระคันธสาราภิวังศ์, อภิมมัตถสังคหะ, (ลำปาง : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๒๘๐-๒๘๑.

^{๗๑} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, สารานุกรมพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๕๗๒.

ดิฏฐนตา สนฺติเก ยํ

มนิวรวจนฺ สาธโวเม สฺณนตฺ.

ขอเชิญเทวดาทั้งหลาย ที่สิงสถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นกามภพ ในชั้นรูปภพ สิงสถิตอยู่บนยอดเขา และที่หุบผา ทั้งที่มีวิมานอยู่ในอากาศ และภุมมเทวดาทั้งหลาย ที่สิงสถิตอยู่ในทวีป ในรัฐ ในหมู่บ้าน บนต้นไม้ ในป่าชฎ ในเหยาเรือน และเรือกสวนไร่นา ตลอดทั้งเหล่ายักษ์ คนธรรพ์ และเหล่า นาคาทั้งหลาย ผู้เป็นสาธุชน ซึ่งอยู่ในน้ำ บนบก ที่ลุ่มและที่ดอน จงมาชุมนุมกัน ขอเชิญฟังคำของพระ มุนีเจ้าผู้ประเสริฐ ^{๗๓}

๓. **เทวดามืออยู่โดยคุณธรรมหรือคุณสมบัติ** เรียกอีกอย่างว่า คุณนิมิต(เนมิตติกนาม) เป็นชื่อที่ได้โดยคุณสมบัติ หรือความสามารถ เช่น ภควา(พระผู้มีพระภาคเจ้า) ชื่อนี้ไม่มีใครตั้งให้ พระชนก พระชนนี พระญาติ สมณพราหมณ์ ท้าวสักกะ ท้าวสันตคุสิต เป็นต้น ไม่ได้ตั้งให้ แต่พระนามว่า ภควา นี้ เป็นวิโมกขณติกนาม เป็นสังคิกขาบัญญัติ ^{๗๔} เกิดพร้อมกับการได้พระสัพพัญญุตญาณ ณ โคนต้นโพธิ์ ^{๗๕}

บุคคลไม่เชื่อว่า เป็นเถระ เพราะมีผมหงอก หรือแก่ด้วยวัย คนแก่ด้วยวัย เรียกว่า คนแก่เปล่า ส่วนผู้มีสีจจะ มีธรรม มือหิงสา สัจญมะ และทมะ ^{๗๖} มีอยู่ในผู้ใด ผู้้นคายมลทินแล้ว เป็นนักปราชญ์ เชื่อว่า เถระ

บุคคลไม่เชื่อว่า เป็นสมณะ เพราะศีระโกลัน ผู้ไม่มีวัตร พุดทะเลาะแหละ มากด้วยความ อิจฉาและความโลภ จักเป็นสมณะได้อย่างไร ส่วนผู้สงบบาปน้อยใหญ่ได้ โดยประการทั้งปวง ผู้้นเรากล่าวว่า เป็นสมณะ เพราะสงบบาปได้แล้ว

^{๗๓} พระศาสนาโคถณ, สวตมนต์แปล, (พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๔๓.

^{๗๔} วิโมกขณติกนาม หมายถึง พระนามในลำดับการบรรลุอรหัตผล, สังคิกขาบัญญัติ หมายถึง บัญญัติที่เกิดเพราะทรงรู้แจ้งอรหัตตผล

^{๗๕} ชุ.ม. (ไทย) ๒๙/๑๔๙/๔๐๔.

^{๗๖} เถระ ในที่นี้ หมายถึง ผู้มีคุณธรรมที่ทำให้เป็นผู้มั่นคง คือ รู้แจ้งในอริยสัจ ๔ เป็นต้น, มีสีจจะ หมายถึง รู้แจ้งอริยสัจ ๔, มีธรรม หมายถึง บรรลุโลกุตตรธรรม ๙, อหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน, สัจญมะ หมายถึง ศีล, ทม หมายถึง การสำรวมอินทรีย์.

๕. เทวดามีอยู่โดยชื่อและโดยหน้าที่

การมีอยู่โดยชื่อ เช่น สัตว์ที่อยู่ในน้ำเรียกว่า สัตว์น้ำ สัตว์ที่อยู่บนบกชื่อว่า สัตว์บก จำแนกตามหน้าที่ เช่น บุคคลใดทำนา บุคคลนั้น เรียกว่า ชาวนา ผู้ใดทำสวน ผู้นั้นชื่อชาวสวน ผู้ทำกสิกรรมชื่อว่า กสิกร ผู้ทำการเกษตร หรือทำเกษตรกรรม ชื่อว่า เกษตรกร เป็นต้น เทวดาก็เช่นกัน ถึงแม้ศัพท์จะแปลว่า ผู้เล่น ก็สามารถหมายถึง ผู้มีความสุข สนุกสนาน เพลิดเพลิน ผู้มีอำนาจ ผู้มีเดช เป็นต้น

การมีอยู่โดยหน้าที่ เช่น ผู้ทำหน้าที่คุ้มครองโลก ดูแลความเป็นไปของมนุษย์ ในวันอุโบสถ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ จะส่งบริวารมาตรวจตราโลกมนุษย์ ส่วนวัน ๑๔ ค่ำหรือวัน ๑๕ ค่ำ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ จะลงมาตรวจตราโลกมนุษย์ เพื่อนำไปรายงานที่เทวสภาสุธรรมา ชั้นดาวดึงส์

การมีอยู่ของเทวดา ด้วยเหตุผลอยู่ ๔ ประการ คือ ๑. มีอยู่ในคัมภีร์ ได้แก่ อยู่ตามพระคัมภีร์ ปกรณ์ จารึกต่างๆ ตลอดจนหนังสือ ภาวาทตามฝาผนังตามอุโบสถต่างๆ ๒. เทวดามีอยู่โดยกิจหรือโดยพิธีกรรม ได้แก่ เป็นผู้ร่วมพิธีเจริญพระปริตร (ถูกเชื่อเชิญให้มาฟังธรรม) หรือพระภิกษุผู้บำเพ็ญสมณธรรมในป่า พระพุทธองค์ทรงให้แม่เมตตาไปยังเทวดา เพื่อสร้างสมานฉันท์ สร้างมิตรไมตรีกับผู้ดำรงอยู่ในป่าเดียวกัน ๓. มีอยู่โดยคุณธรรมหรือความสามารถ ด้วยเทวธรรมซึ่งเป็นคุณสมบัติของเทวดา เช่น รุกขเทวดา เพราะประพฤติกุศลธรรม คือ รุกขเทวดาไม่โกรธ เมื่อถูกตัดต้นไม้” ๔. มีอยู่เชิงคุณค่าทางจริยธรรม ความเชื่อเรื่องเทวดาว่า เป็นผู้มีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถลดบันดาลสิ่งต่างๆ ทั้งสุขทั้งทุกข์ได้ จึงทำให้เกิดความเคารพ ความยำเกรง เหมือนไปสู่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เกิดความเคารพสถานที่ เช่น ในอุโบสถ วิหาร สถานที่เก่าแก่ ต้นไม้ใหญ่ แม่น้ำสายใหญ่ๆ เป็นต้น ๕. มีอยู่โดยชื่อหรือโดยหน้าที่ เทวดามีอยู่โดยชื่อ หรือโดยการเปรียบเทียบความสุสขสบาย หรือคุณธรรมของเทวดา เช่น สมมติเทพ มีความสุสขสบายเหมือนเทวดา มนุสสเทโว (มนุษย์ที่มีคุณธรรมเหมือนเทวดา) มีอยู่โดยหน้าที่ เช่น บิดามารดาชื่อว่า บูรพเทพ เพราะทำหน้าที่เป็นผู้คุ้มครอง ดูแลบุตรธิดาให้มีความสุขก่อนกว่าเทวดาทั้งหมด เป็นต้น เทวดา ชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองโลก เพราะดูแลความสุข ค้ำครองให้โลกมีความสุขด้วยเทวธรรม

๒.๖ บทสรุป

จากข้อความข้างต้น พอสรุปได้ว่า เทวดา คือผู้สร้างคุณความดี ละเว้นกรรมชั่ว ตั้งตนไว้ชอบในสัมมาทิฐิ ผลแห่งการทำความดีทำให้ได้เสวยภพภูมิที่ดี เมื่อเกิดในมนุษย์ก็ได้ยศและฐานะที่สูงเป็นสมมติเทพ เทพในหมู่มนุษย์ ได้แก่ พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระโอรส พระธิดา ตลอดจนพระประยูรญาติ หากไปเกิดในเทวภูมิในกำเนิดของอุปติเทพ ได้แก่ เทวดา ๖ ชั้น และรูปพรหม ๑๖ ชั้น อรูปพรหม ๔ ชั้น หากประพฤติกุศลธรรม ก็จะได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ ผู้หมดกิเลสเป็นวิสุทธิเทพ ผู้บริสุทธิ์จากกิเลส หลุดพ้นจากการเวียนว่ายในวัฏสงสาร

ดังนั้น มนุษย์ควรเอาเทวดาเป็นแบบอย่าง ด้วยประเด็นต่อไปนี้

๑.เทวดาเป็นต้นแบบของการสร้างความคิด (สร้างเหตุ) เชื่อว่าทำดีต้องได้ดี เอาเทวดาเป็นแบบอย่างของการทำดี คือ ให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา

๒.เป็นสัญลักษณ์ของการเสวยกรรมดี (รับผล) เชื่อว่าทำดีต้องได้ดี เรียกว่า เชื่อในผลของกรรม เชื่อว่ามีกรรมเป็นทายาท เป็นผู้รับผลของกรรม ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า บุคคลหว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว

๓.เป็นผู้มีสติ ไม่ประมาท การเคลื่อนจากภพหนึ่งไปสู่อีกภพหนึ่งนั้น จะปรากฏกรรมนิमित และคตินิमित กรรมนิमितอารมณ์ ผู้ปรารถนาจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ จะต้องมีส่วนมั่นคง ระลึกกรรมดี มีใจผ่องแผ้ว มีจิตไม่เศร้าหมอง จึงจะได้ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

เทวดาถึงแม้จะมีความสุขสบายกว่ามนุษย์ ด้วยอายุทิพย์ วรรณะทิพย์ สุขุทิพย์ ยศทิพย์ และอธิปไตยทิพย์ ก็จริง แต่ก็ยังตกอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ คือ อนิจจัง(ความไม่เที่ยง) ทุกขัง(ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้) อนัตตา(ควบคุม,บังคับบัญชาไม่ได้) ดังนั้น เมื่อเทวดาจำต้องเคลื่อนจากเทวโลก จึงมีการอำนวยการแก่กันและกันว่า “ขอให้ได้เกิดในภูมิที่ดี คือมนุษย์ ขอให้ได้ลาภที่ดี คือ ได้เกิดในดินแดนที่พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปถึง แล้วได้ปฏิบัติธรรม ขอให้ดำรงตนด้วยดี คือ ผลของการปฏิบัติ ได้แก่ มรรค ผล นิพพาน”

บทที่ ๓

แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมในพุทธปรัชญา

ในการศึกษาวิเคราะห์เรื่อง “ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อ เรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท” นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้า จากพระไตรปิฎก อรรถกถา วิสุทธิมรรค ตลอดจนแนวคิด ทฤษฎี จากห้องสมุด สื่อความรู้ต่างๆ ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ หรือแนวคิด เกี่ยวกับ ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อของเทวดา โดยไม่ต้องการพิสูจน์ว่า เทวดามีจริงหรือไม่

๓.๑ ความหมายของจริยธรรม

๓.๑.๑ ความหมายโดยทั่วไป ของ “จริยธรรม”

จริยธรรมเป็นการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ เป็นกฎเกณฑ์ ในการตัดสินความ ประพฤติของมนุษย์ว่า “อย่างไรหน ถูก ไม่ถูก ดี ไม่ดี ควร ไม่ควร การพิจารณาสถานภาพของคุณค่า ทางศีลธรรม”^๑ เป็นหลักกำหนดว่า “ตนมุ่งปรารถนาอะไร และจะปฏิบัติให้ได้อย่างไร จำต้องรู้จักโลก (รู้จักตน) รู้จักทุกซ์(รู้จักชีวิต) จริยศาสตร์ได้ศึกษาพฤติกรรม คุณค่า การวิเคราะห์ค่านิยม (dichotomy) เพื่อแยกแยะว่า “สิ่งใดดี ควรกระทำ และสิ่งใดชั่ว ควรละเว้น”^๒ และเป็นหลักของ ความประพฤติ อบรมกิริยา และปลูกฝังลักษณะนิสัย ให้อยู่ในครรลองของคุณธรรมหรือศีลธรรม^๓ เป็น

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๔.

คำว่า “จริยศาสตร์” แปลมาจากคำว่า Ethics ในภาษาอังกฤษ ซึ่งตรงกับภาษาละตินว่า ethicus และตรงกับภาษากรีก ๒ คำ คือ (๑) ethikos แปลว่า จารีตประเพณี (๒) Ethos แปลว่า อุปนิสัย พฤติกรรมตามจารีตประเพณี คำว่า “จริยศาสตร์” จึงหมายถึง วิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความถูกหรือผิด ในการกระทำของมนุษย์ เป็นปรัชญาจริยะที่กำหนดความถูก หรือความผิดในการกระทำ หรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ; Lexicon Publication}inc., The New Lexicon Webster’s Dictionary of the English Language,(New york : Lexicon Publication, 1988), p. 324.

^๒ วิทย์ วิศทเวทย์, จริยศาสตร์เบื้องต้น, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๘), หน้า ๑-๑๓.

^๓ สาโรช บัวศรี, จริยธรรมศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๑๒.

เส้นบรรทัด กลุ่มেলাให้มนุษย์แสดงประพฤติ ทางกาย วาจา และใจอย่างมีกฎกติกา จริยธรรมสมัยก่อนในชนบท หมายถึง ความประพฤติ และความนึกคิดในสิ่งทีตั้งาม และเหมาะสม ^๔ เป็นข้อธรรมทีทำให้คนเป็นคนดี ^๕

ส่วน ดร.ทยนันท ภารกวา ชาวอินเดีย ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ ๒ ประการ คือ

๑. หมายถึง การดำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีอันมีค่าในสังคม

๒. หมายถึง คุณภาพของความประพฤติของมวลมนุษย์ในจักรวาล ทีมีจิตใจประกอบไปด้วยความไม่เบียดเบียน (Non-Violence) และสัจธรรม (Dayanand Bhargava. 1968 : P.1) ^๖

จริยธรรมเป็นหลักทีมนุษย์ในสังคมควรยึดถือปฏิบัติ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีสุข เมื่อนำไปใช้ประกอบอาชีพ(ทำงาน) ย่อมมีความสำคัญที่สุด มนุษย์จะต้องมีจริยธรรมในการทำงาน หรือในการประกอบอาชีพ เพราะการทำงานของมนุษย์ต้องมีสังคม ซึ่งประกอบด้วยคนหลายคน ดังนั้น จึงสมควรวางกรอบให้มนุษย์ประพฤติ ปฏิบัติตาม เพื่อให้การทำงานร่วมกันในสังคมอย่างมีสงบสุข ^๗ ส่วนปรัชญาจรวาก ซึ่งเป็นปรัชญาแบบสสารนิยม กลับมีแนวคิดตรงข้าม ดังคำกล่าวว่ “ความจริงแท้ คือ (ธาตุ ๔) การเกิดขึ้นของสรรพสิ่ง คือ การรวมตัวของธาตุ ๔ การตาย คือ การแยกออกจากกันของธาตุ ดังกล่าวนั้น การตายเป็นการสิ้นสุด ไม่มีผลอะไรหลังจากตาย ดังนั้น ดี ชั่ว ถูก บาป บุญ เป็นต้น จึงเป็นสิ่งไร้ความหมาย” ^๘ ส่วนปรัชญามีมangsa กล่าวว่ ความดี คือการทำตามหน้าที่ ไม่ว่าผลของการกระทำนั้นจะออกมาอย่างไร ถ้าทำตามหน้าที่แล้วดีทั้งนั้น ดังคำกล่าวว่ “ชีวิตทีดี คือชีวิตทีเชื่อในบทบัญญัติคัมภีร์พระเวท (A good life is a life led in obedience to the Vedic commandments.)” ผู้ปฏิบัติไม่ต้องถามถึงคำสั่งว่ “ทำไมจึงต้องทำอย่างนั้น แต่มีหน้าที่ต้องทำตามเท่านั้น” ^๙

^๔ ชำเลียง วุฒิจันทร์, **คุณธรรมและจริยธรรม : หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐.

^๕ ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญาทั่วไป**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นตัง เอ้าส์, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

^๖ นีออน พิณประดิษฐ์, **จริยธรรม : ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนา**, (ขอนแก่น : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕), หน้า ๒.

^๗ วริยา ชินวรรณ, **จริยธรรมวิชาชีพ**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖), หน้า ๗-๑๑.

^๘ ประยงค์ แสนบุราณ, **ปรัชญาอินเดีย**, (กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พริ้นตัง เอ้าส์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๔.

จริยธรรมเป็นมาตรการที่จะมาควบคุม ให้นุชนอยู่กันอย่างสงบสุข และได้รับประโยชน์ที่ควรจะได้ เรียกว่า “จารีต ประเพณี คุณธรรม” ^{๑๐} คนที่มีจริยธรรม คือ คนที่มีมนุษยธรรม และวัฒนธรรมนั่นเอง ^{๑๑} เป็นกฎทางธรรมชาติ ดังนั้น ผู้ที่ไม่มีจริยธรรมก็ไม่สามารถเข้าถึงเต๋าได้ หลักจริยธรรมของเต๋ามี ๓ ประการ คือ **๑. ความเมตตากรุณา** สอนให้รักผู้อื่น สงสารผู้อื่น เพราะคนที่มีเมตตา ย่อมสามารถเอาชนะทุกสิ่งทุกอย่างได้ แต่ความรัก ความเมตตาจะต้องไม่หวังสิ่งตอบแทนใดๆ **๒. ความกระหมัดกระหม่อม** สอนให้รู้จักมัธยัสถ์ คือ การรู้จักใช้จ่ายใช้สอยให้เหมาะกับฐานะของตน ไม่ฟุ่มเฟือย หรือตระหนี่เกินไป รวมความถึงความเรียบง่ายในการดำเนินชีวิต **๓. ความอ่อนน้อมถ่อมตน** สอนให้มีความอ่อนน้อมไม่แข็งกระด้าง และให้ถ่อมตน ไม่โอ้อวด เพราะความแข็งกระด้างและการโอ้อวด ไม่มีบุคคล หรือสังคมใดต้องการ ความแข็งกระด้างเป็นของต่ำ และเป็นลักษณะของความตาย ความอ่อนน้อม ละมุนละไมเป็นของสูง ฟ้าเป็นจักรวาลอันไพศาลยิ่งใหญ ^{๑๒}

๓.๑.๒. ความหมายของ“จริยธรรม”ตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท

จริยธรรมในทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ ๑. ระดับโลกียะ ในระดับนี้เป็นจริยธรรมที่ยังข้องอยู่กับโลก เน้นเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข เน้นไปที่ข้อที่ควรประพฤติ ควรปฏิบัติ ^{๑๓} ๒. ระดับโลกุตตระ เน้นการประพฤติปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ตามแนวทางอริยมรรคมีองค์ ๘ (มรรค ๘ บางครั้งเรียก “ไตรสิกขา”) ได้แก่ การศึกษา ๓ ประการ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนั้น จริยธรรม ก็คือ พรหมจรรย์มรรค ^{๑๔} และไตรสิกขาทั้งหมดนี้ เป็นหนทางปฏิบัติ เพื่อนำมนุษย์ไปสู่จุดหมายในชีวิต (นิพพาน) ^{๑๕}

^{๑๐} ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, **ปรัชญาจีน**, (กรุงเทพฯ : โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๒๗.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๕.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗-๔๘.

^{๑๓} พระราชชัยคีรี (ภิกขุพุทธทาส อินทปถโญ), **การสร้างเสริมจริยธรรมแก่เด็กวัยรุ่น คณะครูโรงเรียนนวมิตวิทยา จังหวัดนครราชสีมา**, พิมพ์เป็นธรรมบรณการเพื่อเป็นอนุสรณ์และเทอดพระคุณ ในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์โทราชสีมาจารย์ ณ เมรุ วัดมกุฏกษัตริยาราม พระนคร เมื่อวันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๑๑.

^{๑๔} พรหมจรรย์มรรค หมายถึง ความประพฤติอันประเสริฐ การดำเนินชีวิตอย่างประเสริฐ ได้แก่ มรรคมีองค์ ๘ หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา ดูรายละเอียดใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๕๗.

^{๑๕} ขำเลื่อง วุฒิจันทร์, **คุณธรรมและจริยธรรม : หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔), หน้า ๙.

จริยศาสตร์มีความสัมพันธ์กับจริยธรรม คือ จริยศาสตร์นำเสนอเหตุผล และหลักการแห่งความดี ให้กับระบบจริยธรรม ^{๑๖} จริยศาสตร์มุ่งแสวงหาคำตอบ ๓ ประการ คือ ๑. ความดีคืออะไร ๒. อะไรคือมาตรฐานตัดสินความดี ๓. อะไรคืออุดมคติของชีวิต ^{๑๗} จริยธรรม (ethics) อยู่ในรูปของปรัชญา เป็นสิ่งที่ต้องคิด ต้องนึก ส่วนศีลธรรม (morality) เป็นสิ่งที่ต้องทำอยู่จริงๆ เพราะเป็นปัญหาเฉพาะหน้า

๓.๒. ประโยชน์ทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท

ประโยชน์ทางจริยธรรมในทางพุทธศาสนา สามารถจำแนกได้ ๓ ประการ ดังนี้

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถะ ได้แก่ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในขั้นต้น เกิดขึ้นในชาตินี้ ไม่ต้องรอชาติหน้า

๒. สมปรายิกัตถะ ได้แก่ ประโยชน์ในภพหน้า ประโยชน์เบื้องหน้า ประโยชน์ขั้นสูงต่อไป

๓. ปรมัตถะ ได้แก่ ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน ^{๑๘}

๑. ประโยชน์ในปัจจุบัน ให้ผลในชาตินี้สามารถเกิดขึ้นด้วยเหตุ ๒ ประการ ได้แก่

๑.๑ การงดเว้นจากการทำความชั่ว ทำให้ไม่มีเวร ไม่มีภัย ไม่มีความเดือดร้อน ไม่เกิดความเศร้าหมอง ไม่เกิดความกระวนกระวายใจ ไม่ถูกเจ้าหน้าที่บ้านเมืองติดตามฟ้องร้องเพื่อดำเนินคดีต่างๆ การงดเว้นความชั่ว ได้แก่ การเว้นจากอกุศลกรรมบท ๑๐ การเว้นจากการคบคนพาล การห่างไกลจากยาเสพติด การเว้นจากอบายมุข เป็นต้น

๑.๒ การสร้างแต่คุณงามความดี ทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีจิตใจที่ปลอดโปร่ง ผ่องใส ได้แก่ การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา การฟังเทศน์ อ่านหนังสือธรรมะ การคบบัณฑิต การประพฤติธรรม เป็นต้น

๒. ประโยชน์ในภพหน้า (สมปรายิกัตถะ) เมื่อทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี มีความสุขในปัจจุบัน เมื่อล่วงลับดับชีวิตก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังคำที่ว่า “ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม ไม่ให้ตกไปสู่ที่ชั่ว” เพื่อไม่ให้ตนตกต่ำ จึงต้องทำความดี เช่น การให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม เจริญ

^{๑๖} พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต), **พุทธศาสนากับปรัชญา**, (กรุงเทพฯ : บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๙๐.

^{๑๗} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธรรมจิตโต), **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๑๘.

^{๑๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้ง แอนด์ โปรดักส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๐.

ภาวนา เป็นต้น การทำดีย่อมได้ดี การทำชั่วย่อมได้ชั่ว ผู้ทำกรรมดีเมื่อละจากโลกนี้ ย่อมเสวยสุคติ ดังคำพุทธภาษิตว่า “ยาทิสํ วปเต พีชํ ตาทิสํ ลมเต ผลํ กลยาณการี กลยาณิ ปาปการี จ ปาปกํ แปลความว่า บุคคลหว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” และมีพุทธภาษิตอีกว่า “จิตเต อสงกิลิฐฺฐุ สุคติปาฏิกงฺขา แปลว่า เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติก็เป็นอันหวัง” และ “จิตเต สงกิลิฐฺฐุ ทุกฺคตํ ปาฏิกงฺขา แปลว่า เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกคตก็เป็นอันหวังได้” อธิบายว่า เมื่อเราทำกรรมดี เช่น ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เป็นต้น จิตใจก็จะชื่นบาน ปลอดโปร่ง ไม่วิตกกังวล หรือไม่เกิดความทุกข์ร้อนใจ หรือเสียใจภายหลัง อยู่เป็นสุขทั้งในปัจจุบัน เมื่อตายไปก็มีสุขในสัมปรายภพ

ประโยชน์ในภพภาคหน้าดูได้จากการกระทำในปัจจุบัน หากปัจจุบันทำดี พุทธิ คดีดี ขณะตายจิตใจไม่เศร้าหมอง ย่อมไปบังเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ดังพุทธภาษิตว่า “เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุคติเป็นอันหวังได้” มัฏฐกฺคณฺทลิตฺตํ จิตฺตํ จิตฺตํ เลื่อมใสในพระพุทธรูป ตายจากมนุษย์จึงไปบังเกิดในสวรรค์ ส่วนนางปติปัชชิกาเมื่อทำบุญใส่บาตร ถวายอาหาร จัดแจงเสนาสนะถวายพระภิกษุ เป็นต้น แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า “ขอผลบุญนี้ จงได้เป็นเหตุให้ได้เป็นเทพธิดาในวิมานสามีของตน” ด้วยกรรมดี จึงทำให้เกิดเป็นเทวดา

ผู้ทำความดี ความดีย่อมคุ้มครองไม่ให้เกิดไปสู่ที่ชั่ว (อบาย) เบื้องหน้าแต่ตายไป คนดีย่อมเข้าสู่สุคติ หากยังไม่บรรลुเป็นพระอรหันต์ อย่างต่ำก็เกิดในโลกมนุษย์ หรือได้เสวยสุขในสวรรค์ชั้นต่างๆ

๓. ประโยชน์อย่างยิ่ง (ปรมัตถะ) ได้แก่ ประโยชน์ในการออกจากวัฏฏสงสาร คือ บรรลุมรรค ผล และนิพพาน เทวดาถึงแม้จะไม่ได้บรรลุมรรคผลได้โดยตรง เพราะต้องพึ่งพาตนเองล้วนๆ หรือแม้พระพุทธรูปก็เป็นเพียงผู้ชี้ทางให้ ผู้หวังความหลุดพ้นจากวัฏฏสงสารจะต้องลงมือปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาด้วยตนเอง สำหรับผู้ที่มีความสามารถจำกัด จะต้องพึ่งพาคือคนอื่น คือกัลยาณมิตร ได้แก่ มิตรที่แนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑. ห้ามมิให้ทำชั่ว ๒. ให้ประกอบแต่ความดี ๓. แนะนำสิ่งที่ไม่รู้และอธิบายให้เข้าใจ ๔. บอกทางสวรรค์และนิพพานให้ กัลยาณมิตรจะเป็นมนุษย์หรือเทวดาก็ได้ เพียงมีคุณสมบัติดังกล่าวเท่านั้น ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้เขียนจะกล่าวเฉพาะเทวดาเท่านั้น เทวดาที่ดี เป็นบัณฑิต หรือเป็นกัลยาณมิตร ก็มีช่วยยกระดับจริยธรรมให้สูงขึ้นจนกระทั่งบรรลุมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ ดังพุทธภาษิตว่า “อาณนฺทํ การมีมิตรดี เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ทีเดียว” เหมือนพระกুমารกัสสปะ และพระพาหิยทวารุจริยะ มีเทวดาที่เป็นกัลยาณมิตร ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

๓.๓. แนวทางเพื่อให้เข้าถึงประโยชน์ในพุทธปรัชญา

การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงประโยชน์ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในชาตินี้ ประโยชน์ในชาติหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง (นิพพาน) นั้น ในทางพุทธศาสนาข้อปฏิบัติเพื่อให้ถึงประโยชน์ทั้ง ๓ ประการ ดังนี้

๓.๓.๑. การเข้าถึงประโยชน์ในปัจจุบัน ด้วยการประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องสมควร ได้แก่ ธรรมที่เป็นเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน คือ

๑. อนุฐานสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการหมั่น ขยันแสวงหา พากเพียรในการประกอบอาชีพที่สุจริต มีความชำนาญ ใช้ปัญญาในการรอสอดส่อง ตรววจตรา หาอุบายวิธี สามารถดำเนินการให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ รู้จักคุ้มครองรักษาโภคทรัพย์ และผลงานที่ตนทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังของตน ไม่ให้เกิดอันตรายหรือเสื่อมเสีย

๓. กัลยาณมิตรตทา การคบคนดีเป็นมิตร รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นอาศัย เลือกเสวนา สำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา เป็นต้น

๔. สมชีวิตา การมีความเป็นอยู่อย่างเหมาะสม รู้จักการกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตอย่างพอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ่มเฟือย ให้มีรายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้^{๑๙}

การเข้าถึงประโยชน์ในปัจจุบัน ต้องมีความขยันหมั่นเพียรในทางที่ชอบ ถูกต้องตามครรลองคลองธรรม ถูกต้องตามหลักกฎหมายบ้านเมือง มีความบากบั่นไม่ท้อถอยในการประกอบอาชีพที่สุจริต รู้จักการรักษาไว้ให้ดี รู้จักคุณค่าสิ่งของที่หามาได้เพื่อให้ทรัพย์นั้นคงอยู่และถูกใช้ไปอย่างรู้คุณค่า ไม่ฟุ้งเฟ้อเกินจำเป็นและไม่อัตคัดจนลำบากตน รู้จักเลือกคบมิตร เว้นจากมิตรเทียมได้แก่ มิตรปกอลอกคิดเอาแต่ฝ่ายเดียว มิตรเอาแต่พูด มิตรประจบประแจงอยู่ต่อหน้าทำตัวอย่างหนึ่ง แต่พอลับหลังทำตัวอย่างหนึ่ง มิตรชักชวนในทางที่เสียหาย เช่น ชวนดื่มน้ำเมา ชักชวนเล่นการพนัน เป็นต้น พึงคบหามิตรแท้ ได้แก่ มิตรมีอุปการะช่วยเหลือ มิตรแนะนำประโยชน์สุข มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ และมิตรมีความรักใคร่สนิทสนมร่วมสุขร่วมทุกข์ นอกจากนี้ต้องรู้จักความพอดีในการเลี้ยงชีวิตที่เหมาะสม สมควรแก่กำลังทรัพย์ กำลังฐานะของตน อยู่อย่างพอเพียง ธรรมที่เข้าถึงประโยชน์ในปัจจุบัน เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐี เพราะสามารถนำผู้ปฏิบัติสามารถก่อร่างสร้างตัวกระทั่งสามารถสร้างฐานที่มั่นคงได้

^{๑๙} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๑๖.

๓.๓.๒. การเข้าถึงประโยชน์เบื้องต้น ประโยชน์ในภพหน้า ด้วยการประพาศสัมปรายิกัตถสังวัตตนิก ได้แก่ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องต้น สามารถอำนวยประโยชน์สุขขั้นสูงต่อไปคือ

๑. สัทธาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา
๒. สีสสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล
๓. จาคสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยศีล
๔. ปัญญาสัมปทา ความถึงพร้อมด้วยปัญญา^{๒๐}

การเข้าถึงประโยชน์ในสัมปรายภพ หรือประโยชน์เบื้องต้น ได้แก่ การมีศรัทธาที่ถูกต้อง ๔ ประการ คือ ๑. กัมมศรัทธา การเชื่อในกฎแห่งกรรมว่า กรรมมีอยู่จริง เชื่อว่าผลของกรรมที่ต้องการมาจากการลงมือกระทำ ไม่ใช่เกิดจากการอ้อนวอนหรือรอคอยโชคชะตา ๒. วิปากศรัทธา การเชื่อในผลของกรรม ว่าการกระทำมีผล เหตุที่ดี ผลย่อมจะดีตามมา ๓. กัมมัสสกตาศรัทธา มีความเชื่อว่า สัตว์มีกรรมเป็นของตน ตนจะต้องรับผิดชอบในวิบากกรรมของตนเอง ๔. ตถาคตโพธิศรัทธา เชื่อว่าพระพุทธเจ้าผู้ตรัสรู้ ธรรมะที่พระองค์ทรงแสดงสามารถนำผู้ประพฤติปฏิบัติให้พ้นไปจากกองทุกข์ได้^{๒๑} การถึงพร้อมด้วยศีล ได้แก่ การสำรวมกาย วาจาให้สงบเรียบร้อยตามระดับศีลของตน คือ อุบาสกอุบาสิกา รักษาศีล ๕ สามเณรรักษาศีล ๑๐ พระภิกษุรักษาศีล ๒๒๗ การรู้จักเสียสละช่วยเหลือผู้อื่นตามกำลังของตน ด้วยการสละวัตถุสิ่งของเพื่อสงเคราะห์ผู้อื่นให้มีความสุข การสละกิเลสที่อยู่ในสันดาน เช่น การสละความตระหนี่ถี่เหนียว การสละความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนด้วยการช่วยประโยชน์ส่วนรวม เป็นต้น การรู้จักพิจารณา ใคร่ครวญ ใช้ปัญญาในการดำรงตนด้วยความไม่ประมาท มีสติอย่างสม่ำเสมอ

๓.๓.๓. การเข้าถึงประโยชน์อย่างยิ่ง คือพระนิพพาน ด้วยการดำเนินทางสายกลาง ในอริยมรรคมีองค์ ๘^{๒๒} หรืออริยมรรค เป็นหนทางอันประเสริฐ ๘ ประการ สามารถสรุปเป็น ๓ ประการ เรียกว่า “ไตรสิกขา” ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ดังนี้

๑. ศีล ศีลหลักธรรมขั้นพื้นฐาน ระดับต่ำสุดที่ทุกสังคมต้องมี หากสังคมใดขาดศีลธรรมคนในสังคมนั้น ไม่อาจอยู่ร่วมกันได้ เกิดการทะเลาะวิวาท ขาดการเคารพ ขาดความเกรงใจกันและกัน

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (กรุงเทพฯ : บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๔๖-๑๔๗.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔๐.

^{๒๒} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๓๓/๓๑.

เป็นต้น ดังนั้น ศीलจึงเป็นข้อตกลง หรือข้อเรียกร้องขั้นต่ำสุด ที่มนุษย์จะอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุข^{๒๓} ศीलที่มนุษย์พึงประพฤติ เรียกว่า “มนุษยธรรม” เป็นคุณธรรมที่ทำมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์^{๒๔} ใน มรรค ๘ หมวดศีลชั้น ๓ ได้แก่ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ

๑. สัมมาวาจา การเจรจาชอบ ได้แก่

- | | |
|---------------------|-----------------------|
| ๑) การละมุสาวาท | เว้นจากการพูดเท็จ |
| ๒) การละปิสฺสนาวาจา | เว้นจากการพูดส่อเสียด |
| ๓) การละผรุสฺสวาจา | เว้นการพูดคำหยาบ |
| ๔) การละสัมผัปปลาปะ | เว้นจากการพูดเท็จ |

๒. สัมมากัมมันตะ การกระทำชอบ ได้แก่

- | | |
|------------------------|---------------------------------------|
| ๑) การละปาณาติบาต | เว้นจากการทำลายชีวิต |
| ๒) การละอทินนาทาน | เว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เขามีได้ให้ |
| ๓) การละกาเมสุมิฉฉาจาร | เว้นจากการประพฤตินิคมในกาม |

๓. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ ได้แก่ การละมิจฉาชีพ ขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ ที่สุจริต เช่น การทำงานที่ไม่อากูล เป็นต้น ชาวพุทธไม่ควรประกอบมิจฉาชีพ ๕ ประการ ดังกล่าวไว้ใน วมัชชาสูตร ว่า

- | | |
|--------------------|--|
| ๑) การค้าขายคัสตรา | การสร้างอาวุธแล้วขายอาวุธนั้น |
| ๒) การค้าขายสัตว์ | การค้าขายมนุษย์ เพราะการค้าขายมนุษย์ทำให้มนุษย์ หมดอิสรภาพ |
| ๓) การค้าขายเนื้อ | การเลี้ยงสัตว์ มีสุกร ไก่ ปลา เป็นต้น ไข่ขาย หรือการค้าขายเนื้อสัตว์ ที่ห้ามเพราะการค้าขายเนื้อเป็นเหตุให้ต้องฆ่าสัตว์ |

^{๒๓} สมภาร พรหมทา, พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณี ทำแท้ง และการรุมฆาต, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๕๔.

^{๒๔} พระมหากันต์ วุฑฒนวิโส (มโนวัฒน์), “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องเกณฑ์การตัดสินใจทาง จริยธรรมในจริยศาสตร์ของค่านักบวชในพุทธจริยศาสตร์ตามทัศนะของพระเทพเวที (ประยูร ปยุตโต)”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕), หน้า ๕๑.

๔) การค้าขายของมีนเมา การปรุงของมีนเมาชนิดใดชนิดหนึ่งแล้วขาย ที่ห้ามการค้าขายเพราะการค้าขายของมีนเมาเป็นเหตุให้ดื่มแล้วเกิดความประมาท

๕) การค้าขายยาพิษ การทำยาพิษแล้วขายยาพิษนั้น^{๒๕}

ศีลสิกขานี้ เป็นศีลขั้นพื้นฐาน ที่ใช้ในการควบคุมความประพฤติทางกาย วาจา ให้เรียบร้อย มิให้เกิดความคึกคะนอง หรือมิให้แสดงพฤติกรรมที่ชั่วหยาบให้ออกมาภายนอก กำจัดกิเลสอย่างหยาบ มีสาระ คือ ความตั้งใจไม่ล่วงละเมิด ศีลสำหรับฆราวาส ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ ส่วนศีลสำหรับพระภิกษุ คือ ปาริสุทธิศีล ๔ ได้แก่ ๑. ปาติโมกขสังวรศีล การสำรวมในพระปาติโมกข์ ๒๒๗ สิกขาบท ๒. อินทริยสังวรศีล การสำรวมอินทริย์ ได้แก่ การสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ๓. อาชีวนปาริสุทธิศีล การเลี้ยงชีพโดยทางชอบธรรม ๔. ปัจจัยสันนิสิตศีล การใช้สอยปัจจัย ๔ (อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เสนาสนะ ยารักษาโรค) อย่างพิจารณา ไม่บริโภคด้วยการเป็นทาสตัณหา^{๒๖} ศีลสำหรับสามเณร ได้แก่ ศีล ๑๐

๒. สมาธิ ในมรรค ๘ หมวดสมาธิขั้นต้น ได้แก่ สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ

๑. สัมมาวายามะ ความเพียรชอบ ได้แก่ สัมมปปธาน(ปธาน) ๔ เป็นความขยันหมั่นเพียรที่ถูกต้อง จะต้องมີลักษณะ ๔ ประการ ดังนี้

- | | |
|------------------|--|
| ๑) สังวรปธาน | เพียรป้องกัน หรือระวังอกุศลที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น |
| ๒) ปหานปธาน | เพียรละ หรือเพียรกำจัด อกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว |
| ๓) ภาวนापธาน | เพียรสร้าง หรือเพียรเจริญกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น |
| ๔) อนุรักษนาปธาน | เพียรอนุรักษ หรือเพียรรักษาส่งเสริมกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ดำรงอยู่ ^{๒๗} |

ในการทำสมาธิเพียรนั้น ต้องทำความเพียรให้พอดี คือ ไม่ยิ่งยวดเกินไป และไม่หย่อนยานเกินไป ดังที่พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบ ความเพียรกับสายพิณให้พระโสณโกฬวิริยะ ฟังว่า

^{๒๕} อจ.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๑๗๗/๒๙๕.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธีม, ๒๕๕๙), หน้า ๔๗๖.

^{๒๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๕๕.

“พระพุทธเจ้า: โสณะ เธอหลีกเลี่ยงอยู่ในที่สงัด มีความคิด ว่า “บรรดาสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าที่ปรารภความเพียร เราก็คือเป็นรูปหนึ่ง แต่เอนจิตของเราจึงไม่อาจหลุดพ้นจากอสวะโดยไม่ถือน้ำมันเล่า ทรมานในตระกูลของเรามีอยู่ เราจะใช้สอยทรัพย์สมบัติและบำเพ็ญบุญ” มิใช่หรือ

พระโสณะ : เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : โสณะ เธอเข้าใจข้อความนี้อย่างไร เมื่อครั้งเธอครองเรือนนั้น เธอเป็นผู้เชี่ยวชาญในการคิดพิณ มิใช่หรือ

พระโสณะ : เป็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : โสณะ เธอเข้าใจข้อความนี้อย่างไร เวลาที่สายพิณของเธอตึงเกินไป พิณของเธอมีเสียงใช้การได้ หรือไม่

พระโสณะ : ใช้การไม่ได้ พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : โสณะ เธอเข้าใจข้อความนี้อย่างไร เวลาที่สายพิณของเธอหย่อนเกินไป พิณของเธอมีเสียงใช้การได้หรือไม่

พระโสณะ : ใช้การไม่ได้ พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : โสณะ เธอเข้าใจข้อความนี้อย่างไร เวลาที่สายพิณของเธอไม่ตึง ไม่หย่อนเกินไป ซึ่งอยู่ในระดับพอเหมาะ พิณของเธอมีเสียงใช้การได้หรือไม่

พระโสณะ : ใช้การได้ พระเจ้าข้า

พระพุทธเจ้า : โสณะ เช่นเดียวกัน ความเพียรที่ปรารภอย่างยิ่ง ย่อมเป็นไปเพื่อความฟุ้งซ่าน ความเพียรที่หย่อนเกินไป ย่อมเป็นไปเพื่อความเกียจคร้าน ฉะนั้น เธอจงตั้งความเพียรให้พอดี จงปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน จงถือเอานิมิตในความเสมอกันนั้น

ท่านพระโสณะรับเอาพุทธดำรัส ตั้งความเพียรให้พอดี ปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน ^{๒๘} และถือเอานิมิตที่เสมอกันนั้น ^{๒๙} หลีกไปผู้เดียว ไม่ประมาท อุทิกายและใจ ไม่นานนัก ก็ได้ทำให้แจ้งในประโยชน์ที่ยอดเยี่ยม อันเป็นที่สุดแห่งพรหมจรรย์” ^{๓๐}

^{๒๘} ปรับอินทรีย์ให้เสมอกัน หมายถึง ปรับศรัทธาให้เสมอกับปัญญา และปรับปัญญาให้เสมอกับศรัทธา ปรับวิริยะให้เสมอกับสมาธิ และปรับสมาธิให้เสมอกับวิริยะ ส่วนสตินั้นยังมีเท่าไรยิ่งดี ไม่มีคำว่า เกิน

^{๒๙} ถือเอานิมิต ในที่นี้ หมายถึง ให้สมถนิมิต วิปัสสนานิมิต มัคคนิมิต และผลนิมิตเกิดขึ้น

^{๓๐} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๔๓/๗-๘.

พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความเห็นว่า “สัมมาวายามะเป็นคุณธรรมที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล แต่สัมมาวายามะ จะทำหน้าที่และเจริญงอกงามได้ ย่อมต้องอาศัยความสัมพันธ์ทางภายนอก กล่าวคือ การตอบสนองท่าที และจัดการกับอารมณ์ต่างๆ ที่เข้ามาทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย การแผ่ขยายความเพียรจากจิตใจไปเป็นการกระทำ ความประพฤติตามสภาพแวดล้อม ทั้งเอื้อเพื่อและไม่เอื้อเพื่อ ย่อมมีผลต่ออิทธิพล ของการประกอบกับความเพียร และความเจริญงอกงามของคุณธรรมภายใน ทั้งทางเกื้อกูลและขัดขวาง” ^{๓๑}

๒. สัมมาสติ ความระลึกชอบ ได้แก่ การระลึกชอบอย่างนี้

๑) ระลึกพิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชณาและโทมนัสในโลกได้

๒) ระลึกพิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา มีความเพียร...

๓) ระลึกพิจารณาเห็นจิตในจิต มีความเพียร...

๔) พิจารณาเห็นธรรมในธรรม มีความเพียร...^{๓๒}

สัมมาสตินี้ หากจะเรียกสั้นๆ ก็คือหลักธรรมที่ เรียกว่า “สติปัฏฐาน ๔” ได้แก่

- | | |
|------------------|-------------------------------------|
| ๑) กายานุปัสสนา | การพิจารณากาย ตามดูรู้ทันกาย |
| ๒) เวทนานุปัสสนา | การพิจารณาเวทนา ตามดูรู้ทันเวทนา |
| ๓) จิตตานุปัสสนา | การพิจารณาจิต ตามดูรู้ทันจิต |
| ๔) ธัมมานุปัสสนา | การพิจารณาธรรมต่างๆ ตามดูรู้ทันธรรม |

สติมีชื่อเรียกว่า “อปัมาท หรือความไม่ประมาท” หน้าที่ของสติมักเปรียบเทียบกับนายประตู ที่คอยระวัง ฝ้าดูคนเข้าออกอยู่เสมอ และคอยกำกับการ โดยปล่อยคนที่ควรเข้า-ออก ให้เข้าออกได้ และคอยห้ามคนที่ไม่ควรเข้า-ออก ไม่ให้เข้าออก สติจึงเป็นเครื่องควบคุม ป้องกันยับยั้งตนเองไม่ให้หลงเพลินไปตามความชั่ว^{๓๓} พุทธพจน์ที่เกี่ยวกับความไม่ประมาท ว่า “เราไม่เห็นธรรมอื่นแม้อย่างหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น หรือเป็นเหตุให้อกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมไป เหมือนความไม่ประมาทนี้ เมื่อไม่ประมาทแล้ว กุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ก็เกิดขึ้น และอกุศล

^{๓๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๗๕๗.

^{๓๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๖.

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า ๗๕๙.

ธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ก็เสื่อมไป”^{๓๔} ส่วนในปัจฉิมโอวาท พระพุทธองค์ได้ทรงตรัสเรียกภิกษุมাত্রัส ว่า “ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลาย จงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด”^{๓๕} พุทธพจน์บทนี้ แสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์ทรง ย่อพุทธโอวาทที่ทรงแสดงมาตลอด ๔๕ ปี ลงในความไม่ประมาทเพียงบทเดียว

๓. สัมมาสมาธิ ความตั้งใจมั่นชอบ เป็นภาวะที่แน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด เรียกว่า “จิตตัส เสกัคคตา หรือเอกัคคตา” หมายถึง ภาวะที่อารมณ์เป็นหนึ่ง มีจิตที่แน่วแน่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ซัดส่าย ไม่วอกแวก เมื่อจิตเป็นสมาธิ จึงเสริมสร้างสมรรถภาพของจิต เป็นภาวะที่จิตมีคุณภาพและ สมรรถภาพดีที่สุดในลักษณะ ๔ อาการ ดังนี้

๑. แข็งแรง มีพลัง เปรียบไว้ว่า กระแสน้ำที่ถูกควบคุมให้ไหลพุ่งไปในทิศทางเดียว ย่อมมี กำลังแรง กว่าน้ำที่ถูกปล่อยให้ไหลแพร่ กระจายออกไป

๒. ราบเรียบ สงบซึ่ง เหมือนสระหรือบึงน้ำใหญ่ ที่มีน้ำนิ่ง ไม่มีลมพัดต้อง ไม่มีสิ่งรบกวนให้ กระเพื่อม ไม่พลัว ไม่สั่นไหว

๓. ใส กระจ่าง มองเห็นอะไรๆ ได้ชัด เหมือนน้ำสงบนิ่ง ไม่เป็นริ้วคลื่น และฝุ่นละอองก็ ตกตะกอนนอนก้นหมด

๔. นุ่มนวล แคล้วคล่อง ควรแก่งาน หรือเหมาะแก่การใช้งาน เพราะไม่เครียด ไม่กระด้าง ไม่วุ่น ไม่ขุ่นมัว ไม่สับสน ไม่เร่าร้อน ไม่กระวนกระวาย^{๓๖}

แม้การทำจิตให้เป็นสมาธิ ที่เรียกว่า “สัมมาสมาธิ” ก็ต้องเป็นไปตามแนวทางของการ เจริญญาณ ได้แก่

๑. ความสงบจากกามและอกุศลธรรม บรรลุปฐมฌานมีวิตก วิจารณ์ ปิติ และสุข เกิดจาก ความวิเวก

๒. เพราะวิตก วิจารณ์ สงบไป บรรลุทุติยฌานที่มีความผ่องใสภายใน มีภาวะจิตที่เป็นหนึ่ง ผุดขึ้น ไม่มีวิตกวิจารณ์ มีแต่ปิติ และสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่

๓. เพราะปิติจางคลายไป มีจิตเป็นอุเบกขา มีสติ สัมปชัญญะอยู่ และเสวยสุขด้วยกาย (นามกาย) บรรลุตติยฌานที่พระอริยะสรรเสริญว่า “มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข”

^{๓๔} อัง.เอกก (ไทย) ๒๐/๕๙/๑๑.

^{๓๕} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๘/๑๖๖.

^{๓๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธีม, ๒๕๕๕), หน้า ๗๘๔.

๔. เพราะละสุขและทุกข์ได้ เพราะโสมนัส และโหมนัสดับไปก่อนแล้ว บรรลุจุดตถุณานที่ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข มีสติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขาอยู่^{๓๗}

ส่วนพระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตโต) ได้กล่าวว่า “สมาธิที่ใช้ถูกทาง เพื่อจุดหมายในทางหลุดพ้น เป็นไปเพื่อปัญญาที่รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่ใช่เพื่อสนองความอยากของตัวเอง เช่น จะอวดฤทธิ์ อวดความสามารถ เป็นต้น นั่นเอง เป็นสัมมาสมาธิ”^{๓๘}

๓. ปัญญา ความรอบรู้ในกองสังขาร เป็นปัญญาขั้นต้น ได้แก่ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ

๑. สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ แบ่งออกเป็น ๒ ระดับ คือ

๑.๑. โลกียสัมมาทิฏฐิ เป็นความเห็นชอบในระดับโลกียะ คือ ยังเนื่องเกี่ยวกับโลก ได้แก่ การใช้ชีวิตที่ถูกต้องตามหลักแห่งความดี เป็นไปตามครรลองคลองธรรม สัมมาทิฏฐิประเภทนี้เกิดจาก ปรโตโฆสะที่ดำรง หล่อหลอมขัดเกลาในทางที่ถูกต้อง จากสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ดี โดยเฉพาะกัลยาณมิตร หรือการเสวนากับสัตบุรุษ

๑.๒. โลกุตตรสัมมาทิฏฐิ เป็นความเห็นชอบระดับโลกุตระ คือ เหนือโลก ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโลก และชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริง เข้าใจสภาวะของธรรมชาติ สัมมาทิฏฐิประเภทนี้เกิดจากโยนิโสมนสิการ ที่เป็นองค์ประกอบภายใน หรือเกิดจากปรโตโฆสะ(กัลยาณมิตร)ที่ดีช่วยกระตุ้นให้บุคคลนั้น ใช้โยนิโสมนสิการแล้วรู้เข้าใจเอง โลกุตตรสัมมาทิฏฐินี้ เป็นความรู้ที่ชัดเจนแจ่มแจ้ง ถึงขั้นเป็นมรรคผล ทำให้เป็นพระอรหันต์บุคคล^{๓๙}

ในวิภังคสูตร ท่านหมายเอาโลกุตตรสัมมาทิฏฐิเท่านั้น ว่า “สัมมาทิฏฐิ คือ ความรู้ในทุกข์ ความรู้ในสมุทัย(เหตุเกิดทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธ(ความดับทุกข์) ความรู้ในทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา(ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์)”^{๔๐}

๒. สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ มี ๓ ประการ คือ

๑. เนกขัมมสังกัปป(เนกขัมมวิตก) เป็นความดำริที่ปลอดจากโลภะ ความนึกคิดที่ปลอดจากกาม ไม่หมกมุ่น พัวพันเกี่ยวข้องในสิ่งสนองความอยากต่างๆ ความคิดปราศจากความเห็นแก่ตัว ความคิดเสียสละ จัดเป็นความคิดที่ปราศจากราคะหรือโลภะ

^{๓๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๗.

^{๓๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธรรม, ๒๕๕๙), หน้า ๗๘๐.

^{๓๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๙๒.

^{๔๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๑.

๒. อพยาบาทสังกัปป์(อพยาบาทวิตก) ความดำริที่ไม่รู้สึกถึงความกระทบกระทั่ง ชัดเคื่อง ชิงชัง หรือเฟื่องมองในแง่ร้าย มุ่งเอาธรรมที่อยู่ตรงข้ามกับเมตตา พรารณาดี มีไมตรี ต้องการให้ผู้อื่นมีความสุข จัดเป็นความคิดที่ปราศจากโทสะ

๓. อวิหิงสาสังกัปป์(อวิหิงสาวิตก) ความดำริที่ไม่มีความเบียดเบียน ไม่คิดทำร้ายข่มเหง หรือทำลาย มุ่งเอาธรรมที่ตรงข้ามกับกรุณา หมายถึง คิดอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ เป็นความคิดที่ปราศจากโทสะเช่นเดียวกัน ^{๔๑}

อริยมรรคมีองค์ ๘ ไม่ใช่ทาง ๘ สาย หรือทางที่ทอดติดต่อกัน หรือทางที่เดินไปจนจบเส้นทางหนึ่งแล้วต่ออีกเส้นทางหนึ่งไปจนครบ แต่อริยมรรคมีองค์ ๘ หมายถึง ทางเส้นเดียว มีส่วนประกอบ ๘ ประการ เหมือนทางหลวงที่สมบูรณ์ มีองค์ประกอบหลายอย่างรวมกันเข้า จึงสำเร็จได้ เช่น มีดิน กรวด ทราย หิน ลูกกรง ยาง หรือคอนกรีต เป็นชั้นลำดับขี้นมาจนถึงผิวทาง รวมถึงตัวถนนและพื้นถนน มีขอบเส้นแนว ความเอียงเท ลาดชัน โค้งเลี้ยว มีสัญญาณ เครื่องหมาย ตลอดจนแผนที่ และคอมพิวเตอร์กลางคืน มรรคก็ประกอบขึ้นด้วยองค์ ๘ ประการ รวมกัน ผู้ปฏิบัติธรรมต้องใช้ องค์ของมรรคทั้ง ๘ ต่อเนื่องไปด้วยกันจนตลอด ^{๔๒} ถ้ากล่าวว่ “มรรค ๘ ” เป็นคำที่ผิด ที่ถูกต้องเรียกว่า “มรรคมีองค์ ๘” แปลว่า ทางหรือมรรคนี้ มีสายเดี่ยวแต่ประกอบด้วยองค์ ๘ หมายถึง เราต้องประพฤติปฏิบัติครบทั้ง ๘ อย่าง ในขณะเดียวกัน ^{๔๓}

๓.๔. การปฏิบัติเพื่อให้ถึงประโยชน์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

การเข้าถึงประโยชน์ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในเบื้องหน้า และประโยชน์อย่างยิ่ง จำต้องมีความคิดที่ถูกต้อง เปรียบเหมือนการเดินทางต้องมีแผนที่ มีเข็มทิศ ย่อมทำให้ไม่เกิดการหลงทางทำให้เสียเวลา การเข้าถึงประโยชน์สุขจำต้องทำความเห็นให้เป็นสัมมาทิฐิเสียก่อน เพราะเป็นจุดเริ่มต้นของการเริ่มปฏิบัติ สามารถพัฒนาจากประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในเบื้องหน้า และสามารถเข้าถึงประโยชน์สูงสุด จนกระทั่งบรรลุนิพพานในที่สุด การสร้างสัมมาทิฐิปรากฏในพระไตรปิฎก ว่า

^{๔๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙), หน้า ๗๐๔.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๔.

^{๔๓} พุทธทาสภิกขุ, คู่มือดับทุกข์ ฉบับสมบูรณ์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๕), หน้า ๘๖.

“ปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ๒ อย่างนี้ ปัจจัย ๒ อย่าง อะไรบ้าง คือ ๑. โยนิโสมนสิการ(การทำนสิการโดยแยบคาย) ๒. ปรัตโฆสะ(การฟังสัทธรรมจากผู้อื่น)” ^{๔๔}

๑. โยนิโสมนสิการ คือ การคิดพิจารณาโดยอุบายวิธี ตามแนวทางแห่งเหตุผล ด้วยปัญญาพิจารณาให้เห็นกุศลธรรม

การทำโยนิโสมนสิการ เป็นมูลแห่งวิวิธภูมิ ทำให้พ้นวังวนแห่งทุกข์ ถึงภาวะไร้ปัญหา หรือแก้ปัญหาได้ เพราะเมื่อโยนิโสมนสิการเกิดขึ้น ก็นำไปสู่การปฏิบัติตามมรรคมงคล ๘ ซึ่งมีสัมมาทิฐิเป็นหัวหน้า สัมมาทิฐิ ก็คือวิชชานั้นเอง เมื่อวิชาเกิดขึ้น อวิชชาก็ดับไป กระบวนการแห่งธรรมนิโรธวารแห่งปฏิจจนุปบาท ก็ดำเนินไปสู่ความดับทุกข์ ^{๔๕}

การลงมือปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมาย(ความสุข) จะต้องลงมือทำเอง ไม่สามารถทำแทนกันได้ แม้พระพุทธองค์ก็เป็นผู้ชี้ทางเท่านั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงเปรียบอุปมาเหมือนบอกทางแก่ผู้ถามทาง ดังปรากฏในคณกโมคคัลลานสูตร ว่า

พระผู้มีพระภาคเจ้า : พราหมณ์ บุรุษผู้ประสงค์จะไปเมืองราชคฤห์มาถามทาง ท่านได้

บอกว่า ‘พ่อคุณ มาเถิด ทางนี้ไปเมืองราชคฤห์ ท่านจงไปตามทางนั้น จัก

เห็นหมู่บ้านชื่อนั้น นิคมชื่อนั้น จักเห็นสวน ป่า ภาคพื้น สระโบกขรณี

นำรีนรมย์ของเมืองราชคฤห์’ บุรุษที่ท่านสอนอย่างนี้ บุรุษคนที่หนึ่งจำทาง

ผิด เดินทางไปตรงข้ามเสีย บุรุษคนที่สองไปถึงเมืองราชคฤห์โดยสวัสดิ

พราหมณ์ อะไรหนอแล เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้กรุงราชคฤห์มีอยู่ ทางไปกรุง

ราชคฤห์มีอยู่ ผู้บอกก็ยังมี ชีวิตอยู่ แต่บุรุษที่ท่านสั่งสอนอยู่อย่างนี้ คนหนึ่ง

จำทางผิด เดินไป เสียทางตรงกันข้าม คนหนึ่งไปถึงกรุงราชคฤห์โดยสวัสดิ

พราหมณ์ : ท่านพระโคตม ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าจะอย่างไรได้ ข้าพเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง

พระผู้มีพระภาคเจ้า : พราหมณ์ ฉะนั้นเหมือนกัน นิพพานมีอยู่ ทางไปนิพพานก็มีอยู่ เรา

(ตถาคต)ผู้ชักชวนก็มีอยู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ สาวกทั้งหลายของเรา ที่เราสั่งสอน

อยู่อย่างนี้ บางพวกสำเร็จนิพพานอันถึงที่สุดโดยส่วนเดียว บางพวกไม่

^{๔๔} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๒๗/๑๑๕.

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธัมม, ๒๕๕๙), หน้า ๖๒๔.

สำเร็จ ในเรื่องนี้ เราจะทำอย่างไรได้ ตถาคตก็เป็นแต่ผู้บอกทาง ^{๔๖}

การลงมือทำเอง เป็นหน้าที่ของผู้ต้องการออกจากทุกข์ ดังพุทธภาษิตว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน” ^{๔๗} บุคคลอื่นใครเล่า จะเป็นที่พึ่งได้ เพราะบุคคลที่ตนฝึกดีแล้ว ย่อมได้ที่พึ่งอันได้โดยยาก” ^{๔๘}

ในคราวที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปลงอายุสังขาร ว่า ‘อีก ๔ เดือนข้างหน้าจะปรินิพพาน’ ภิกษุปัญจชณ ๗๐๐ รูป เกิดความสลดสังเวช พากันไปเฝ้าพระพุทธองค์ทุกวันอย่างไม่ขาดสาย ปรีกษาหารือกันว่า “ท่านผู้มีอายุ พวกเราจะทำอย่างไรกันหนอ ฯ” ส่วนพระอัครตัทธเถระ เมื่อทราบข่าวการปลงอายุสังขารแล้ว ก็คิดว่า “เราจะพยายามปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลुพระอรหันต์ ตอนที่พระพุทธองค์มีพระชนม์ชีพอยู่ให้ได้” จึงเร่งความเพียรลงมือปฏิบัติ เมื่อพระพุทธองค์ทรงทราบจึงให้สาธุการ แล้วตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความสึเนหาในเรา ผู้นั้นควรประพฤติอย่างพระอัครตัทธชนทั้งหลายพากันบูชาเราด้วยของหอมต่างๆ ไม่ชื่อว่าบูชาเราเลย ส่วนผู้ที่บูชาเราด้วยการปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม ได้ชื่อว่า บูชาเรา” ทรงตรัสพระคาถาว่า “บุคคลไม่พึงยังประโยชน์ของตนให้เสื่อม เพราะประโยชน์ของผู้อื่นแม้มาก รู้จักประโยชน์ของตนแล้ว ขวนขวายในประโยชน์ของตน” และทรงสรุปว่า “ภิกษุใด ปราศจากวิปัสสนาแล้ว ปราศจากจะบรรลุธรรมว่า “เราจะบรรลุธรรมวันนี้แหละ ฯ” ละการทำอุปัชฌาย์วัตร เป็นต้น มาทำกิจของตนด้วยการปฏิบัติธรรม ด้วยการเร่งขวนขวายเพื่อจะบรรลุธรรมให้ได้” ^{๔๙}

๒. ปรัตโหมสะ หมายถึง เสียงจากผู้อื่น ในที่นี้หมายถึง การพึ่งสัทธิธรรมจากผู้อื่น เช่น การสั่งสอน แนะนำ ถ่ายทอด เป็นต้น ที่แสดงความจริง มีเหตุผล มีประโยชน์ และมาจากความรักความปรารถนาดีเท่านั้น ผู้สอนจะสอนผู้อื่นอย่างไร ก็พึงทำตนอย่างนั้น ผู้ที่ฝึกตนดีแล้วจึงควรฝึก(ผู้อื่น) เพราะตนนั้นแหละฝึกได้ยากยิ่ง ^{๕๐} ผู้ที่ดี มีคุณธรรม มีปัญญา เรียกว่า สัปปุริส(สัตบุรุษ) ^{๕๑} หรือบัณฑิต ถ้าสัตบุรุษนี้ เข้าไปทำหน้าที่ช่วยเหลือ แนะนำ สั่งสอน และชักนำสมาธิปฏิภาณให้แกผู้อื่น ก็เรียก

^{๔๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๗/๘๒-๘๓.

^{๔๗} ตนแลเป็นที่พึ่งของตน หมายถึง ตนเองเท่านั้นที่สามารถทำกุศลแล้วเข้าถึงสวรรค์ หรือบรรลุมรรคผล ได้ที่พึ่งที่ทำได้ยาก คืออรหัตตผล ไม่มีใครอื่นทำให้ได้.

^{๔๘} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖๐/๘๒.

^{๔๙} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๔๓-๔๔.

^{๕๐} ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๕๙/๘๒.

^{๕๑} สัตบุรุษ หมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า ตถาคตสาวก พระสาวกทั้งหลาย

ได้ว่าเขาทำหน้าที่กัลยาณมิตร ^{๕๒} ซึ่งมีความสำคัญมากกว่าไว้ในกัลยาณมิตรสูตร ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน ฉันทใด กัลยาณมิตรตตา (ความเป็นผู้มีมิตรดี) ก็เป็นตัวนำ เป็นอุปพณิมาเพื่อความคิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ ๘ ฉันทนั้น ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตร (มิตรดี) พึงหวังข้อนี้ได้ว่า ‘จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘’ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก” ^{๕๓}

ในพุทธยอัปปมาทสูตรว่า “พระอานนท์เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้ว อภิวัตแล้ว นั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความเป็นผู้มีมิตรดี ^{๕๔} มีสหายดี ^{๕๕} มีเพื่อนดี ^{๕๖} เป็นพรหมจรรย์กึ่งหนึ่ง” พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า “อย่ากล่าวอย่างนั้น อานนท์ฯ ที่จริง ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว อานนท์ ภิกษุผู้มีมิตรดี มีเพื่อนดี พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มาก” ภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เจริญอริยมรรคมีองค์ ๘ ทำอริยมรรคมีองค์ ๘ ให้มากอย่างไร ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑. เจริญสัมมาทิฏฐิ อันอาศัยวิเวก (ความสงัด) อาศัยวิราคะ (ความคลายกำหนัด) อาศัยนิโรธ (ความดับ) น้อมไปในโวลสัสคคะ (ความสละ) ๒. เจริญสัมมาสังกัปปะ ... ๓. เจริญสัมมาวาจา ... ๔. เจริญสัมมากัมมันตะ ... ๕. เจริญสัมมาอาชีวะ... ๖. เจริญสัมมาวายามะ...๗. เจริญสัมมาสติ... ๘. เจริญสัมมาสมาธิ... อนึ่ง ผู้มีมิตรสหายดี เพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์(มรรค ๔ ผล ๔ วิชชา ๓ และอภิญญา ๖) ทั้งหมดทีเดียวนั้น พึงทราบว่าเป็น “เหล่าสัตว์ผู้มีชาติ (ความเกิด) เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชาติ ผู้มีชรา(ความแก่) เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากชรา ผู้มีมรณะ(ความตาย) เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากมรณะ ผู้มีโสกะ(ความเศร้าโศก) ปริเทวะ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) เป็นธรรมดา ย่อมพ้นจากโสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัสและอุปายาส เพราะเราเป็นมิตรดี อานนท์ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีเพื่อนดี เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียวนั้น พึงทราบโดยปริยายนี้” ^{๕๗}

ผู้ที่เป็นกัลยาณมิตร แม้จะเป็นคนดี มีปัญญา แต่เมื่อไม่อาจจะยังเขาให้เกิดศรัทธาได้ ก็ยังไม่จำเป็นว่า อยู่ในฐานะเป็นกัลยาณมิตร และการคบหาก็จะไม่เกิดผล แต่เมื่อศรัทธาแล้ว มีใจน้อมรับ นำความคิดมาประพฤติปฏิบัติได้ เกิดการชักจูงให้รู้จักคิดในทางที่ถูกต้องแล้ว จึงเป็นการทำหน้าที่ของ

^{๕๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธิมม์, ๒๕๕๙), หน้า ๕๖๕.

^{๕๓} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^{๕๔} มิตรดี หมายถึง มิตรที่มีคุณธรรม คือ ศีล เป็นต้น

^{๕๕} สหายดี หมายถึง เพื่อนร่วมงานที่ดี

^{๕๖} เพื่อนดี หมายถึง เพื่อนที่รักใคร่สนทนารู้ใจกัน ซื่อสัตย์ต่อกัน

^{๕๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๙/๑๕๒-๑๕๔.

กัลยาณมิตรได้ถูกต้อง คือ ทำผู้เสวนาเกิดสัมมาทิฐิ^{๕๘} เป็นเหตุให้ได้ปัญญา ดังปรากฏในปัญญาสูตรว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เหตุปัจจัย ๘ ประการ เป็นไปเพื่อให้ได้ปัญญา เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ที่ยังไม่ได้ เพื่อภิญญาภาพ ไพบูลย์ เจริญเต็มทีแห่งปัญญา (วิปัสสนา) ที่ได้แล้ว เหตุ ๘ ประการ คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัย อาศัยพระศาสดา หรือเพื่อพรหมจรรย์รูปใดรูปหนึ่ง ผู้ตั้งอยู่ในฐานะเป็นครู เป็นที่เข้าไปตั้งหิริโอตตัปปะ ความรัก และความเคารพอย่างแรงกล้า

๒. เธอเข้าไปหาแล้ว สอบสวน ใต้ถามท่านเหล่านั้นตามเวลาสมควร ว่า “ท่านผู้เจริญ พุทธพจน์นี้ เป็นอย่างไร เนื้อความพุทธพจน์นี้ เป็นอย่างไร” ท่านเหล่านั้นยอมเปิดเผย ทำให้ง่ายในธรรมที่ยังไม่ได้ทำให้ง่าย และบรรเทาความสงสัยในธรรม

๓. เมื่อได้ฟังธรรมแล้วย่อมได้ความสงบ ๒ อย่าง คือ ความสงบกายและความสงบใจที่ถึงพร้อม

๔. เป็นผู้มึนศีล สำรวมในปาฏิโมกข์ เพียบพร้อมด้วยอาจารย์และโคจร เห็นภัยในโทษแม้เล็กน้อย สมาทานศึกษาในสิกขา

๕. เป็นพหูสูต เป็นสุตะ เป็นผู้ได้ฟังธรรมมาก มีความงามในเบื้องต้น ท่ามกลาง และมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์ทั้งอรรถ และพยัญชนะ บริสุทธฺิ์ บริบูรณ์ครบถ้วน ทรงจำไว้คล่องปาก ชื่นใจ แหงตลอดด้วยทิฐิ

๖. เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมมีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคง ไม่ทอดธุระในกุศลธรรม

๗. อยู่ในที่ประชุมสงฆ์ ไม่พูดเรื่องราวต่างๆ ไม่พูดเดรัจฉานถา^{๕๙} กล่าวธรรมเอง เชื้อเชิญให้ผู้อื่นกล่าว และไม่ดูหมิ่น นิ่งอย่างพระอรិยะ

^{๕๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๕, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ผลิธีม, ๒๕๕๙), หน้า ๕๘๒.

^{๕๙} เดรัจฉานถา คือถ้อยคำอันขวางทางไปสู่สวรรค์ หรือนิพพาน หรือเป็นเรื่องราวที่ภิกษุไม่ควรนำมาเป็นข้อถกเถียงสนทนากัน เพราะทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน และหลงเพลินเสียเวลา

๘. เป็นผู้ที่มีปกติเห็นความเกิดขึ้น และความเสื่อมไปในอุปาทานชั้น ๕ ว่า ‘รูปเป็นอย่างนี้ ความเกิดขึ้นแห่งรูปเป็นอย่างนี้ ความดับแห่งรูปเป็นอย่างนี้ เวทนา... สัญญา สังขาร.. วิญญาณ..’”

๖๐

ในสารีบุตรโมคคัลลานปีพพชากถา กล่าวอานิสงส์ของการพบสนทนากับกัลยาณมิตร ว่า

ในเวลาเช้า พระอัสสชิ ผู้นับเนื่องในปัญจวัคคีย์ ได้ครองผ้ากาสาวะ ออกเดินบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ สารีบุตรปริพาชกเห็นท่านแล้ว เกิดความเลื่อมใสในกิริยาอาการของท่าน เมื่อมีโอกาสถึงได้เข้าไปสนทนาธรรม พระอัสสชิ กล่าวว่า “ธรรมเหล่าใด เกิดแต่เหตุ พระตถาคตตรัสเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติตรัสอย่างนี้”^{๖๑} สารีบุตรปริพาชกได้ธรรมจักขุที่ปราศจากอริสรี ปราศจากมลทิน เกิดปัญญาทราบชัดว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงมีความดับไปเป็นธรรมดา”^{๖๒}

กัลยาณมิตรผู้ชี้ทางปฏิบัติเพื่อให้ถึงจุดมุ่งหมาย เป็นได้ทั้งกัลยาณมิตรที่เป็นมนุษย์และกัลยาณมิตรที่เป็นเทวดา ดังปรากฏในพระธัมมปทัฏฐกถาแปล กล่าวว่า

“ท่านพาหิยะ ทารุจิริยะ โดยสารเรือไปสู่มหาสมุทร ถูกพายุพัดเรืออัปปาง แต่ท่านเกาะแผ่นกระดานพาดขึ้นสู่ฝั่ง ไม่มีเสื้อผ้าใส่ จึงเอาปอพันท่อนไม้แห้งแทนเครื่องนุ่งห่ม เดินทางไปสู่ท่าเรือ อสุปปรากะ ชาวบ้านเห็นเขาสวมท่อนไม้เก่ามัดด้วยปอ พวกกันคิดว่า ‘พระอรหันต์’ จึงได้ให้อาหารประทังชีวิต เขาคิดว่า ‘ถ้าเราใส่เสื้อผ้าแล้ว ชาวบ้านก็จะไม่ให้อาหารประทังชีวิต’ จึงนุ่งเปลือกไม้เป็นต้นมา ภายหลังหลงคิดว่า ‘เป็นพระอรหันต์จริงๆ’ ในคราวนั้น พรหมสหายผู้เคยร่วมปฏิบัติธรรมสมัยพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า มากล่าวเตือน ว่า ‘พาหิยะ ตัวท่านไม่ใช่พระอรหันต์ หนทางปฏิบัติให้เป็นพระอรหันต์ก็ไม่ใช่ แต่คิดไปเองว่า ‘เป็นพระอรหันต์’ พระพุทธเจ้าผู้เป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ตอนนี้อยู่เมืองสาวัตถี ได้แสดงหนทางเพื่อเป็นพระอรหันต์ ท่านจงไปฟังธรรมเถิด’ ท่านพาหิยะเกิดความสลดสังเวชใจ เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วฟังธรรม ว่า “เมื่อเราเห็นรูปแล้ว ก็เป็นเพียงสักว่าเห็นเท่านั้น” เพียงเท่านั้น ท่านพาหิยะก็บรรลุปะเป็นพระอรหันต์”^{๖๓}

^{๖๐} อัง.อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๒/๑๙๖-๑๙๘.

^{๖๑} ธรรมที่เกิดแต่เหตุ คือ ชั้น ๕ ได้แก่ ตัวทุกข์ เหตุแห่งธรรม คือ สมุทัย ความดับแห่งธรรมเหล่านั้น คือ นิโรธและมรรคมรรค ๘

^{๖๒} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖๐/๗๓.

^{๖๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๘, (นครปฐม : โรงพิมพ์ มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๑๔๓-๑๔๙.

ส่วนในราชายตนกถา มีข้อความว่า “เมื่อพระพุทธองค์ตรัสรู้ใหม่ ขณะประทับนั่งบัลลังก์เดียวเสวยวิมุตติสุข อยู่ ณ ควางไม้ราชายตนะ เป็นเวลา ๗ วัน มีพ้อคำ ๒ คน ชื่อตปฺสสะและภัลลิกะเดินทางไกลจากอุกกลชนบทมาถึงสถานที่นั้น ขณะนั้น เทวดาผู้เป็นญาติร่วมสายโลหิตของทั้ง ๒ พ้อคำ กล่าวว่า ‘ท่านผู้นิรทุกข์ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นี้ เมื่อแรกตรัสรู้ประทับอยู่ ณ ควางไม้ราชายตนะ ท่านทั้งสองจึงไปต้อนรับพระองค์ด้วยข้าวตูผงและข้าวตูก้อนปรุงด้วยน้ำผึ้งเถิด การบูชาของท่านทั้งสอง จักเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขสิ้นกาลนาน’ ต่อมา พ้อคำทั้งสองได้ถือข้าวตูผงและข้าวตูก้อนปรุงด้วยน้ำผึ้งเข้าไปถวาย และขอถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าพร้อมทั้งพระธรรม ได้เป็นอุบาสกผู้ถึงรตนะ ๒ เป็นสรณะ เป็นพวกแรกของโลก” ^{๖๔}

กัลยาณมิตร(บัณฑิต) ในมงคลสูตร กล่าวว่า “บัณฑิต ได้แก่ ผู้ประกอบไปด้วยกุศลกรรมบท ๑๐ มีการไม่ฆ่าสัตว์ เป็นต้น และบุคคลเหล่านี้ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระมหาสาวก ๘๐ และสาวกของพระตถาคต เช่น ครุสุเนต อภิตติดาบส เป็นต้น เพราะท่านเหล่านี้ดำรงตนด้วยปัญญาในประโยชน์ทั้งปัจจุบันและสัมปรายภพ โดยมีลักษณะ ว่า ‘ชอบทำแต่สิ่งที่ดี พุดแต่สิ่งที่ดี คิดแต่สิ่งที่ดี’” ^{๖๕}

๓.๕ สรูป

จุดมุ่งหมายของการประพตติธรรม ก็เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุข ๓ ประการ คือ **๑. ประโยชน์ในปัจจุบัน** เป็นประโยชน์ที่สามารถพบ ประสบในชาติปัจจุบัน ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากการได้ตอบสนองทางกิเลสตัณหา เรียกว่า กิเลสคาม หากเป็นไปเพื่อตอบสนองรูปที่สวยงาม เสียงที่เพราะๆ กลิ่นที่หอมๆ รสที่ชื่นชอบ สัมผัสที่ถูกใจ เรียกว่า วัตถุคาม การอยู่เป็นสุข ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความเดือดร้อน ไม่มีความกระวนกระวายใจที่เกิดจากการทำความชั่ว หรือเกิดจากการทำผิดกฎหมายบ้านเมือง เป็นต้น **๒. ประโยชน์ในสัมปรายภพ** ได้แก่ ประโยชน์ที่เกิดในภพหน้า ชาติหน้า การจะรู้ว่า ชาติหน้าจะประสบสุขก็สามารถดูได้จากการกระทำในปัจจุบัน ถ้ามีการทำความดี ละเว้นความชั่ว มีจิตใจที่ไม่เศร้าหมองแล้ว ในอนาคตชาติหน้าก็ย่อมมีความสุขอย่างแน่นอน เรียกว่า มีประโยชน์สุขในโลกนี้ด้วยและในโลกหน้าด้วย **๓. ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน** เป็นประโยชน์ที่อยู่เหนือประโยชน์อย่างอื่น เพราะสามารถเข้าไปดับความทุกข์ทั้งปวง ได้อย่างสิ้นเชิง เป็นประโยชน์สุขที่ไม่เจือไปด้วยเพลิงกิเลส หลุดพ้นจากวิภูฏสงสาร เป็นประโยชน์ที่เที่ยงแท้ เรียกว่า พระนิพพาน

^{๖๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๖/๙-๑๐.

^{๖๕} มหามกุฏราชวิทยาลัย, มงคลตถปิณีแปล เล่ม ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (นครปฐม : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑-๒๓.

การปฏิบัติเพื่อได้มาซึ่งประโยชน์สุข หรือเข้าถึงประโยชน์สุข ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในภพหน้าและประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพานนั้น ในทางพุทธศาสนาสามารถประชุมรวมเข้าในอริยมรรคมีองค์ ๘ ย่อลง เป็น ๓ ประการ เรียกว่า “ไตรสิกขา” ได้แก่ ๑. ศีล เป็นหลักธรรมขั้นพื้นฐาน เป็นข้อตกลงของมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุข สำหรับควบคุมกาย วาจา ให้สงบเรียบร้อย เรียกว่า “มนุษยธรรม” ศีลในมรรค ๘ คือ ๑. การเจรจาชอบ ได้แก่ การเจรจาที่เว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ ๒. การประกอบงานชอบ เว้นจากการงานที่ไม่สะอาด เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ เป็นต้น และ ๓. อาชีพที่ผิดศีลธรรม เช่น อาชีพค้าขาย ศาสตราวุธ ค้ามนุษย์ ค้าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร ขายของมีนเมา ขายยาพิษ ศีลสิกขานี้ สำหรับคฤหัสถ์ ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ ส่วนนักบวช ได้แก่ ศีล ๒๒๗ ศีล ๑๐ เป็นต้น ๒. สมาธิ เป็นการอบรมจิต ได้แก่ ๑. ความเพียรชอบใน ๔ สถาน คือ เพียรป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น เพียรละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรสร้างกุศลที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น และเพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงอยู่ ๒. ความระลึกรู้ชอบ ใน ๔ สถาน คือ ระลึกรู้ทันกาย รู้ทันเวทนา รู้ทันจิต และรู้ทันธรรม ๓. ความตั้งใจมั่นชอบ แน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด เรียกว่า “เอกัคคตา” มีสภาพจิตไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ซัดส่าย ไม่วอกแวก อยู่ในอารมณ์เดียว ๓. ปัญญา ความรอบรู้ในกองสังขาร เป็นอธิปัญญาสิกขา ได้แก่ สัมมาทิฐิ ความเห็นชอบ มี ๒ ประการ คือ ความเห็นถูกที่ทำให้การดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข และความเห็นชอบตามความเป็นจริง ว่า “นี่เป็นทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ ” ๒. สัมมาสังกัปปะ ความมุ่งหมายชอบที่จะออกจากกาม ในการไม่พยาบาท และในความไม่เบียดเบียน

การปฏิบัติเพื่อให้ถึงเป้าหมาย ต้องมีสัมมาทิฐิเสียก่อน เพราะเมื่อเริ่มต้นปฏิบัติอย่างมีปัญญาย่อมทำให้ดำเนินตามแนวทางที่ถูกต้อง จึงจะสามารถรวบรวมเอาอริยมรรคข้ออื่นๆมาประชุมรวมกัน พัฒนาองค์ธรรมข้ออื่นให้เจริญขึ้น รวมเป็นมรรคสมังคี (ความประชุมกันขององค์มรรค) จนกระทั่งตรัสรู้ในที่สุด การสร้างสัมมาทิฐิต้องสร้างปัจจัย ๒ ประการ คือ

๑. โยนิโสมนสิการ การคิดพิจารณาโดยอุบายแห่งเหตุผล ด้วยปัญญาพิจารณาให้เห็น กุศลธรรม ด้วยนำเอาองค์ความรู้มาลงมือปฏิบัติ ผู้อื่นไม่สามารถทำแทนกันได้ แม้พระพุทธองค์ ก็เป็นเพียงผู้ชี้ทางเท่านั้น เมื่อต้องการบรรลุจุดหมายปลายทาง หนทางมีอยู่ ผู้แสดงหนทางมีอยู่ แต่ผู้ปฏิบัติไม่เริ่มเดินทาง การที่จะให้ถึงจุดหมายปลายทางก็เป็นไปไม่ได้เลย มีพุทธภาษิตว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งของตน” พระอรรถกถาจารย์อธิบายว่า ปฏิบัติธรรมตามสมควรแก่ธรรม รักษาประโยชน์ตนมิให้เสื่อม เพราะการมัวแต่ทำประโยชน์ของผู้อื่น ไม่เร่งชวนช่วยในประโยชน์ตน ทำให้การบรรลุธรรมได้ผลช้า

๒. ปรัตโธมสะ การฟังสัทธรรมจากผู้อื่น เป็นการรับการสั่งสอน แนะนำ ถวายทอดที่มีเหตุ มีผล และมาจากความปรารถนาดีเท่านั้น การคบกับสัตบุรุษ บัณฑิต หรือกัลยาณมิตรมีความสำคัญมาก ดังพระดำรัสตรัสกับพระอานนท์ ว่า “ผู้มีกัลยาณมิตรดี เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ สามารถพ้น

จากชาติ(ความเกิด) ชรา(ความแก่) มรณะ(ความตาย) โสกะ(ความเศร้าโศก) ปรีทเวระ(ความคร่ำครวญ) ทุกข์(ความทุกข์กาย) โทมนัส(ความทุกข์ใจ) และอุปายาส(ความคับแค้นใจ) พ้นจากกองทุกข์โดยสิ้นเชิง ดับทุกข์โดยไม่มีส่วนเหลือได้” กัลยาณมิตรนี้ เป็นได้ทั้งมนุษย์และเทวดา แต่ถึงแม้จะเป็นคนดี มีปัญญามาก แต่ถ้าไม่อาจทำเขาให้เกิดศรัทธาได้ ก็ยังไม่นับว่า เป็นกัลยาณมิตร เพราะการคบหายังไม่เกิดผล แต่เมื่อเขาศรัทธาแล้ว มีใจน้อมรับ นำความคิดมาประพฤติปฏิบัติได้ เกิดการชักจูงให้รู้จักคิดในทางที่ถูกต้องแล้ว จึงเป็นการทำหน้าที่ของกัลยาณมิตรได้ถูกต้อง

บทที่ ๔

วิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่อง เทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท

ในบทนี้ ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์คุณธรรมของเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท และวิเคราะห์
ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดา ในพุทธปรัชญาเถรวาท ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

๔.๑. วิเคราะห์ความเชื่อเรื่องของเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท

ความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นความเชื่อในหลักการของเหตุ และผล
กล่าวคือ เมื่อสร้างเหตุไว้ดี ผลก็ต้องออกมาดีด้วย ชาวพุทธศรัทธามองเรื่องเทวดาด้วยเหตุผลว่า การเกิด
เป็นเทวดาเป็นผล ส่วนการบำเพ็ญความดี เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา บำเพ็ญเทวธรรม
เป็นต้น เป็นสาเหตุให้ได้เกิดเป็นเทวดา

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์คุณธรรมของเทวดาออกเป็น ๒ ระยะ คือ ๑. คุณธรรมที่เป็น
สาเหตุให้เกิดเป็นเทวดา และ ๒. คุณธรรมเมื่อเป็นเทวดาแล้ว

๔.๑.๑. คุณธรรมที่เป็นเหตุให้เกิดเป็นเทวดา การที่จะได้ถือกำเนิดในภูมิของเทวดา
จำเป็นจะต้องมีคุณธรรม หรือสร้างความดีเพื่อให้ได้เกิดเป็นเทวดา ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึง
คุณธรรมที่เป็นสาเหตุให้เกิดเป็นเทวดา ดังนี้

๑. การละเว้นจากความชั่ว การที่จะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์จะต้องละกรรมชั่วที่เป็น
ฝ่ายไม่ดีให้ได้เสียก่อน หากทำกรรมดีแต่ไม่ละกรรมชั่ว หากว่า กรรมชั่วมีกำลังมากกว่า กรรมชั่วมิ
ให้ผลก่อน ทำให้กรรมดีที่ทำไว้ ไม่มีโอกาสเข้าไปช่วยเหลือ(สนับสนุน)ได้เลย เช่น การฆ่าสัตว์
ทำอาหารแล้วถวายเป็นสังฆทาน เป็นการสร้างกรรมดีพร้อมกับกรรมชั่ว ถ้าหากว่า ตายไปเกิดใน
อบายภูมิ ชนกรรมนำไปเกิดในอบายภูมิก่อน เมื่อเกิดในอบายภูมิ กรรมที่เคยทำไม่ดีต่าง ๆ เช่น เคย
ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ก็จะไปซ้ำเติม (อุปถัมภ์กรรม) ให้ได้รับความลำบาก หรือทำให้มีความ
ทุกข์มากขึ้น ส่วนกรรมดี เช่น การฟังธรรม สวดมนต์ รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น มีโอกาสแสดงผล
น้อย เพราะถูกบีบคั้นไว้ (อุปปีฬกรรม) อาจได้เกิดเป็นเวมานิกเปรต (ตอนกลางคืนได้เสวยสุขอยู่ใน
วิมาน ส่วนตอนกลางวันต้องไปเสวยทุกข์) หรือกรรมชั่วมิกำลังมากกว่า หรือบางทีกรรมดีที่เคยทำไว้

มีกำลังน้อยกว่า กรรมดีก็ไม่สามารถส่งผลได้เลย (อุปฆาตกรรม) ต้องรอโอกาสให้พ้นจากอบายเสียก่อน จึงจะให้ผลในลำดับต่อไป

กรรมชั่วที่ต้องละเว้นอย่างเด็ดขาด เพราะสามารถขัดขวางกรรมดี ได้แก่

๑. อนันตริยกรรม ได้แก่ กรรมที่จะให้ผลโดยไม่มีกรรมอื่นมาคั่นกลางในระหว่างได้เลย เป็นกรรมที่ส่งผลได้ทันทีในชาติต่อไป โดยกรรมอื่นไม่สามารถเข้ามาขัดขวาง หรือห้ามการส่งผลได้ อนันตริยกรรมนี้ จึงเป็นครุกรรมที่เป็นบาปหนักที่สุด ห้ามสวรรค์ และห้ามนิพพาน มี ๕ ประการ เรียกว่า ปัญจอนันตริยกรรม หากผู้หลงผิดทำกรรมหนักฝ่ายอกุศลอย่างใดอย่างหนึ่งนี้แล้ว จะต้องตกนรกในชาติต่อไปทันที กรรมอื่นไม่สามารถขัดขวางได้เลย ได้แก่

๑.๑ สังฆเภท การทำให้พระสงฆ์แตกแยกขาดจากกัน แยกอุโบสถทำสังฆกรรม หากว่ามีภิกษุรูปใดทำสงฆ์ที่อยู่ในวัดเดียวกัน ขาดความสามัคคี หรือทำให้สงฆ์แตกแยกจากกัน จนกระทั่งสงฆ์ไม่อาจทำสังฆกรรมร่วมกันได้ เช่น ลงอุโบสถ ทำปวารณา และสังฆกรรมอย่างอื่น เช่นนี้ ถือว่าเป็นการทำลายประโยชน์ของสงฆ์ส่วนใหญ่ให้เสียไป และยังได้ชื่อว่าทำลายล้างพระพุทธศาสนาด้วย

๑.๒ โลหิตุปบาท การทำร้ายพระพุทธเจ้าถึงขั้นทำพระโลหิตให้ห่อขึ้น พระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้ธรรมได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ค้นพบพระธรรม และเป็นผู้ก่อตั้งพุทธบริษัท มีพระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสิกาและอุบาสิกา ทรงมีพระคุณต่อชาวโลกอย่างมากมาย ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ ด้วยการประกาศศาสนา สั่งสอนพุทธบริษัทให้รู้ตาม อย่างไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อยตลอดพระชนม์ชีพของพระองค์ ผู้ใดมีจิตคิดทำร้ายพระองค์จนกระทั่งทำโลหิตให้ห่อขึ้นแล้ว ถือว่าเป็นการทำลายศาสนาของศาสนาพุทธ เป็นการทำลายศาสนา ชื่อว่า เป็นผู้หมดที่พึ่งทางศาสนา เหมือนกับคนที่เป้นกบฏต่อพระเจ้าแผ่นดินของตน

๑.๓ การฆ่าพระอรหันต์ พระอรหันต์เป็นผู้ไกลจากกิเลส ดับเพลิงทุกข์ ทำลายกิเลสให้หมดสิ้นไปจากขันธสันดาน เป็นผู้ไม่ทำความชั่ว ทั้งในที่ลับและที่แจ้ง เป็นผู้ไม่มีการปิดบังความชั่วเสียหายใด ๆ ท่านละเว้นจากกรรมชั่วทุกอย่าง ผู้มีจิตคิดฆ่าพระอรหันต์จึงเป็นผู้มีจิตใจที่โหดเหี้ยมโหดร้ายผิดมนุษย์ทั่วไป ฆ่าได้แม้กระทั่งผู้ทรงศีล ที่ปราศจากกิเลสเครื่องมัวหมองได้

๑.๔ การฆ่ามารดา มารดาเป็นผู้ให้กำเนิด ให้ชีวิตบุตรธิดา ให้ความเป็นมนุษย์ เป็นผู้อุ้มท้องเลี้ยงดู ให้ตั้งมั่นนมที่เกิดจากอกของตน ได้ชื่อว่า เป็นบุรพเทพ เป็นบุรพาจารย์ เป็นพรหม เป็นพระอรหันต์ของบุตรธิดา เป็นบุพการีมีอุปการะมากกว่าใคร ๆ หากผู้ใดฆ่ามารดาผู้ให้กำเนิดของตนได้ ผู้นั้นชื่อว่า เป็นบุตรอกตัญญู เป็นผู้ทำลายรากเหง้าผู้ให้กำเนิดตนได้ ซึ่งถือได้ว่า เป็นคนที่หนักแผ่นดิน

๑.๕ การฆ่าบิดา บิดาเป็นผู้ให้กำเนิด ให้ชีวิต ให้ความเป็นมนุษย์ เป็นผู้เลี้ยงดูปกป้อง รักษาบุตรธิดา ได้ชื่อว่า เป็นบุรพเทพ เป็นบุรพอาจารย์ เป็นพรหม เป็นพระอรหันต์ของลูก เป็นบุพการี ผู้ใดฆ่าบิดาผู้ให้กำเนิดของตน ผู้นั้นชื่อว่า เป็นลูกอกตัญญู เป็นผู้ทำลายรากเหง้าผู้ให้กำเนิดตนได้ ถือว่าเป็นคนที่หนักแผ่นดิน เช่นกัน

ปัญหานันตริยกรรมนี้ หากจะจัดลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ทำสังฆเภท ทำพระพุทธเจ้าให้หือเลือด ฆ่าพระอรหันต์ และฆ่าบิดาหรือฆ่ามารดา

สำหรับการทำสังฆเภท มีเฉพาะภิกษุที่อยู่ในสังฆาสน(นิกาย)เดียวกันเท่านั้น จึงจะทำให้สงฆ์แตกแยกจากกัน ภิกษุต่างสังฆาสน หรือสามเณร หรือคฤหัสถ์ไม่สามารถทำสังฆเภทได้ แต่ก็สามารถสนับสนุน หรือให้การช่วยเหลือได้ ส่วนโลหิตุปบาทนั้น ในปัจจุบันพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ใคร ๆ ก็ไม่สามารถทำพระองค์ให้หือเลือดได้ ส่วนพระอรหันต์นั้น ถึงผู้ฆ่าท่านจะรู้หรือไม่ว่า ท่านเป็นพระอรหันต์ ถ้าฆ่าท่านแล้ว ย่อมนับได้ว่า เป็นผู้ทำอรหันตฆาต ส่วนบิตุฆาตและมาตุฆาต เฉพาะมนุษย์ผู้เป็นบุตรธิดาสืบสายโลหิตเท่านั้น จึงจะสามารถทำอนันตริยกรรมข้อนี้ได้

สำหรับการฆ่าบิดาและมารดานั้น เนื่องจากท่านทั้งสองต่างก็เป็นผู้ให้กำเนิดด้วยกันทั้งคู่ หากบิดามีคุณธรรมสูงกว่า เช่น บิดาเป็นโสดาบัน มารดาเป็นปุลุชน การฆ่าบิดาให้โทษหนักกว่า หากว่า มารดามีคุณธรรมสูงกว่า เช่น มารดาเป็นโสดาบัน บิดาเป็นปุลุชน การฆ่ามารดาจึงมีโทษมากกว่า เป็นต้น

๒. นียตมิจฉาทิฎฐิ เป็นความเห็นผิดที่ร้ายแรง ที่เป็นเหตุให้ตกนรกเป็นเวลาเนิ่นนาน แทบจะไม่มีโอกาสที่จะออกจากวัฏฏสงสารได้เลย ได้แก่

๒.๑ อภิริยติฎฐิ มีความเห็นว่า การกระทำทุกอย่าง ไม่ว่าจะทำความดีหรือความชั่ว บุญหรือบาป ถูกหรือผิด การกระทำนั้นทั้งหมดไม่มีผล เป็นสักว่าอาการเท่านั้น เพราะมีความเข้าใจว่า กายกับจิตไม่สัมพันธ์กัน สิ่งใดที่กายทำ ก็เป็นเรื่องของกาย ไม่เกี่ยวกับจิต เมื่อกายดับ ทุกอย่างก็ดับ ผลของกรรมจึงไม่มี เมื่อเกิดมิจฉาทิฎฐิเช่นนี้ จึงทำให้มองที่วัตถุหรือสิ่งตอบแทน เช่น การทำความดี ถ้าดีก็ต้องมีคนสรรเสริญ ได้รับเงิน ทอง สิ่งของ หรือได้รับการตอบแทน หากว่าทำความดีแล้ว ไม่มีคนชม ไม่ได้รับการตอบแทน มิจฉาทิฎฐินี้จะกล่าวว่า “การกระทำนั้น ไม่มีผล เปล่าประโยชน์ หรือเป็นโมฆะ” ในปัจจุบันความเชื่อนี้ ยังมีอยู่ เช่น คนที่คิดว่า “ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป ทำดีแล้วไม่เห็นจะรวย บุญไม่ช่วย ทำบุญไม่ขึ้น” เป็นต้น

๒.๒ อเหตุกทิฎฐิ มีความเห็นว่า ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย ทุกสิ่งทุกอย่างเกิดขึ้นเอง ดับเองไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยอะไรทั้งนั้น คนเราจะได้ดีหรือประสบความชั่ว ล้วนเป็นเรื่อง

บังเอิญ คือเกิดขึ้นเอง ความเศร้าหมอง หรือความบริสุทธิ์เกิดขึ้นได้เอง เป็นการปฏิเสธเหตุและผล ห้ามกรรมและวิบาก

๒.๓ นัตถิกทิวฏฐิ มีความเห็นว่า “ไม่มี” คือ เห็นว่า การกระทำไม่มีบาป ไม่มีบุญ คุณโทษ สัตว์ บุคคล เรา เขา ก็ไม่มี ทุกอย่างเป็นเพียงแต่สักว่า เป็นปรากฏการณ์ของธาตุ ๔ เท่านั้น ตัวสัตว์ บุคคล ไม่มี เป็นแต่เพียงการประชุมของธาตุ ๔ (ดิน น้ำ ไฟ ลม) หากตายไปแล้วก็ไม่เกิดอีก ความเห็นนัตถิกทิวฏฐินี้ เห็นว่า ผลของการกระทำไม่มี ย่อมเป็นการปฏิเสธวิบากหรือผลของกรรม

นิยตมิจฉาทิวฏฐิ เป็นความเห็นผิดอันดิ่ง ไม่สามารถแก้ไขได้ และมีโทษมากกว่า อนันตริยกรรม เพราะอนันตริยกรรมยังมีกำหนด มีขอบเขตของระยะเวลาที่สุดให้ปรากฏ เช่น ตกนรก ชั่วกัปป์เท่านั้น ส่วนนิยตมิจฉาทิวฏฐิ คือความเห็นผิดอันดิ่ง ไม่มีเขตกำหนด เพราะนิยตมิจฉาทิวฏฐิเป็น รากเหง้า(ต่อ)ของวิภูฏะ การออกจากภพย่อมไม่มีสำหรับนิยตมิจฉาทิวฏฐิเลย

๓. การเว้นจากอกุศลกรรมบถ หมายถึง กรรมที่เป็นหนทางแห่งอกุศล ผู้ใดทำแล้ว ได้ชื่อว่า เป็นคนทำความชั่ว มี ๑๐ ประการ คือ

๑. ปาณาติบาต หมายถึง การฆ่าสัตว์ หมายถึง การฆ่าสัตว์ หรือมนุษย์ที่ยังมีชีวิตอยู่ให้เสียชีวิตไป ไม่ว่าสัตว์นั้น จะเป็นสัตว์เล็กหรือสัตว์ใหญ่ สัตว์มีคุณหรือสัตว์ที่ให้โทษก็ตาม หากว่า ถ้ามีเจตนาที่จะฆ่าแล้ว ทำสัตว์นั้นให้ตายไป ก็ชื่อว่า ทำปาณาติบาต (ฆ่าสัตว์)

๒. อทินนาทาน หมายถึง การลักทรัพย์ รวมทั้งการลัก ฉก กรรโชก ปล้น ตู๋ ฉ้อ หลอกหลวง ปลอม เปียดบัง ฉ้อ โกง สับเปลี่ยน หรือทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นให้เสียหาย เช่น เฆนา ทำลายบ้านเรือน เป็นต้น

๓. กามสุมิจฉาจาร หมายถึง การประพฤติผิดในกาม การล่วงละเมิดคุ้มครองของบุคคลอื่น ที่มีเจ้าของ (แต่งงานแล้ว) หรือมีญาติปกครองดูแลรักษาอยู่ รวมถึงการมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลต้องห้าม ที่จารีตรักษาหรือประเพณีรักษา เช่น ชายหญิงที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอ บุคคลที่ธรรมรักษา เช่น นักบวช แม่ชี เป็นต้น

๔. มุสาวาท หมายถึง การพูดเท็จ พูดโกหก พูดหลอกหลวงให้ผู้อื่นหลงเชื่อ เป็นการจงใจ พูดให้ผู้อื่นเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง เช่น เห็นก็บอกว่า “ไม่เห็น” รู้ก็บอกว่า “ไม่รู้” เป็นต้น แม้ทำให้ผู้อื่นเข้าใจคลาดเคลื่อนจากความจริง ด้วยตัวอักษร ด้วยการสร้างหลักฐานเท็จ พยักหน้า หรือสันศิระชะ หากมีเจตนาให้เนื้อความคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง แล้วมีผู้เข้าใจผิด ย่อมได้ชื่อว่า พูดเท็จ เช่นกัน

๕. ปิสุณวาจา หมายถึง การพูดส่อเสียด พูดยุยงเพื่อให้เขาแตกร้าง ผิดใจกัน พูดยุแหยง ตะแคงรัว พูดเพื่อให้ตนเป็นที่รัก พูดเพื่อทำลายผู้อื่น การนำคำพูดของพวกหนึ่งไปตีเตียนให้พวกหนึ่ง ฟัง แล้วเก็บเอามาบอกด้วยการยุยง เป็นเหตุให้เขาแตกความสามัคคีกัน เรียกว่า ส่อเสียด

๖. ผรุสวาจา หมายถึง การพูดคำหยาบ คำด่า คำแข่ง พูดให้ผู้อื่นเจ็บแค้น เจ็บใจ พูดดูถูกเหยียดหยาม พูดดูหมิ่น ทำให้เขาเกิดความเจ็บช้ำน้ำใจ หรือบันดาลโทสะ พูดกระทบกระทั่งชาติกำเนิด ตระกูล ฝีมือพรณ การศึกษา รูปพรณ เป็นต้น

๗. สัมผัสปลापยะ หมายถึง พูดเพ้อเจ้อ เป็นการพูดเหลวไหลไม่มีคุณ ไม่มีประโยชน์ ไม่มีสาระ ไม่มีเหตุผล พูดหาสาระแก่นสารไม่ได้

๘. อภิชฌา หมายถึง ความโลภอยากได้ของผู้อื่น ความคิดเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น คิดเอาแต่ได้ อยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน โดยไม่คำนึงว่าควรหรือไม่ควร เมื่อยังไม่ได้ในสิ่งที่ปรารถนาย่อมต้องดิ้นรน คิดหาอุบาย หาวิธีการเพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ตนต้องการ ไม่ว่าจะในทางที่ชอบธรรมหรือไม่ชอบธรรมก็ตาม

๙. พยาบาท หมายถึง ความคิดปองร้าย มุ่งร้ายหรือทำลายล้างผู้อื่น ผูกใจเจ็บ อยากรู้แค้น มีความขัดเคือง เคียดแค้น ไม่พอใจ เมื่อถูกกระทบกระทั่ง ต้องการจะกระทำตอบ ไม่ว่าจะผ่านทางคำพูด หรือการกระทำ แต่หากไม่สบโอกาสก็จะผูกใจเจ็บบอว่าจะแก้แค้นในภายหลัง

๑๐. มิจฉาทิฎฐิ หมายถึง ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม ผิดเพี้ยนจากหลักความเป็นจริง เช่น เห็นว่า ทำดีไม่ได้ดี ทำชั่วไม่ได้ชั่ว การทำดี หรือทำชั่วจะมีผลก็ต่อเมื่อมีผู้พบเห็นเท่านั้น

เมื่อบุคคลประกอบด้วยอกุศลกรรมบถ ๑๐ ประการ ข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อ ย่อมทำให้มีคติในปัจจุบัน คือประสบความทุกข์ทางกาย และทุกข์ทางใจ แม้ล่วงลับดับชีวิตก็จะประสบกับความทุกข์ในวิสัยของเปรต อสุรกาย สัตว์นรก หรือสัตว์เดรัจฉาน

๒. การทำความดี เมื่อละเว้นกรรมชั่วแล้ว หากไม่รีบทำกรรมดี กรรมชั่วมีโมหะ(อวิชชา) เป็นต้น อาจได้โอกาสทำให้เราได้ประกอบกรรมชั่ว เพื่อไม่ให้โอกาสแก่กิเลส มีอวิชชา เป็นต้น เข้าครอบงำ ให้จิตใจมัวหมองแล้วไปประกอบกรรมชั่ว จึงต้องประกอบกรรมดีทันที กรรมดีที่จะนำไปเกิดในสุคติภูมิ ซึ่งจะต้องยกระดับจิตใจให้สูงขึ้น เมื่อใจที่ได้รับการยกสูงขึ้น ได้รับการฝึกฝนดีแล้ว ย่อมเกิดการแสดงออกมทางกายและทางวาจา ความดีที่จะส่งผลให้ผู้ประพฤติปฏิบัติเสวยสุขในสุคติภูมิได้แก่

๑. การให้ การเสียสละ การแบ่งปัน มี ๒ ประการ คือ

๑.๑ ทาน เป็นการให้ เป็นการสละสิ่งของภายนอก (อามิส) เช่น วัตถุ สิ่งของ ที่เป็นของตน เพื่ออนุเคราะห์ผู้อื่น ได้แก่ วัตถุ ๑๐ ประการ คือ อาหาร เครื่องดื่ม ผ้า ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องตกแต่ง ที่นอน ที่พัก ประทีป เป็นต้น

๑.๒ การบริจาค เป็นการสละสิ่งที่อยู่ภายใน เป็นกิเลสที่คอยกีดกันไม่ให้ผู้อื่นได้ดีกว่าตน ได้แก่

๑. อวาสมัจฉริยะ ความตระหนี่ที่อยู่ หวงแหนที่อยู่อาศัย กีดกันมิให้ผู้อื่นที่ไม่ใช่พวกของตนมาอาศัยด้วย

๒. กุลมัจฉริยะ ความตระหนี่ตระกูล หวงสกุล เป็นการกีดกันมิให้ผู้อื่นมาสู่สกุล (ตระกูล) ของตน หรือไม่ยอมให้ใครอื่นร่วมใช้นามสกุลร่วมกับตน

๓. ลาภมัจฉริยะ ตระหนี่ลาภ หวงผลประโยชน์ ไม่อยากให้ผลประโยชน์เกิดขึ้นแก่ผู้อื่น หรือมีทรัพย์สิน เงินทองมากมาย แต่ไม่ยอมเอื้อเพื่อแผ้วแผไใครเลย

๔. วัฒนมัจฉริยะ ตระหนี่วรรณะ ไม่พอใจให้ผู้อื่นสวय หรือมีผิวพรรณงดงามกว่าตน หวงคุณวรรณะ คือ ไม่อยากให้สรรเสริญ หรือยกย่องชมเชยผู้อื่นดีกว่าตน

๕. ธัมมมัจฉริยะ ตระหนี่ธรรม หวงวิชา หวงความรู้ เมื่อมีความรู้ก็กลัวว่า ผู้อื่นจะรู้เสมอหรือรู้มากกว่าตน จึงไม่ยอมบอก ยอมสอนผู้อื่น

การให้ทานก็ดี การบริจาคตดี ต่างมุ่งหวังกำจัดกิเลส (โลภะและมัจฉริยะ) ทำให้ผู้อื่นมีความสุข บรรเทาทุกข์ ทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและสังคม และยกระดับจิตใจของตนให้สูงขึ้น ด้วยความเมตตา ปราบปรามให้ผู้อื่นมีความสุข ด้วยความกรุณา ปราบปรามให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์

๒. ศีล คือ การอบรมกายวาจาให้เรียบร้อย มีความสำรวมระวังพฤติกรรม ไม่ให้เกิดการคะนองกาย คะนองวาจา ทำให้กายและวาจา มีความสงบเรียบร้อย แบ่งเป็น ๒ คือ ศีลสำหรับฆราวาส ได้แก่ ศีล ๕ ศีล ๘ และศีลสำหรับนักบวช ได้แก่ ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร ศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุ อีกอย่างหนึ่ง เจตนางดเว้นจากอกุศลกรรม ๑๐ ได้แก่ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักขโมย งดเว้นจากการประพฤติผิดในกาม งดเว้นจากการผิดประเวณี งดเว้นจากการพูดปด พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพื่อจ้อไว้สาระ งดเว้นจากความอยากได้ของผู้อื่น งดเว้นจากการพยาบาท งดเว้นจากความเห็นผิดทำนองคลองธรรม ผู้รักษาศีลย่อมได้รับอานิสงส์ ๕ ประการ ได้แก่ ๑. ทำให้มีโภคทรัพย์ ๒. มีชื่อเสียงฟุ้งขจรไปไกล ๓. เข้าสู่สังคมได้อย่างไม่ก้อเขิน ๔. ไม่หลงขณะตาย ๕. เมื่อตายแล้วเข้าสู่สุคติโลกสวรรค์

๓. ทำจิตให้ตรง ในการทำคุณงามความดีจะต้องประกอบด้วยปัญญา และทำจิตจิตให้ผ่องใส มีจิตไม่ให้เศร้าหมอง ในขณะที่ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา ดังนี้

การให้ทานถ้าไม่ประกอบด้วยปัญญา(ความเห็นชอบ ความเห็นตรง)แล้ว การให้ทานก็จะเจือไปด้วยตัณหา คือ ให้ทานเพราะเชื่อว่าให้ทานแล้วจะร่ำรวย จะมีทรัพย์สมบัติ แก้วแหวนเงินทอง เป็นต้น แล้วจึงให้ทาน ชื่อว่า “ให้ทานเจือกามตัณหา” การให้ทานเพราะเชื่อว่า จะได้ไปเกิดเป็นเทวดา นางฟ้า เป็นเศรษฐี มหาเศรษฐี เป็นต้น แล้วจึงให้ทาน ชื่อว่า “ให้ทานเจือด้วยภวตัณหา” การให้ทานเพราะเชื่อว่า เกิดใหม่ในภพไหนๆ ก็จะไม่จน ไม่ทุกข์ยากลำบาก ไม่อัตคัดขัดสน เป็นต้น แล้วจึงให้ทาน ชื่อว่า “ให้ทานเจือวิภวตัณหา”

ส่วนการรักษาศีล หากไม่ประกอบด้วยความเห็นที่ถูกต้องแล้ว ก็จะกลายเป็นสัลลพตปรามาส เป็นเพียงความยึดมั่นในศีลพรต หรือเห็นว่าประพฤตินั้นแล้วมีความศักดิ์สิทธิ์ หรือการรักษาศีลเครื่องจนเลยเถิด เช่น สัลลพตปรามาสด้วยโลภะ ได้แก่ การรักษาศีล เพื่อให้ได้เป็นเทพ เทวดา เป็นต้น สัลลพตปรามาสด้วยโทสะ ได้แก่ การรักษาศีลอย่างเข้มงวดจนเกินไป ใครไปบอก แนะนำ ก็เกิดความไม่พอใจ โกรธ ส่วนสัลลพตปรามาสด้วยโมหะ ได้แก่ การรักษาศีลอย่างโง่งมง่าย ตามสืบบุ๊บกันมา โดยไม่รู้จุดมุ่งหมายที่ถูกต้อง หรือถือเครื่องรักษาศีลอย่างเดียว โดยไม่สนใจที่จะเจริญสมาธิและปัญญาที่ถูกต้อง(สัมมา) เป็นต้น ในที่แท้การรักษาศีลก็เพื่อชำระกาย วาจาให้บริสุทธิ์ เพื่อเป็นฐานรองรับคุณธรรมขั้นสูง ส่วนการได้ผิวพรรณงาม เป็นเทวดา นางฟ้า ร่ำรวยมีเงินมีทอง ก็เป็นผลพลอยได้เท่านั้น หาใช่จุดมุ่งหมายของศีล

ส่วนการเจริญภาวนาต้องมีปัญญาประกอบ เพื่อละความเห็นผิด(มิจฉาทิฎฐิ) เช่น ละความเห็นที่ “การทรมานตนให้ลำบาก(อัตตทิลมถาณูโยค) และการหมกมุ่นในความสุขทางกาย(กามสุขัลลิกานูโยค)” ไม่ใช่หนทางดับทุกข์ แล้วตั้งความเห็นให้ตรง(สัมมาทิฎฐิ) ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม เว้นขาดจากนิยตมิจฉาทิฎฐิ ได้แก่ เว้นจากอเหตุกทิฎฐิ เว้นจากอกิริยทิฎฐิ เว้นจากนัตถิกทิฎฐิ แต่มีความเห็นที่ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นแดนเกิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีก็ตาม กรรมชั่วก็ตาม เราจักต้องเป็นผู้รับผลแห่งกรรมนั้น” ถึงแม้ว่า หากโลกหน้าไม่มี เขานี้ย่อมได้รับคำสรรเสริญจากวิญญูชนว่า “มีศีล เป็นสัมมาทิฎฐิ เป็นผู้เชื่อในผลของกรรม” หากว่า ถ้าโลกหน้ามีจริง เขานี้ย่อมได้รับคุณในปัจจุบัน คือ วิญญูชนยอมสรรเสริญ และหลังจากตายไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์

ดังนั้น การตั้งจิตตรง มีความเห็นชอบ(สัมมาทิฎฐิ) ต้องใช้ควบคู่กับการทำความดีทุกอย่าง จึงจัดลงได้ในทาน ศีล ภาวนา ทั้ง ๓ ประการ

๓. การบำเพ็ญคุณธรรมอื่นๆ ได้แก่

๓.๑ เทวธรรม คือ คุณธรรมที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา ได้แก่

๑. หิริ คือ ความละอายต่อความชั่ว ได้แก่ ละอายใจของตนที่จะต้องทำความชั่ว ทำผิดต่อศีลธรรม และกฎหมายบ้านเมือง หรือเกิดความละอายแก่ใจ ที่จะงดเว้นจากการทำความชั่ว ทั้งที่ตนสามารถจะทำได้

บุคคลที่มีความละอายใจ ที่จะประพฤติดุจจริตต่างๆ แต่ไม่กล้าทำต่อหน้าผู้คน เพราะความกระดากอาย หรือกลัวคนจะตำหนิ อย่างนี้ ไม่เรียกว่า “หิริ”

บุคคลที่ไม่กล้าทำความชั่ว ด้วยมีความเห็นว่า “ไม่สมควรแก่ตน ไม่สมควรแก่ชาติ สกุลของตน” เช่นนี้ ได้ชื่อว่า “มีความละอาย” แต่ยังไม่ได้ชื่อว่า “หิริ” อย่างแท้จริง เพราะยังมีการอ้างตนเป็นใหญ่

ส่วนบุคคลที่เกลียดต่อทุจริตเป็นนิสัยสันดาน เหมือนบุคคลที่รักสวยรักงาม ออบน้ำชำระร่างกาย ประดับบุปผา ด้วยของหอมและเครื่องประดับ ย่อมรังเกียจของเน่าเหม็น ของโสโครก ฉันทิ ผู้ที่มีความละอายในชั้นสันดาน ย่อมรังเกียจ ไม่อยากจะแปดเปื้อนทุจริต ๓ คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ฉันทิ

๒. โอตตปปะ คือ ความสะดุ้ง ความเกรงกลัวต่อบาปหรือความผิด ด้วยคำนึงถึงโทษที่จะได้รับจากการกระทำทุจริตของตน จึงทำให้ไม่กล้าทำความชั่วทั้งต่อหน้า และลับหลัง

บุคคลที่ไม่กล้าทำผิด เพราะกลัวผู้มีอำนาจลงโทษ ยังไม่จัดเป็นโอตตปปะอย่างแท้จริง ส่วนผู้มีปัญญาเห็นว่า “สัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน ผู้สร้างกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว” แล้วมีความเกรงกลัวต่อผลของกรรมชั่ว แม้จะเล็กน้อยก็ไม่อาจทำได้ ดุจคนขลาดต่ออสรพิษ เช่น งู เป็นต้น แม้จะเป็นตัวเล็ก ก็มีความกลัว หวาดเสียว ไม่กล้าเข้าใกล้ ฉะนั้น

หิริและโอตตปปะ ธรรม ๒ ประการนี้ เรียกว่า “โลกपालธรรม” เพราะเป็นธรรมที่คุ้มครองโลก(หมู่สัตว์) ทำให้โลกเกิดสันติสุข สังคมปลอดภัย คุณธรรมที่ห้ามมิให้ทำความชั่ว ทางกาย วาจา ใจ ทั้งในที่ลับ และที่แจ้ง จึงเรียกคุณธรรมนี้ว่า “เทวธรรม” แปลว่า ธรรมของเทพหรือเทวดา เพราะเป็นคุณธรรมที่ยกระดับจิตใจของหมู่มนุษย์ให้สูงขึ้น และเป็นเหตุให้ได้เกิดในเทวโลก เป็นหนทางแห่งความบริสุทธิ์ ดังปรากฏในธรรม ๗ ประการ ได้แก่ มีความเคารพในพระศาสดา ...ในพระธรรม ...ในพระสงฆ์ ...ในสิกขา ...ในสมาธิ ...ในหิริ(ความละอายบาป) ...ในโอตตปปะ(ความกลัวบาป) ผู้เจริญธรรม ๗ ประการนี้ ย่อมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม มีแต่เจริญถ้ายิ่ง

๓.๒ วัตตบท ๗ ธรรมที่เป็นเหตุให้ได้เกิดเป็นท้าวสักกะจอมเทพ(พระอินทร์) เทวดา ชั้นดาวดึงส์ จะต้องบำเพ็ญวัตตบท ๗ ประการ ให้บริบูรณ์ตลอดชีวิต ดังปรากฏในปฐมเทวสูตร ว่า ท้าวสักกะจอมเทพ ได้บำเพ็ญวัตตบท ๗ ตลอดชีวิต คือ

๑. เลี้ยงดูบิดามารดา บิดามารดาเป็นบุพการี(ผู้ทำอุปการะก่อน) เป็นพรหม เป็นบุรพเทพ เป็นบูรพาจารย์ เป็นพระอรหันต์ของบุตรธิดา ดังนั้น บุตรธิดาจึงต้องบำรุงเลี้ยงดูท่านตอบ ช่วยเหลือแบ่งเบาหน้าที่การงานของท่าน ดำรงคร่ำคร่าชื่อเสียงวงศ์สกุล ประพฤติตนให้เหมาะสมที่จะเป็นผู้รับมรดก และทำบุญอุทิศให้เมื่อท่านล่วงลับไป

๒. ประพฤติอ่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ เป็นผู้มีจิตใจไม่กระด้างกระเดื่อง มีความเคารพยำเกรงต่อบุคคลที่ควรยำเกรง คือ

๒.๑. วิทยุติ ได้แก่ ผู้มีแก่กว่าโดยอายุ เช่น พี่ ป้า น้า อา เป็นต้น

๒.๒. ชาทิวุติ ได้แก่ ผู้มีชาติกำเนิดสูงกว่า เช่น พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระโอรส พระธิดา แม้ว่าจะมีอายุน้อยกว่า แต่เกิดในตระกูลสูง ก็ควรแสดงความเคารพ เพราะเป็นไปเพื่อความเจริญรุ่งเรือง

๒.๓. คุณวุติ ได้แก่ ผู้มีคุณธรรมสูงกว่า เช่น พระภิกษุ สามเณร แม้จะมีอายุน้อยกว่า ก็ควรนอบน้อม เพราะท่านเหล่านั้นมีศีล คุณธรรมสูงกว่า

๓. พุดจาไพเราะอ่อนหวาน เป็นคำพูดน่ารัก น่าพอใจ อ่อนโยน ถูกกาลเทศะ เว้นจากคำพูด ๔ ประการ คือ คำพูดที่ไม่เป็นภาษา ๑ พูดไม่เป็นธรรม ๑ พูดคำไม่เป็นที่รัก ๑ พุดมุสา ๑ แล้วพูดคำจริงที่ประกอบด้วยเมตตา ประโยชน์ มีความจริงใจ ฟังแล้วมีความสุขเอิบอímใจของผู้ฟัง

๔. ไม่พูดคำต่อเสียด ด้วยการฟังความจากฝ่ายนี้ ไม่เอาไปบอกฝ่ายโน้น เพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือฟังความจากฝั่งโน้น แล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกต่างกัน ส่งเสริมให้สมัครสมานปรองดอง ส่งเสริมความสามัคคี พุดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์มีสาระ มีคุณ มีประโยชน์

๕. ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ยินดีในการแจกจ่ายทาน คนที่มีความฉลาด แม้แต่ได้เห็นเด็กขอทาน เขาจะเตือนใจตนเองว่า “เราไม่ควรประมาทในชีวิต เราอย่าได้เกิดมาเป็นขอทานเลย ที่เขาเกิดมาเป็นขอทาน ก็เพราะตระหนี่ ไม่ให้ทาน” เพราะฉะนั้น เราจะต้องรู้จักการบริจาคทาน แล้วมีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แก่เพื่อนมนุษย์ และผู้มีพระคุณ เป็นต้น

๖. พุดคำสัตย์ คือ กล่าวถ้อยคำน่าเชื่อถือ ไม่หลอกลวง ไม่เหลวไหลและ ดำรงความสัตย์จริง เป็นธรรม นำประโยชน์มาให้ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ดังพุทธภาษิตว่า “สจฺจํ เว อมตวาจา” แปลว่า คำสัตย์แล เป็นวาจาที่ไม่ตาย

ดังนั้น การกล่าวคำสัตย์ จึงนำโลกียสุขและโลกุตระสุขมาให้ เหมือนภิกษุ ๖๐ รูป เดินทางผ่านนาข้าว ได้ยินเสียงหญิงเฝ้านาข้าวที่กำลังขับร้องเพลง ที่ประกอบไปด้วยชาติ ชรา พยาธิ และ มรณะ แล้วพิจารณาธรรมตามเสียงเพลงก็ได้บรรลุอรหัตต์ เพราะได้ฟังคำสัตย์ที่เป็นวาจาสุภาษิต

๗. ไม่โกรธ กำจัดความโกรธเร็วพลัน ในการอยู่ร่วมกันย่อมมีการกระทบกระทั่งกัน หากไม่มีความอดทน(ขันติ) ความขมใจ(โสรัจจะ) ก็จะเกิดความชิงเคียด ไม่พอใจ โดยเริ่มออกจากภายในจิตใจก่อน จากนั้นลามมาทางกายและทางวาจา หากไม่ละความโกรธ ถ้าเก็บไว้ก็จะผูกพยาบาท ความโกรธเปรียบเหมือนไฟที่ร้อนรน เป็นทุกข์ ไม่สบายกาย กินไม่ได้ นอนไม่หลับ ฝันร้าย เกิดความไม่สบายใจ มีพุทธภาษิตว่า “โธ ฆตฺวา สุขํ เสติ” แปลว่า ฆ่าความโกรธแล้วย่อมอยู่เป็นสุข

ดังนั้น ความโกรธเกิดขึ้นกับใครแล้ว จะต้องรีบกำจัดความโกรธให้เร็วที่สุด ด้วยหยุดพูด เพื่อไม่ให้เกิดการตำหนิ เลี่ยงการเผชิญหน้า เมื่อความโกรธเริ่มลดลงแล้วให้ระลึกถึงโทษของความโกรธ คุณของความเมตตา ระลึกถึงความดีของเขา สอนตนว่า “โกรธคือโง่ โมโหคือบ้า” เป็นต้น

๓.๓. สัมปทา ๕ คือ ผู้ประกอบด้วยสัมปทา ๕ ย่อมสำเร็จตามความปรารถนา ดังปรากฏในทฬิททสูตร ว่า “ผู้กำพร้าและยากจน แต่ยึดมั่นในศรัทธา ศีล สุต จาคะ และปัญญา หลังจากตายแล้วบังเกิดสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีรัศมีและยศรุ่งเรืองกว่าเทวดาองค์อื่น” ผู้ที่บำเพ็ญสัมปทา ๕ ได้ครบบริบูรณ์มีแต่ความเจริญอย่างเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย จึงมีชื่อเรียกอีกว่า วัฑฒิสสูตร ได้แก่

๓.๓.๑. ศรัทธา ชาวพุทธควรตั้งอยู่ในความเชื่อ ๔ ประการ คือ

๑. ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าว่า พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมี ๓๐ ทัศ ทรงมีพระพุทธานุภาพประการ แต่สามารถสรุปเป็น ๓ ประการ คือ

ทรงมีพระปัญญาธิคุณ ในการแสวงหาหนทางดับทุกข์ได้อย่างถูกต้องด้วยพระปัญญาของพระองค์เอง

ทรงมีพระบริสุทธิคุณในการทำลายอวิชชา ด้วยทรงบรรลุอัสสัทธิญาณ ที่สามารถทำลายกิเลสได้อย่างสิ้นเชิง

ทรงมีพระมหากรุณาธิคุณ เมื่อทรงตรัสรู้ธรรมโดยชอบด้วยพระองค์เองแล้ว ยังทรงจำแนกธรรมแล้วทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ให้ได้มีมตรธรรม ตามกำลังสติปัญญาบารมีของตน

๒. กัมมสัทธา เชื่อในเรื่องของกรรม เชื่อว่า กรรมมีจริง ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๓. วิปากสัทธา เชื่อในเรื่องผลของกรรม เมื่อทำกรรมไว้ ไม่ว่าจะป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมต้องได้รับผลกรรมที่ทำไว้อย่างแน่นอน ไม่มีอำนาจใดต้านทาน สู้อำนาจของกรรมได้

๔. กัมมัสสกตาสัทธา เชื่อว่า สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เชื่อว่า ผลของกรรมที่เราได้รับ เกิดจากการกระทำของเราทั้งสิ้น เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งพิงอาศัย

สัทธาสัมปทานี้ เป็นความเชื่อที่ไม่คลอนแคลน มีความมั่นคง เป็นความเชื่อที่ถูกต้อง หากมี ตถาคตโพธิสัทธา เชื่อว่า พระพุทธเจ้ามีจริง ทรงตรัสรู้ได้โดยพระองค์เอง ความเชื่อนี้จะนำไปสู่ ความเชื่ออีก ๓ ประการ และทั้ง ๓ ประการ ก็สามารถรวมเข้าในพระธรรมที่พระพุทธองค์ทรงตรัสรู้ได้ทั้งหมด

๓.๓.๒. ศีล คือการรักษากาย วาจาให้เรียบร้อย มีการเว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต เว้นจากการลักทรัพย์ที่เจ้าของไม่ได้ให้ เว้นจากการประพฤตินอกใจในกาม เว้นจากการพูดเท็จ พูดคำหยาบ พูดส่อเสียด พูดเพ้อเจ้อ เว้นจากการดำรงตนในความประมาท ได้แก่ การดื่มสุรา เสพสิ่งเสพติดให้โทษ เป็นต้น เมื่อสามารถรักษาเบญจศีลแล้ว จะต้องบำเพ็ญเบญจธรรมควบคู่ไปด้วย ได้แก่ การมีจิตประกอบด้วยเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ การประกอบอาชีพที่สุจริต การสำรวมในกาม การพูดคำสัตย์จริง คำที่เสริมสร้างความสามัคคี การมีสติในการครองชีวิตและตั้งอยู่ในความไม่ประมาท

๓.๓.๓. สุต การศึกษาเล่าเรียน เป็นผู้ได้ยินมามาก ได้ฟังมามาก เป็นผู้รู้ทั้งอรรถ (ความเข้าใจ) และพยัญชนะ (ความหมายหรือตามตัวอักษร)

๓.๓.๔. จาคะ คือ การสละสิ่งของภายนอก ได้แก่ วัตถุ ๑๐ ประการ มีข้าว น้ำ ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ เป็นต้น การสละสิ่งของภายใน ได้แก่ สละความเห็นแก่ตัว สละความเห็นผิด มีนัตถิกทิกฺขณฺฐิ เป็นต้น

๓.๓.๕. ปัญญา แบ่งออกเป็น ๓ ระดับ คือ

๑. สุตมยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน หมายเอาปัญญาที่เกิดจากความรู้ความเข้าใจ จากการอ่านหนังสือ จากการฟัง จนกระทั่งมีความรู้ทั้งอรรถ(ความเข้าใจ คำอธิบาย) และพยัญชนะ(หัวข้อ ความหมาย)

๒. จินตมยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการฟัง หมายเอาปัญญาที่เกิดจากการพิจารณาใคร่ครวญ ทำความเข้าใจ ขบคิดปัญหาแล้ว เกิดการตกผลึกตามหลักเหตุผล

๓. ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาเกิดจากการฝึกฝนอบรมตน ลงมือปฏิบัติ หมายเอาปัญญาที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติตามแนวทางสติปัญญา เกิดความประจักษ์แจ้งในเหตุ ในผล สามารถประหารกิเลสได้อย่างเด็ดขาด เป็นหนทางออกจากวัฏฏสงสาร

๓.๔ เทวดานุสสติ การระลึกถึงคุณธรรมที่ทำให้บุคคลเป็นเทวดา มีศรัทธา เป็นต้น การระลึกเทวดานุสสติ โดยตั้งเทวดาไว้เป็นพยานอย่างนี้ว่า “เทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา ชั้นดาวดึงส์ ชั้นยามา ชั้นดุสิต ชั้นนิมมานรดี ชั้นปรนิมมิตวสวัตดี มีอยู่ เทวดาจำพวกพรหม มีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วย ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาแล้วจตุตถภูมิแล้วไปเกิดในภพนั้น ๆ แม้ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญาของเราก็มีอยู่” หรือจะภาวนาโดยย่อว่า “เทวดาในสวรรค์มีอยู่ และเทวดาเหล่านั้นเมื่อเมื่อก่อนก็เป็นมนุษย์เหมือนกับเรา แต่เมื่อตายแล้วได้ไปเกิดในสวรรค์ด้วยคุณธรรม ๕ อย่าง คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ ปัญญา คุณธรรมเหล่านี้มีอยู่ในตัวเราแล้ว” หรือจะภาวนาให้ย่อที่สุดว่า “มยหิ สหุชาทิกุณา สวิขชนติ คุณธรรมทั้งหลาย มีศรัทธา เป็นต้นของเราก็มี”^๑

๔.๑.๒. คุณธรรมเมื่อได้เป็นเทวดาแล้ว เทวดามีหลักธรรมของเทวดา เป็นคุณธรรมประจำตัวของเทวดา ผู้วิจัยจะวิเคราะห์จริยธรรมของเทวดาตามมุมมองปรัชญาเถรวาท ดังต่อไปนี้

๑. การให้ทาน เมื่อได้ถือกำเนิดเป็นเทวดาแล้ว เทวดาจะสามารถระลึกถึงกรรมดี หรือคุณธรรมของตนที่ทำให้เกิดเป็นเทวดา ฉะนั้น เทวดาบางองค์ เมื่อเห็นทิพยสมบัติของตนน้อย ก็จะมีสติเกิดความรู้สึกว่า “ตนได้ทำบุญสร้างกุศลน้อย ประสงค์จะทำกุศลเพื่อให้ทิพยสมบัติของตนมีความมั่นคงถาวรขึ้น” ทำให้อยากกลับมาสู่โลกมนุษย์เพื่อให้ทาน ฟังธรรม เป็นต้น ดังเรื่องท้าวสักกะถวายบิณฑบาตแก่พระมหากัสสปะ ว่า

พระมหากัสสปะเข้านิโรธสมบัติ ๗ วัน พอออกจากนิโรธสมาบัติ ก็มีความประสงค์จะออกมารับบิณฑบาต เพื่ออนุเคราะห์ชาวเมืองราชคฤห์ ระหว่างทางพบนางฟ้า ๕๐๐ ตน จะมาใส่บาตร ท่านจึงขับไล่ไปเสีย เพราะประสงค์จะให้คนยากจนได้รับบุญกุศล ขณะนั้น ท้าวสักกะจอมเทพ ทราบว่าพระมหากัสสปะไม่รับบิณฑบาตจากนางฟ้าเหล่านั้น จึงคิดหาอุบายในการสร้างบุญกุศล จึงได้เนรมิตรกายเป็นชายชรา ฟันหัก ฆ้องงอก หลังโก่ง และให้สุชาดานางฟ้าแปลงกายเป็นหญิงแก่เหมือนกัน

^๑ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ), **หลักปฏิบัติสมณะ-วิปัสสนากัมมัฏฐาน**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,๒๕๓๑) ,หน้า ๓๔-๓๕.

ทำท่ากำลังทอหูกอยู่ พระมหากัสสปะคิดว่า “ชายชรานี้อายุมาก แก่แล้วก็ยังต้องทำงาน คนในเมืองนี้ คงไม่มีใครลำบากกว่าชายชรานี้เป็นแน่” จึงเดินมุ่งหน้าไปหยุดอยู่ด้านหน้าบ้านของสองตายาย ท้าวสักกะจำแลงออกไปรับบาตร นำอาหารมาใส่จนเต็มบาตร แล้วนำบาตรมาถวายพระ พอพระมหากัสสปะรับบาตรแล้วได้กลิ่นของอาหาร จึงทราบว่าเป็น “ท้าวสักกะแปลงกายมาใส่บาตร” ท้าวสักกะเหาะขึ้นไปในอากาศแล้วแปลงอุทานด้วยความดีใจว่า “ทานอย่างเลิศ เราได้ถวายแก่พระมหากัสสปะแล้ว”^๒

ลาชเทพธิดา

หญิงสาวเฝ้านาข้าวสาธินางหนึ่ง กำลังทำข้าวตอก เห็นพระมหากัสสปะเดินบิณฑบาต จึงได้นำข้าวตอกออกมาใส่บาตร ขณะเดินทางกลับถูกงูพิษกัดจนเสียชีวิต แล้วไปบังเกิดเป็นนางฟ้าชั้นดาวดึงส์ รู้ว่า ตนได้สร้างสมบุญเพียงนิดหน่อย พรารถนาจะทำบุญให้มากขึ้น จึงมาทำความสะอาดกุฏิพระมหากัสสปะ แล้วหอบเอาชยะไปทิ้ง เวลาผ่านไป ๒-๓ วัน พระมหากัสสปะเห็นแสงสว่างในห้อง จึงถามว่า “ใคร” ทราบว่า “หญิงสาวที่ถวายข้าวตอกแก่ท่าน ตายแล้วไปเกิดเป็นเทพธิดาชั้นดาวดึงส์ มาเพื่อจะอุปัฏฐากท่าน ” พระมหากัสสปะจึงขับไล่ นางฟ้าเสียใจเหาะขึ้นไปในอากาศ ขณะนั้น พระพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องจึงตรัสเป็นภาษิตว่า “เทพธิดา การทำความสังวรเป็นหน้าที่ของพระมหากัสสปะสาวกของเรา แต่การกำหนดว่า ‘สิ่งใดเป็นประโยชน์’ แล้วมุ่งทำบุญ เป็นหน้าที่ของผู้ต้องการบุญ เพราะการสั่งสมบุญนำสุขมาให้” เทพธิดาพอได้ฟังพุทธสุภาษิตแล้ว ก็ได้สำเร็จเป็นพระโสดาบัน^๓

๒. การคຸ້ມครองโลก ในวัน ๘ คำของปักข์ ท้าวจตุโลกบาลก็จะส่งบริวารมาตรวจ ส้ารวจผู้ทำความดี เพื่อนำข่าวไปบอกในที่ประชุมสุธรรมสภา สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในวัน ๑๔ คำ บุตรของท้าวมหาราชจะตรวจดูโลก ส่วนในวัน ๑๕ คำ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ ก็จะเที่ยวตรวจดูโลกมนุษย์เอง ดังนั้น ท้าวจตุมหาราชทั้งสี่ จึงมีชื่อเรียกว่า “ท้าวจตุโลกบาล” เพื่อให้ทราบว่า “พวกมนุษย์พากันบำรุงมารดาบิดา บำรุงสมณพราหมณ์ เคารพนอบน้อมผู้ใหญ่ในตระกูล รักษาอุโบสถ ทำบุญกุศลอยู่หรือไม่” ถ้าเห็นว่า ทำจำนวนน้อย ก็มีใจหดหู่ว่า “เทวดาจะน้อยลง สัตว์ในอบายจะมีปริมาณเพิ่มขึ้น” หากมนุษย์ทำความดี บำรุงบิดามารดา เป็นต้น มีจำนวนมาก เทวดาในที่ประชุมชั้นดาวดึงส์

^๒ มหามกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (นครปฐม : โรงพิมพ์มกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๒๑-๑๓๐.

^๓ มหามกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๕, พิมพ์ครั้งที่ ๑๔, (นครปฐม : โรงพิมพ์มกุฏวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙-๑๓.

ก็มีใจยินดี “เทวดาจะเพิ่มพูน” นอกจากเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกาแล้ว บางครั้งท้าวสักกะก็จะลงมาตรวจโลกมนุษย์ด้วยพระองค์เอง ดังปรากฏในมหากัณหาชคค ว่า

เมื่อสมัยศาสนาของพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า พระองค์ตรัสรู้แสดงธรรมโปรดเวไนยสัตว์ ภายหลังกษัตริย์ปรีณิพพาน ศาสนาก็เริ่มเสื่อมลง ภิกษุพากันเลี้ยงชีพด้วยการแสวงหาที่ไม่เหมาะสม ประพฤติผิดศีล ผิดธรรม อุบาสกและอุบาสิกาต่างก็ละทิ้งศีลธรรม ฆ่ากัน ปล้นชิง ลักทรัพย์ ผิดประเวณี พุดกัลบกโลก ตีฆ่าสุราเมรัย เป็นต้น พอตายไปก็ไปเกิดในอบาย (นรก เปรต อสุรกาย สัตว์เดรัจฉาน) ครั้งนั้น ท้าวสักกะเทวราช มองไม่เห็นเทพบุตรใหม่ๆ จึงตรวจดูโลกก็ทราบว่าเป็น “มนุษย์เมื่อตายไป ส่วนมากจะไปเกิดในอบาย” เห็นศาสนาของพระศาสดาเริ่มเสื่อมโทรมลง ทรงคิดว่า “จะทำอย่างไรดีหนอ” ทรงเห็นอบายอย่างหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์พากันเกรงกลัว แล้วจึงจะยกย่อง ปลอดภัย และแสดงธรรมยกย่องศาสนาที่เสื่อมแล้ว ทำให้มั่นคงถาวรต่อไปอีกเป็นพันปี จึงรับสั่งให้มาตีเทพบุตรแปลงกายเป็นสุนัขดำ ตัวใหญ่ขนาดเท่าม้า มีเขี้ยวใหญ่ ทำทางดุร้าย ยืนแยกเขี้ยว มีรัศมีร้อนเป็นไฟพวยพุ่งออกจากเขี้ยวทั้งสี่ รูปร่างน่าสะพรึงกลัว มีเชือกผูกที่เท้าทั้งสี่และที่คอ บนหัวมีดอกไม้สีแดง ส่วนท้าวสักกะก็แปลงกายเป็นนายพรานป่า นุ่งผ้าข้อมน้ำผาด ประดับดอกไม้แดง มีขวานถือเชือกจูงสุนัข มือซ้ายถือธนู หោះลงมาจากเทวโลกห่างจากเมืองหนึ่งโยชน์ เสด็จไปขานเมืองแล้วบันลือสีหนาท ๓ ครั้งว่า “มนุษย์ผู้เจริญทั้งหลาย โลกจักพินาศ” เสียงนี้ทำให้ชาวบ้านต่างพากันหวาดกลัว พากันเข้าไปกราบทูลให้พระเจ้าอุสินเนรราชให้ทรงทราบ พระราชารับสั่งให้ปิดเมือง ท้าวสักกะพาสุนัขกระโดดข้ามกำแพงเมือง สุนัขดำใหญ่ยกขาหน้า เหา่ทำเสียงดังสนั่นหวั่นไหว ชาวเมืองต่างพากันสะดุ้งหวาดกลัว ส่วนพระราชาก็เมื่อตั้งสติได้ ทรงเปิดหน้าต่างเรียกนายพรานมาถามว่า “นายพราน สุนัขของท่านเห่าเพื่ออะไร” พรานตอบว่า “เห่าเพราะหิว พระเจ้าข้า” จึงรับสั่งให้นำอาหารของพระองค์และคนในวังทั้งหมดมา สุนัขก็กินหมดในคำเดียว แล้วเห่าอีก ทรงทราบว่าเป็น “สุนัขยังหิวอยู่” จึงรับสั่งให้นำอาหารมาให้อีก แต่สุนัขก็กินหมดในคำเดียว พระราชาทราบในทันทีว่า “สุนัขตัวนี้เป็นสุนัขไม่ธรรมดา น่าจะเป็นยักษ์อย่างแน่นอน” จึงถามสาเหตุของการมากับนายพรานว่า “นายพราน ท่านกับสุนัขของท่านมาทำอะไร” นายพรานตอบว่า “มหาราช สุนัขตัวนี้ไม่ได้มาเพื่อกินเนื้อ แต่เมื่อใดมนุษย์ทำร้ายมนุษย์ด้วยกันให้พินาศ เมื่อนั้น สุนัขก็จะหลุดไปกินมนุษย์คนนั้น” พระราชาถามว่า “สุนัขกินมนุษย์ทุกคนหรือ” นายพรานตอบว่า “สุนัขตัวนี้จะกินมนุษย์ทุกคนที่ไม่ใช่มิตรของเรา” แล้วแสดงคาถาทั้งสิบคาถา ว่า

๑. เมื่อใด ภิกษุ ผู้ปฏิบัติตนเป็นสมณะ คลุมผ้าสังฆาฏิ พากันทำไร้ไถนาเลี้ยงชีพ
๒. เมื่อใด ภิกษุณี ผู้ปฏิบัติตนว่า “มีตบะ” คลุมผ้าสังฆาฏิ เทียวบริโภคมกาม

๓. เมื่อใด ชฎิลผู้ไว้หนวดยาว ฟันเขลอะ เทียวภิกขาจารย์ รวบรวมทรัพย์ให้เขา กู้ ยินดี พอใจ ดอกเบี้ยแล้วเลี้ยงชีพ

๔. เมื่อใด พรานหมีผู้เรียนเวทย์ (สาวิตติศาสตร์ ยัญญวิธี ยัญญสูตร) แล้วรับจ้างบูชายัญ

๕. เมื่อใด บุตรผู้มีความสามารถเลี้ยงดูบิดามารดา แต่ไม่เลี้ยงดูบิดามารดา ผู้แก่ชรา

๖. เมื่อใด คนทั้งหลายพากันดูหมิ่นบิดามารดา ผู้แก่เฒ่า ว่า “โง่งเง่า”

๗. เมื่อใด คนในโลกพากันลักลอบเป็นชู้กับภริยาอาจารย์ ภริยาเพื่อน ป้าและน้า

๘. เมื่อใด พวกพรานหมีถือโล่และดาบดักฆ่าคน ปล้น ชิงทรัพย์

๙. เมื่อใด นักเลงหญิงบำรุงตัว ชัดสีฉวีวรรณ บำรุงร่างกายให้อ้วนท้วน ไม่แสวงหาทรัพย์ เทียวหลอกร่วมสังวาสกับหญิงหม้ายมีทรัพย์ พอทรัพย์หมด ก็ทำลายมิตร ไปหาหญิงคนอื่นต่อไป

๑๐. เมื่อใด คนมีมรรยาทปกปิดโทษของตน แต่เปิดเผยโทษของผู้อื่น ทำทุกซีให้แก่คนอื่น ประพฤติตนเป็นคนพาลในโลก

เมื่อนั้น สุนัขตัวนี้ จะหลุดจากเชือกทั้ง ๕ เส้นไปกัดกินคนเหล่านั้น มหาราช คนเหล่านี้ ไม่ใช่มิตรของเรา” สุนัขก็ทำท่าจะวิ่งไปกัดคนเหล่านั้น นายพรานก็ตั้งรังสุนัขด้วยเชือก แล้วเหาะขึ้นไปบนอากาศแสดงตนเป็นท้าวสักกะ ตรัสว่า “มหาราช เราคือท้าวสักกะเทวราช มาเพราะเห็นว่า ‘โลกกำลังพินาศ’ เตี้ยวันนี้คนประพฤติธรรม ตายไปก็พากันไปแออัดยัดเยียดในอบาย แต่เทวโลกใกล้จะว่างเปล่า ตั้งแต่นี้ไป เราจะลงโทษสำหรับผู้ไม่ประพฤติธรรม ท่านจงเป็นผู้ไม่ประมาทเถิด แล้วทรงแสดงธรรมให้มนุษย์ทั้งหลายตั้งอยู่ในศีลธรรม เพื่อให้ศาสนาของพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้าดำรงไปอีกเป็นพันปี”^๔

๓. **เทวดาเป็นผู้ไม่โกรธ** เทวดาสามารถจุติ (เคลื่อน) จากเทวโลกด้วยความโกรธ ดังนั้น เทวดาจึงต้องระงับความโกรธให้ได้ หากเทวดาใด เห็นทิพยสมบัติของเทวดาองค์อื่นที่เป็นทิพย์มากกว่าตน แล้วมีใจริษยา หาเรื่องทะเลาะวิวาทกัน หากเทวดาอีกตนมีขันติธรรม อดทนต่อความโกรธได้ ก็ชื่อว่า รักษาชีวิตของกันและกันไว้ได้ หากว่าเทวดาอีกตนไม่มีความอดทน มีความโกรธทั้งคู่ เทวดาทั้งสองจะต้องถึงแก่ชีวิต เพราะกำลังความโกรธ ที่เปรียบเสมือนไฟ ทำให้เทวดาต้องเคลื่อนจากเทวโลก

^๔ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๖๑/๓๘๓.

๔. เทวดาเป็นผู้ไคร่ฟังธรรม เทวดาสนใจฟังธรรม ดังปรากฏในธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อนัตตลักขณสูตร มงคลสูตร มหาสมัยสูตร ราहुโลวาทสูตร เป็นต้น เมื่อเทวดาฟังธรรมแล้วบรรลุเป็นโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี และพระอรหันต์มากมาย นับจำนวนไม่ได้ นอกจากฟังธรรมในโลกมนุษย์แล้ว ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ที่เทวสภาชื่อสุทธรรมา มีการประชุมกันเพื่อรับทราบความประพฤติของมนุษย์ว่า “มนุษย์พากันทำบุญสุนทานมาก หรือน้อย” หากมนุษย์มีการทำบุญน้อย ก็จะเกิดความเสียใจว่า “ต่อไปชาวสวรรค์จะมีจำนวนน้อยลง เพราะสัตว์ไปเกิดในอบายมาก” หากมนุษย์พากันทำบุญมาก ก็จะเกิดปีติปราโมทย์ว่า “ต่อไปชาวสวรรค์จะมีจำนวนมาก และสัตว์ไปเกิดในอบายจะมีจำนวนน้อย” อีกประการสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ยังจัดให้มีการฟังธรรมอยู่เนืองนิตย์ ในคราวที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ มนุษย์จำนวนมากได้ฟังธรรมแล้วสำเร็จเป็นพระอริยบุคคล พอตายไปก็เกิดเป็นเทวดาทรงคุณวิเศษ ปฏิบัติดี วัตรธรรม เมื่อถึงวาระการฟังธรรม เทวดาคนอื่นเมื่อทราบก็จะเชื้อเชิญให้มาแสดงธรรมในเทวสภาสุทธรรมา บางครั้งก็เชิญสังกุมารพรหม บางครั้งทำวสัฏกะก็ทรงแสดงธรรมเอง

๕. เทวดาเป็นผู้ช่วยขยายในธรรม เทวดานอกจากจะลงมาสู่โลกมนุษย์เพื่อให้ทานและฟังธรรมแล้ว ในส่วนเทวโลกเอง ก็มีสถานที่ชวนขยายบุญ คือ นมัสการและทำประทักษิณพระเจดีย์ทองจุฬามณี ซึ่งตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้สวรรค์ดาวดึงส์ พระเจดีย์นี้บรรจุสิ่งสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑. พระเกศโมลี เมื่อคราวออกอภิเนษกรมณ (ออกบรรพชา) ทรงตัดมวยผมพระโมลีแล้วทรงอธิษฐานว่า “ถ้าจะได้ตรัสแก่พระปรมาภิเชกสัมโพธิญาณแล้ว ขอให้มวยพระเกศโมลี จงลอยไปในอากาศเถิด อย่าได้ตกลงสู่แผ่นดินเลย” ทำวสัฏกะได้นำมอบทองมารองรับ ๒. พระบรมธาตุ ทำวสัฏกะทรงนำเอาพระเขี้ยวแก้วเบื้องขวา อัญเชิญมาจากผ้าโพกศีรษะของโศภนพราหมณ์ ขณะกำลังแบ่งพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานที่พระเจดีย์แห่งนี้ ทำวสัฏกะตลอดจนเทวดาทั้งหลายจะมานมัสการ ทำประทักษิณ พระเจดีย์ทุกวัน

๔.๒. วิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท

แนวคิดเรื่องเทวดา ก่อนที่จะมีพระพุทธศาสนา เทวดาถูกมองว่า เทพเจ้าเป็นผู้สามารถบันดาลความสุข ความทุกข์ให้กับมนุษย์ ดังนั้น หากมนุษย์บวงสรวง อ้อนวอนและสวดสรรเสริญ เทวดาก็จะพอใจ เมื่อเทวดาพอใจก็จะประทานความสุข ให้น้ำท่าอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล หากทำให้เทวดาไม่พอใจ ก็จะบันดาลภัยพิบัติ ทำอันตราย นำความทุกข์ เช่น ทำให้น้ำท่วม ทำให้ฝนแล้ง เกิดพายุ ฟ้าผ่า และภัยพิบัติต่างๆ มาให้ แต่เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จบังเกิดในโลก ทรงประกาศหลักธรรม ทำให้มนุษย์มองเทวดาเปลี่ยนไป ว่า “เทวดาเป็นเพื่อนร่วม เกิด แก่(เกิดปุพพนิमित) ตาย ที่

เวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสาร เป็นภูมิที่เสวยสุขจากการประกอบกรรมดีในคราวเป็นมนุษย์ เมื่อตายแล้ว จะได้ไปเสวยสุขในสุคติโลกสวรรค์ เทวดาหากมองเชิงจริยธรรมแล้ว สามารถนำประโยชน์สุขมาให้แก่ มนุษย์ ๓ ประการ คือ

๔.๒.๑. ประโยชน์ในโลกนี้ (ทิฏฐธัมมิกกัตถะ) เป็นประโยชน์ที่เกิดในปัจจุบัน ได้แก่ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ ชาตินี้ ทำวันนี้ได้ผลทันตา ไม่ต้องรอชาติหน้า เห็นได้ในชาตินี้

๑. ประโยชน์ส่วนตน ประโยชน์ในปัจจุบันให้ผลทันตา ด้วยการงดเว้นจากการทำความชั่ว ทำให้ความเศร้าหมอง ความกระวนกระวายใจ และความเดือนร้อนใจในภายหลังไม่มี ทุกข์ที่เกิดจากกรรมชั่วไม่มี ความสงบกาย เย็นใจก็เกิดขึ้น การไม่ทำชั่วเป็นรากฐานของศีลธรรม ๒ ประการ คือ

๑. หิริ คือ ความละอายต่อความชั่ว ได้แก่ ละอายใจของตนที่จะต้องทำความชั่ว ทำผิดต่อศีลธรรม และกฎหมายบ้านเมือง หรือเกิดความละอายแก่ใจ ที่จะงดเว้นจากการทำความชั่ว แม้ตนจะมีโอกาสสามารถจะทำได้ ก็สามารถหักห้ามใจไม่ทำชั่ว เพราะมีความละอายต่อความชั่ว ความละอายมี ๓ ระดับ คือ

๑.๑ ความละอายอย่างต่ำ บุคคลที่มีความละอายใจ ที่จะประพฤติดุจจริตต่างๆ แต่ไม่กล้าทำต่อหน้าผู้คน เพราะความกระดากอาย หรือกลัวคนจะตำหนิ ความละอายอย่างนี้เป็นความละอายอย่างต่ำ เพราะละอายที่จะทำชั่วในที่แจ้ง แต่ก็อาจจะทำความชั่วในที่ลับก็ได้

๑.๒ ความละอายอย่างกลาง บุคคลที่ไม่กล้าทำความชั่ว เพราะเห็นว่า “ไม่สมควรแก่ตน ไม่สมควรแก่ชาติ สกุล การศึกษา เกียรติของตน” ความละอายเช่นนี้ เป็นความละอายอย่างกลาง เพราะยังมีการอ้ำตนเป็นใหญ่

๑.๓ ความละอายอย่างสูง บุคคลที่เกลียดต่อทุจริตเป็นนิสัยสันดาน เหมือนบุคคลที่รักสวยรักงาม อาบน้ำชำระร่างกาย ประดับลู่ปลี ด้วยของหอมและเครื่องประดับ ย่อมรังเกียจของเน่าเหม็น ของโสโครก ฉันทใด ผู้ที่มีความละอายในชั้นสันดาน ย่อมรังเกียจ ไม่อยากจะทำแปดเปื้อนทุจริต ๓ คือ กายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ฉะนั้น

๒. โอตตัปปะ คือ ความสะดุ้ง ความเกรงกลัวต่อบาปหรือความผิด ด้วยคำนึงถึงโทษที่จะได้รับจากการกระทำทุจริตของตน จึงทำให้ไม่กล้าทำความชั่วทั้งต่อหน้า และลับหลัง

๒.๑ ความเกรงกลัวอย่างต่ำ บุคคลที่ไม่กล้าทำผิด เพราะกลัวถูกจับได้ กลัวมีผู้พบเห็น กลัวผู้มีอำนาจลงโทษ เช่น ถูกปรับสินไหม ถูกจำคุก และถูกประหารชีวิต

๒.๒ ความเกรงกลัวอย่างสูง บุคคลมีปัญญาเห็นว่า “สัตว์โลกมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรม เป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เรากระทำความอันใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม เราจักเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น” แล้วมีความเกรงกลัวต่อผลของกรรมชั่ว แม้จะเล็กน้อย ก็ไม่อาจทำได้ ดุจคนขลาดต่ออสรพิษ เช่น งู เป็นต้น แม้จะเป็นตัวเล็ก ก็มีความกลัวหวาดเสียว ไม่กล้าเข้าใกล้ ฉะนั้น

hiriและโอตตัปะ ธรรม ๒ ประการนี้ เรียกว่า “โลกपालธรรม” เพราะเป็นธรรมที่คุ้มครองโลก(หมู่สัตว์) ทำให้โลกเกิดสันติสุข สังคมปลอดภัย เป็นคุณธรรมที่มีให้ทำความชั่ว ทางกาย วาจา ใจ ทั้งในที่ลับ และที่แจ้ง เป็นธรรมของเทวดา จึงเรียกว่า “เทวธรรม” เพราะเป็นคุณธรรมที่ยกระดับจิตใจของหมู่มนุษย์ให้สูงขึ้น และเป็นเหตุให้ได้เกิดในเทวโลก ขณะมีชีวิตอยู่ได้ชื่อว่า มนุสสเทโว คือ เป็นมนุษย์แต่ใจสูงเหมือนเทวดา เพราะรู้จักให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา มีความละอาย เกรงกลัวต่อความชั่ว การยกจิตใจให้สูงขึ้นและการไม่ทำกรรมชั่ว ทำให้อยู่เป็นสุขในปัจจุบัน ทำให้ตนเองไม่มีเรื่องเดือดร้อนใจในภายหลัง

๒. ประโยชน์ต่อส่วนรวม เทวดาเป็นที่เคารพ เป็นที่เกรงกลัวของคนชั่ว การล่วงเกินต่อเทวดา(สิ่งศักดิ์สิทธิ์) จะทำให้ประสบความทุกข์ ประสบอันตราย ด้วยเหตุนี้จึงเกิดขนบธรรมเนียม ประเพณี ต่างๆ อ้างเอาเทวดาที่ตนเคารพ หรือที่ตนมีความเกรงกลัว มาใช้ปลูกจิตสำนึก สร้างการอนุรักษ์ เกิดวัฒนธรรม และประเพณี ต่างๆ เช่น

๒.๑ ประเพณีการบวชป่า ต้นไม้ที่ได้รับการบวช เชื่อว่า ต้นไม้นั้นจะมีรุกขเทวดาอาศัยอยู่ หากตัดต้นไม้ รุกขเทวดาจะนำภทภัยมาสู่ตนเองและครอบครัว เมื่อไม่มีใครกล้าตัดต้นไม้ ต้นไม้จึงเติบโต เจริญงอกงาม เป็นต้นไม้ใหญ่ เจริญขึ้นเป็นป่าไม้ ให้นก แมลง และสัตว์ต่างๆ ได้อยู่อาศัย มนุษย์เองมีพื้นที่ป่าได้รับอากาศที่บริสุทธิ์ สดชื่น

๒.๒ ประเพณีอนุรักษ์แม่น้ำ คนไทยมีความผูกพันกับสายน้ำมาตั้งแต่อดีต มนุษย์ใช้น้ำในทางการเกษตร อุตสาหกรรม การเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนใช้อุปโภค บริโภค สัญจรเดินทาง เป็นต้น แม่น้ำมีเทวดา คือ แม่น้ำคงคาอาศัยอยู่ เมื่อมนุษย์ทำน้ำสกปรก ทำน้ำเสียจากบ้าน ไหลลงแม่น้ำลำคลอง เพื่อให้มนุษย์ได้อาศัยน้ำ และไม่ให้แม่น้ำเกิดความไม่พอใจ ซึ่งจะนำภทภัยมาสู่มนุษย์ จึงต้องขอขมาโทษที่เคยทำล่วงไป ประเพณีการขอขมา ได้แก่ การลอยกระทง ลอยกระทง เป็นต้น การอนุรักษ์แม่น้ำด้วยการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ เช่น การร่วมมือเก็บขยะในแม่น้ำ การขุดลอกแม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น

๒.๓ การเคารพสถานที่

เมื่ออยู่ในสถานที่สำคัญ เช่น วิหาร อุโบสถ เจดีย์ เป็นต้น ให้สำรวมระวังกาย วาจา มิให้เกิดการคึกคะนอง แสดงกิริยาอาการไม่เหมาะสม เพราะเชื่อว่า สิ่งศักดิ์สิทธิ์(เทวดา)กำลังดูอยู่ การขอพรให้สมความปรารถนาจะไม่สมหวัง และจะเป็นบาปกรรม

การไปสุป่า หรือสถานที่ชนบท มีดอนปู่ตา ดอนเจ้าปู่ ป่าช้า เป็นสถานที่ที่ไม่มีใครล่วงเกิน เช่น ไม่กล้าฆ่าสัตว์บริเวณดอนเจ้าปู่ เพราะเชื่อว่าสัตว์ในบริเวณนั้นเป็นบริวารของเจ้าปู่ ไม่ตัดไม้บริเวณดอนปู่ตา เพราะเชื่อว่า สถานที่เหล่านี้จะมีรุกขเทวดาสงสถิตดูแลต้นไม้และสัตว์ต่างๆ ในสถานที่นั้น

๒.๔ เกิดขวัญกำลังใจ

ชวานาเชื่อว่า แม่โพสพเป็นเทวดาผู้รักษาต้นข้าว เมื่อข้าวเจริญเติบโต ตั้งท้องชวานาจะทำขวัญข้าว ทำบุญให้กับแม่โพสพและแม่ธรณี(เจ้าที่) ให้เทวดาที่ปกป้องรักษาข้าว และนาข้าว จะบันดาลให้ข้าวกล้าเจริญงอกงามเป็นรวงข้าวที่สมบูรณ์ มีผลผลิตมาก

การฝากบ้านไว้กับพระภูมิ แม่ธรณี เมื่อมีธุระต้องออกจากบ้าน ไม่มีใครอยู่บ้าน จะบอกกล่าวให้เทวดาประจำบ้านเรือน (พระภูมิ ผีบ้าน ผีเรือน) หรือแม่ธรณี ให้ช่วยดูแลทรัพย์สิน ให้แคล้วคลาดจากโจรผู้ร้าย

การขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อประสบปัญหา เช่น เกิดเจ็บไข้ได้ป่วย การรักษายังไม่ชัดเจนว่า จะหายหรือไม่หาย จึงตั้งจิตอธิษฐานว่า “ถ้าข้าพเจ้าหายจากโรค ข้าพเจ้าจะบวช อุทิศบุญกุศลให้เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้ากรรมนายเวร ขอให้เทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์โปรดบันดาลให้ข้าพเจ้าหายป่วยไข้เถิด” บางครั้งจะมีการบนบานว่า “ถ้าหายแล้วจะทำคุณงามความดี ” เป็นต้น

๓. ประโยชน์ในการเกื้อกูลกัน เนื่องจากเทวดาเป็นเพื่อนร่วมสังสารวัฏ ร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นภูมิที่อยู่ใกล้กับมนุษย์ ทำให้มนุษย์และเทวดาต่างก็พึ่งพาอาศัยกันและกัน เกิดความเอื้อเฟื้ออยู่ร่วมกันฉันมิตร เช่น

๓.๑ การเชิญชวนเทวดามาฟังธรรม เมื่อคราวมนุษย์ทำบุญ เช่น ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญประจำปี เป็นต้น นิยมนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรม เจริญพุทธมนต์ หรือแสดงเทศน์ มนุษย์จะให้มีการเชิญเทวดาชั้นต่างๆ มาร่วมฟังธรรมด้วยกัน ร่วมสร้างกุศลร่วมกัน โดยจะมีพระภิกษุหนึ่งรูป (รูปที่ ๓) จะกล่าวอัญเชิญเทวดาชั้นต่างๆ มาร่วมฟังธรรม ดังปรากฏในบทชุมนุมเทวดา ว่า

ผริตวาน เมตต์ สเมตตา ภาทนต์ อวิกขิตตจิตตา ปริตต์ ภณนตุ สคฺเค กาเม จ รูปเป คิริ
 สิขรตญฺเฏ จนฺทลิกฺเข วิมานเ ที่เป รฎฺฐเ จ คาเม ตรวนคฺคเเน เคหฺวตถุมฺหิ เขตเต ฎุม-มา จายนตุ เทวา
 ชลถลวิสมเ ยกฺขคนธพฺพนาคา ติฎฺฐนฺตา สนฺติเก ยํ มุณีวรวจฺนํ สาธโว เม สุณนตุ ฯ ฌมฺมสฺสวนกาโล
 ออยมภาทนต์ ฌมฺมสฺสวนกาโล ...

ท่านผู้เจริญ ผู้มีจิตเมตตา ขอจงแผ่เมตตาจิตไป อย่าได้มีจิตฟุ้งซ่าน สวดพระปริตรกันเถิด

ขอเชิญเทวดาทั้งหลาย ที่สถิตอยู่ในสวรรค์ชั้นกามภพ ในชั้นรูปภพ สิ่งสถิตอยู่บนยอดเขา
 และที่หุบผา ทั้งที่มีวิมานอยู่ในอากาศ และภุมมเทวดาทั้งหลาย ซึ่งสถิตอยู่ในทวีป ในรัฐ ในหมู่บ้าน
 บนต้นไม้ ในป่าช้า ในเหย้าเรือน และเรือกสวนไร่นา ตลอดทั้งเหล่ายักษ์ คนธรรพ์ และเหล่านาค
 ทั้งหมด ผู้เป็นสาธุชนซึ่งอยู่ในน้ำ บนบก ที่ลุ่ม และที่ดอน จงมาชุมนุมกัน ขอเชิญฟังคำของพระมุนี
 เจ้าผู้ประเสริฐ ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กาลนี้เป็นกาลฟังธรรม ท่านผู้เจริญทั้งหลาย กาลนี้...^๕

เมื่อฟังธรรมเสร็จ ก็จงส่งเทวดากลับวิมาน โดยสวดเป็นภาษาบาลี ว่า

ทุกขปตฺตา จ นิททุกฺขา

ภยปตฺตา จ นิพฺภยา

โสภปตฺตา จ นิโสภกา

โหนตุ สพฺเพปิ ปาณิน

เอตดาวตา จ อมฺเหติ

สมภตํ ปุณฺณสมปทํ

สพฺเพ เทวานุโมทนต์

สพฺพสมฺปตฺตีสฺสิทฺธิยา

ทานํ ทนฺตุ สทฺธาย

สีลํ รกฺขนตุ สพฺพทา

ภาวนา ภริตา โหนตุ

คจฺฉนตุ เทวตาคตา

ขอสัตว์ทั้งหลายที่ประสบทุกข์ จงปราศจากความทุกข์ ที่ประสบภัย จงปราศจากภัย ที่
 ประสบความเศร้าโศก จงสร้างโชค

ขอเหล่าเทวดาทั้งปวง จงอนุโมทนาบุญสมบัติที่ข้าพเจ้าทั้งหลาย สร้างสมมาแล้วนี้ เพื่อ
 ความสำเร็จแห่งสมบัติทั้งปวง

^๕ พระครูปลัดสุวัฒนธีรคุณ, พุทธานุภาพ อานุภาพของพระพุทธองค์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพฯ :
 หจก.ทีพีเอ็น เพรส, ๒๕๕๒), หน้า ๓๔-๓๕.

ขอเทวดาทั้งหลาย จงให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนาด้วยศรัทธาทุกเมื่อ ๖

เทวดากับมนุษย์ แม้จะอยู่กันคนละภูมิก็ยังมีจิตอนุเคราะห์กัน เกื้อกูลกัน เมื่อเทวดาได้รับความอนุเคราะห์ หากมีโอกาส เทวดาก็จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลมนุษย์เป็นการตอบแทนเช่นกัน ดังปรากฏใน นางกาลสิริกษิณี ว่า

มีสามีภรรยาเมืองสาวัตถี แต่งงานกันมานาน แต่ก็ไม่มีบุตร แม่สามีจึงจะนำหญิงอื่นมาให้ ภรรยาคิดว่า หากภรรยาใหม่มีบุตรขึ้นมา สามีจะรักภรรยาใหม่แล้วใช้เราอย่างทาส จึงหาภรรยามาให้สามีเอง ต่อมาภรรยาใหม่ตั้งครรภ์ ภรรยาเก่าทราบข่าวจึงวางยาให้แท้งลูก เมื่อตั้งครรภ์ครั้งที่ ๒ ก็วางยาให้ลูกแท้งอีก หญิงใกล้บ้านได้ถามข่าวคราวแล้ว จึงแน่ใจว่า ภรรยาเก่าสามีเธอต้องวางยาให้แท้งอย่างแน่นอน เมื่อนางตั้งครรภ์ครั้งที่ ๓ นางจึงไม่บอกภรรยาเก่าจนกระทั่งครรภ์โตขึ้น ภรรยาเก่ารู้ว่าตั้งครรภ์ พยายามหาโอกาสวางยา เมื่อได้โอกาสจึงวางยาอีก แต่คราวนี้ครรภ์แก่ไม่สามารถทำให้ครรภ์แท้งตกไปได้ เพราะทารกนอนขวางครรภ์อยู่ นางทราบว่าจะต้องตายแน่จึงได้สาปแข่งว่า “ขอให้ได้แก่แค่น” เมื่อภรรยาทั้งสองตายไป ภรรยาคนแรกเกิดเป็นแม่ไก่ ภรรยาคนที่ ๒ ได้เกิดเป็นแมว แมวเข้ามากินไข่ไก่ ๒ ครั้ง พอครั้งที่ ๓ กินทั้งไข่และก้นแม่ไก่เป็นอาหาร แม่ไก่ได้สาปแข่งขอให้ได้แก่แค่นเหมือนกัน เมื่อทั้งสองตายไป ภรรยาคนแรกได้เกิดเป็นแม่เสือ ภรรยาคนที่ ๒ เกิดเป็นนางเนื้อ แม่เสือก็กินลูกนางเนื้อ ๒ ครั้ง พอครั้งที่ ๓ แม่เสือก็กินทั้งลูกและนางเนื้อเป็นอาหาร ก่อนตายนางเนื้อได้สาปแข่งขอให้ได้แก่แค่นเช่นกัน เมื่อทั้งสองตายไป ภรรยาคนแรกเกิดเป็นกุลธิดา ส่วนภรรยาคนที่ ๒ เกิดเป็นนางยักษิณี พอกุลธิดาออกเรือนแต่งงาน เมื่อนางคลอดบุตร นางยักษิณีก็มากินลูกของนางถึง ๒ ครั้ง พอตั้งครรภ์ครั้งที่ ๓ ช่วงใกล้คลอด นางจึงเดินทางกลับไปคลอดที่บ้านของมารดาบิดา นางยักษิณีทราบข่าว จึงติดตามไปแก่แค่น นางเห็นว่า มีภัยจะถึงตัวจึงพาทารกหนีไปที่วัดพระเชตุวัน ขณะนั้น พระศาสดากำลังแสดงธรรม นางนำทารกไปถวายพระศาสดา เพื่อให้พระศาสดาคุ้มครองชีวิตเด็ก พระศาสดาจึงให้นางยักษิณีกับกุลธิดามาที่หน้าพระพักตร์ ทรงแสดงธรรมเรื่องเวรย่อมระงับด้วยการไม่ผูกเวร ทำให้นางยักษิณีบรรลุปะระโสดาบัน ตามธรรมดาพระโสดาบันจะรักษาศีลอย่างอุกฤษ แม้ตายก็ไม่ยอมผิดศีล นางยักษิณีทูลถามพระศาสดาว่า เมื่อก่อนยังไม่ได้รักษาศีลก็ยังไม่สามารถจะหาอาหารให้อิ่มท้องได้เลย บัดนี้ตนไม่สามารถฆ่าสัตว์กินเป็นอาหารได้ จะให้ทำอย่างไร พระศาสดาให้กุลธิดาพานางยักษิณีไปเลี้ยงดู กุลธิดาก็เลี้ยงดูนางยักษิณีอย่างดี นางยักษิณีได้รับอุปการะจึงตอบแทนกุลธิดา ด้วยการทำนายนว่า “ปีนี้ฝนแล้ง ให้ทำนาที่ลุ่ม ส่วนปีโน้น น้ำจะท่วมให้ทำ

๖ พระครูปลัดสุวัฒนธีรคุณ, พุทธานุภาพ อานุภาพของพระพุทธองค์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพฯ : หจก. ทีพีเอ็น เพรส, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔๑-๒๔๒.

นาที่ตอน” กุลธิดาทำตามคำทำนายของนางยักษ์ณี ข้าวกล้าจึงไม่เสียหายเพราะฝนแล้ง หรือน้ำท่วม นางจึงได้ข้าวมากกว่าคนอื่น ๆ ^๗

เทวดาเมื่อได้รับความเอื้อเฟื้อจากมนุษย์แล้ว เมื่อมีโอกาส ย่อมคิดหาทางตอบแทน ช่วยเหลือมนุษย์ มนุษย์เองเมื่อทำบุญบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ ทำบุญประจำปี เป็นต้น นิยมนิมนต์พระสงฆ์ มาเจริญพุทธมนต์ เมื่อเชิญเทวดามาฟังธรรม เทวดาก็จะมาประชุมกัน เมื่อเทวดาที่มีศักดิ์ใหญ่มาถึง ไปสู่บริเวณแล้ว เทวดาที่มีศักดิ์น้อยกว่าก็จะถอยร่นออกไปไกล เทวดาอันธพาลต้องถอยร่นออกไปไกลอีก ภัยที่จะเกิดกับเทวดาอันธพาลจึงไม่มี เจ้าของบ้านก็จะความอยู่ดีมีสุข ดังปรากฏในเรื่อง อายุวัฒน์กุมาร ว่า

พราหมณ์ชาวเมืองที่ขลัมพิก ๒ คน ออกบวชนอกพุทธศาสนา บำเพ็ญตบะ ๔๘ ปี พราหมณ์คนหนึ่งเกรงว่า ตระกูลของตนจะขาดสูญจึงลาสิกขา แต่งงานและมีบุตร ๑ คน วันหนึ่ง พราหมณ์พาบุตรภรรยาไปเยี่ยมสหายนักบวช พอพราหมณ์และภรรยากราบ นักบวชได้ให้พรว่า “ขอท่านจงมีอายุยืน” แต่พอเด็กกราบ กลับนิ่งเสีย พราหมณ์จึงถามเพราะเหตุใดจึงไม่ให้พรแก่ลูกชาย นักบวชตอบว่า เด็กจะมีอายุไม่เกิน ๗ วัน พราหมณ์สอบถามวิธีป้องกันภัย นักบวชไม่ทราบให้ไปถาม พระพุทธเจ้า

พราหมณ์เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า เมื่ออยู่เฉพะพระพักตร์ พราหมณ์กับภรรยากราบ พระพุทธเจ้า ตรัสว่า “ขอท่านจงมีอายุยืน” แต่พอเด็กกราบทรงนิ่งเสีย พราหมณ์จึงทูลถามสาเหตุ พร้อมทั้งวิธีป้องกัน พระพุทธองค์ให้ไปทำมณฑปที่ใกล้ประตูบ้าน ปูอาสนะ ๘ หรือ ๑๖ ที่ แล้วให้นิมนต์พระสงฆ์ไปสวดพระปริตร ทั้งกลางวันและกลางคืนตลอดทั้ง ๗ วัน พระสงฆ์เจริญพระปริตร ๖ วัน ในวันที่ ๗ พระพุทธองค์เสด็จไปเอง เทวดาในจักรวาลทั้งหมดมาประชุมกัน อวรุทธยักษ์รับใช้ ท้าวเวสสุวรรณแล้วได้รับพร ว่า “สามารถจับเด็กกินเป็นอาหารได้” เมื่อเทวดาศักดิ์ใหญ่มา เทวดาที่มีศักดิ์น้อยกว่าก็ถอยร่นออกไปถึง ๑๒ โยชน์ อวรุทธยักษ์ไม่มีโอกาสเข้าไปจับเด็กตลอดทั้ง ๗ วัน ในรุ่งอรุณเช้าวันที่ ๘ พราหมณ์และภริยาพาเด็กไปกราบพระพุทธเจ้า ทรงตรัสว่า “ขอให้มามีอายุยืน” พราหมณ์จึงตั้งชื่อลูกว่า “อายุวัฒน์กุมาร” วันหนึ่งอายุวัฒน์กุมาร พาบริวาร ๕๐๐ คน ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ภิกษุพากันปรารภเหตุทำให้อายุเจริญขึ้น พระพุทธองค์ ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย อายุเจริญอย่างเดียวก็น่ามิได้ ธรรม ๔ ประการ คือ อายุ วรรณะ สุข พละ ย่อมเจริญแก่บุคคลผู้กราบไหว้

^๗ มหามกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (นครปฐม : โรงพิมพ์มัทมกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๖๔-๗๓.

เป็นปกติ ย่อมเจริญแก่ผู้อ่อนน้อมต่อท่านผู้เจริญอยู่เป็นนิตย์” เมื่อแสดงพระธรรมเทศนาจบ आयุวัฒน์ กุมาร บริวาร ๕๐๐ คน และชนทั้งหลายบรรลุโสดาบัน เป็นต้น^๔

๓.๒ มีเมตตาต่อกัน มนุษย์และเทวดาอยู่ใกล้กัน การกระทำของมนุษย์อาจไปกระทบกระทั่งทำให้เทวดาเกิดความไม่พอใจ การเจริญเมตตาไปยังสรรพสัตว์ ตลอดจนถึงเทพเทวดา ฤๅตีปีศาจอย่างไม่มีประมาณ ไม่มีขอบเขต ย่อมได้รับเมตตาตอบ ดังปรากฏในเรื่อง ภิกษุผู้ปรารถนา วิปัสสนา ว่า

มีภิกษุ ๕๐๐ รูป ในเมืองสาวัตถี เรียนกรรมมัญฐานจากพระศาสดาแล้ว เดินทาง ๑๐๐ โยชน์ เพื่อจะหาสถานที่ปฏิบัติธรรม จนถึงหมู่บ้านชายแดน ชาวบ้านเห็นภิกษุจำนวนมากเกิดความเลื่อมใส จึงถวายภัตตาหารและนิมนต์ให้อยู่จำพรรษา ว่า “หากท่านจำพรรษาที่นี่ พวกผมก็จะได้รักษาศีล ตั้งอยู่ในไตรสรณคมณ์” ภิกษุเห็นว่า “เสนาสนะสบาย การบิณฑบาตก็สะดวก” จึงได้ตกลงจำพรรษาในป่าใกล้หมู่บ้าน

ฝ่ายรุกขเทวดา เห็นภิกษุผู้ทรงศีลมาเจริญสมณธรรมตามโคนไม้ จึงพากันลงมาอยู่ที่พื้นดิน คิดว่า “ภิกษุคงจะพักแค่ ๒-๓ วันเท่านั้น” แต่เมื่อครั้งเดือนผ่านไป คิดว่า “ภิกษุคงจะจำพรรษา ๓ เดือนอย่างแน่นอน” ซึ่งจะทำให้พวกตนลำบาก ต้องลงมาอยู่ที่พื้นดิน จึงคิดหาอุบายขับไล่ภิกษุให้ไปจำพรรษาที่อื่น รุกขเทวดาเริ่มแสดงเป็นผีหัวขาด ทำให้ได้ยินเสียงอมมนุษย์ ทำให้เกิดการโองการจาม เป็นต้น ภิกษุพากันหวาดกลัว ไม่สามารถปฏิบัติธรรมได้ จึงปรึกษากัน พากันไปเฝ้าพระศาสดา พระศาสดาให้กลับไปปฏิบัติธรรมที่เดิมอีก โดยมอบเมตตาสูตรให้เป็นอาวุธ ภิกษุเริ่มสาธยายเมตตาสูตร ตั้งแต่นอกป่าจนเข้าไปในป่า ตามลำดับ พวกเทวดาในป่าได้รับเมตตาจิต จึงทำการต้อนรับ ทำการอารักขา แม้เสียงอมมนุษย์ที่เคยได้ยินก็ไม่มี จิตของภิกษุเริ่มมีอารมณ์เป็นหนึ่ง หยั่งลงในวิปัสสนา เห็นความเสื่อมสิ้นในตนว่า “อัฐภาพนี้เป็นเช่นกับภาชนะดิน เพราะมีการแตกทำลายไปในที่สุด ไม่มั่นคง” เจริญวิปัสสนาต่อไป จนกระทั่งบรรลุเป็นพระอรหันต์พร้อมทั้งปฏิสัมภิทาทั้ง ๕๐๐ รูป^๕

^๔ มหามกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (นครปฐม : โรงพิมพ์มัทมกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗๖-๑๗๗.

^๕ มหามกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (นครปฐม : โรงพิมพ์มัทมกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑๕-๒๒๑.

๔. เป็นผู้ทดสอบและช่วยเหลือผู้ทำความดี เมื่อคนดีตกยาก ได้รับความลำบาก ท้าวสักกะ หรือเทวดาจะมาช่วยเหลือ หรือมาทดสอบคุณธรรม เมื่อทราบแล้วจึงช่วยเหลือ ให้คนดีพ้นภัยพ้นความลำบาก เช่น ดังปรากฏในเรื่อง พระจักขุบาล พระมหาชนก สุวรรณสาม เป็นต้น

พระจักขุบาล

พระจักขุบาลเรียนกรรมมีภูฐานจากพระศาสดาแล้ว เดินทางหาสถานที่ปฏิบัติธรรม เมื่อได้สถานที่ที่สัปปายะ(เหมาะสม) จึงบำเพ็ญสมณธรรมด้วย ๓ อริยาบทเท่านั้น(ยืน เดิน นั่ง) ท่านไม่นอน บำเพ็ญเพียรจนกระทั่งบรรลอรหัตต์พร้อมกับตาบอดทั้งสองข้าง เมื่อออกพรรษา ท่านประสงค์จะกลับเมืองสาวัตถี น้องชายทราบข่าวจึงส่งหลานชายให้มาบวชสามเณรแล้วพาหลวงลุงกลับ ในระหว่างทางสามเณรทำผิดศีลกับหญิงชาวบ้าน สามเณรกล่าวว่า หลวงลุง เมื่อก่อนผมเป็นสามเณรไร้ศีล บัดนี้ผมเป็นคฤหัสถ์แล้ว พระเถระติเตียนว่า “คฤหัสถ์ชั่วก็ดี สมณะชั่วก็ดี ถือว่าชั่วด้วยกันทั้งนั้น เธอเป็นสมณะไม่อาจรักษาศีลของสมณะได้ เธอเป็นคฤหัสถ์จะทำความดีได้อย่างไร” ไม่ให้สามเณรจุบปลายไม้ ทำปากกลับบ้าน พระเถระแม้ตามองไม่เห็น และอันตรายในระหว่างทางก็มีมาก ท่านไม่ยอมให้คนพา (ไม่ดี) ถือไม้เท้านำทาง เมื่อไม่มีใครพาพระเถระตาบอดกลับ อาสนะท้าวสักกะแสดงอาการร้อนขึ้น ท้าวสักกะพิจารณา เห็นว่า พระเถระเป็นผู้ทรงศีล ตำหนักความชั่ว ไม่ยอมคบคนพา ไม่ให้คนพา (ไม่ดี) นำทาง บัดนี้ไร้คนนำทาง จึงลงมาจากสวรรค์รับอาสาจุบไม้เท้าพาพระเถระตาบอด พาย่นระยะทาง นำพระเถระกลับเมืองสาวัตถีอย่างปลอดภัย ๑๐

พระมหาชนก

พระมหาชนกกษัตริย์แห่งมิลินทร มีพระโอรส ๒ พระองค์ คือ พระอริฏฺชนก และ โปลชนก เมื่อทรงสวรรคตแล้ว พระอริฏฺชนกพี่ชายจึงขึ้นครองราชสมบัติ และแต่งตั้งพระโปลชนกเป็นอุปราช อำมาตย์ใกล้ชิดกราบทูลใส่ร้ายว่า พระอุปราชโปลชนกคิดไม่ซื่อ ทรงหลงเชื่อ รับสั่งให้จงจำ พระโปลชนก พระโปลชนกได้ตั้งจิตอธิษฐานและหลบหนีจากที่จงจำไปได้ ภายหลังรวบรวมไพร่พลพร้อมส่งสาส์นมาขอเจรจา แต่อำมาตย์แปลงสาส์นเป็นขอทำรบแทน ทำให้พระเจ้าอริฏฺชนกต้องแต่งทัพออกรบ ทรงพ่ายแพ้และสิ้นพระชนม์ในสนามรบ พระเทวีของพระอริฏฺชนกทรงพระครรภ์แก่ ปลอมตัวหนีออกนอกเมือง ได้รับความช่วยเหลือจากท้าวสักกะ จึงหนีไปจนถึงเมืองกาลจัมปา ได้พราหมณ์ผู้หนึ่งอุปการะในฐานะน้องสาว ต่อมาพระมเหสีทรงมีพระประสูติกาลเป็นพระโอรสชื่อว่า

๑๐ มหามกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหา มกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗-๒๖.

“พระมหาชนก” ตามชื่อพระอัยยิกา พระมหาชนกเจริญเติบโตและทราบความจริง คิดจะไปค้าขาย พอตั้งตัวแล้วจะชิงเอาราชสมบัติ จึงนำสมบัติเก่าของมารดาไปขาย เพื่อใช้เป็นทุนซื้อสินค้า เดินทางไปค้าขายที่สุวรรณภูมิ ระหว่างทางเรือถูกพายุพัดจมลงในมหาสมุทร ลูกเรือตายหมดเหลือพระมหาชนกคนเดียว ทรงอดทนว่ายน้ำในมหาสมุทรตลอด ๗ วัน ๗ คืน นางมณีเมขลาเทพธิดาประจำมหาสมุทรถามว่า “ท่านเป็นใคร ทำไมยังเพียรว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทรทั้งที่มองไม่เห็นฝั่ง” ทรงตอบว่า “พระองค์คือพระมหาชนก เชื่อกันว่าความพยายามจะไม่ไร้ผล” นางมณีเมขลาได้ยินก็สรรเสริญและอุ้มพาพระมหาชนกไปส่งในสวนมิลินทร ในเมืองมิลินทร พระเจ้าโพลชนกสิ้นพระชนม์ เหลือพระธิดาชื่อ สิวลีเทวี ก่อนจะสวรรคตทรงตั้งปริศนาขุมทรัพย์ทั้ง ๑๖ สำหรับผู้จะขึ้นครองราชสมบัติ เมื่อไม่มีผู้ใดแก้ปัญหาได้ อำมาตย์จึงประชุมกัน ปล่อยราชรถไปเสี่ยงทาย ราชรถแล่นไปบริเวณพระมหาชนกบรรทมอยู่ เหล่าอำมาตย์ตรวจสอบแล้วทูลเชิญให้ขึ้นครองราชสมบัติ และอภิเษกกับพระสิวลีเทวี ทรงแก้ปริศนาต่างๆ ทรงครองราชสมบัติโดยธรรม ^{๑๑}

นางนงกยาง

ท้าวสักกะในคราวเป็นมนุษย์ชื่อว่า นายมาฆะ มีภรรยา ๔ คน คือ นางสุนันทา สุจิตรา นางสุธรรมา และนางสุชาดา นางสุชาดาไม่ทำบุญสุนทาน เพราะคิดว่า “เราเป็นภริยาของนายมาฆะ (ท้าวสักกะ) นายมาฆะได้อะไร เราก็ได้ด้วย เราทำอะไร นายมาฆะก็ได้ด้วยเช่นกัน” นางไม่ทำคุณความดี ปล่อยวันเวลาให้ล่วงไป พอสิ้นชีวิตได้ไปเกิดเป็นนางนงกยางในชอกเขาแห่งหนึ่ง ท้าวสักกะตรวจดูภริยาจึงทราบว่า ภรรยาทั้งสามไปเกิดในสวรรค์ ส่วนนางสุชาดาไปเกิดเป็นนงกยาง จึงลงจากสวรรค์พาเอานางนงกยางไปเยี่ยมภริยาเก่าทั้งสามในสวรรค์ดาวดึงส์ เมื่อนางนงกยาง เห็นสมบัติในเทวโลกแล้ว จึงให้ออวาทไม่ให้ประมาทในศีล ๕ เพื่อจะได้มาเกิดในสวรรค์ด้วยกัน พอเวลาผ่านไป ๒-๓ วัน ท้าวสักกะแปลงกายเป็นปลาตายนอนหงายที่ริมหาด นงกยางเห็นจึงคาบเอา เพราะเข้าใจว่า “ปลาตาย” พอจะกลืนกิน ปลาก็กระดิกหาง จึงทราบว่า “ปลาเป็น” ก็ปล่อยไป ท้าวสักกะทดลองอย่างนี้ ๓ วาระ จึงตรัสว่า “เจ้ารักษาศีลให้ดี เรามาเพื่อจะลองใจเจ้า หากเจ้ารักษาศีลได้อย่างนี้ ไม่นานก็จะเกิดในสวรรค์ร่วมกับเราอย่างแน่นอน” ตั้งแต่นั้นมา นางได้ปลาทายเท่านั้นจึงกิน ทำให้ได้ปลาบ้าง ไม่ได้บ้าง ผ่านไปไม่นานร่างกายซูบผอมและตายในที่สุด นางได้บังเกิดเป็นมนุษย์ เพราะตั้งใจรักษารักษาศีล ๕ พอตายจากมนุษย์ก็ไปเกิดเป็นเทพธิดาลูกสาวของท้าวเวปจิตติ เทวดาชั้นดาวดึงส์ที่

^{๑๑} ชุ.ชา.ปญญาส. (ไทย) ๒๘/๑๒๓-๑๓๒/๒๐๒-๒๐๔.

นับเข้าในหมู่อสูร (เทวดาชั้นดาวดึงส์ มี ๒ พวก คือ เทวดาที่นับเข้าหมู่ของท้าวสักกะและเทวดาที่รับแพท้าวสักกะ เรียกว่า “อสูรเทวดา”) ท้าวสักกะทราบจึงพานางอสูรกายมาอยู่ด้วย ^{๑๒}

เมื่อคนติดตกยาก ด้วยคุณธรรมที่ทำได้ ทำให้เทวดาจะมาให้ความช่วยเหลือ อาสนะของท้าวสักกะมีอาคารร้อน เพราะเดชแห่งคุณธรรม ดังคำภาษิตว่า “คนดีมีคุ้ม คนดีจะมีบุญรักษาเทวดาคุ้มครอง” แม้จะไม่มีมนุษย์เห็น เทวดาก็เห็น คอยดูแลให้การช่วยเหลือ บางครั้งก่อนที่เทวดาจะให้ความช่วยเหลือจึงมีการทดสอบคุณธรรมเสียก่อน หากพบว่ามีความดีก็จะให้การช่วยเหลือ

๒. ประโยชน์ในกายภาคหน้า (สมปรายกัตถะ) เมื่อทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี มีความสุขในปัจจุบัน เมื่อล่วงลับดับชีวิตก็ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังคำที่ว่า “ธรรมะย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรมไม่ให้ตกไปสู่ที่ชั่ว” เพื่อไม่ให้ตนตกต่ำ จึงต้องทำความดี เช่น การให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม เจริญภาวนา เป็นต้น การทำดีย่อมได้ดี การทำชั่วย่อมได้ชั่ว ผู้ทำกรรมดีเมื่อละจากโลกนี้ ย่อมเสวยสุคติ ดังคำพุทธภาษิตว่า “ยาทิสํ วปะเต พิชิ ตาทิสํ ลภเต ผลํ กลยานการี กลยานํ ปาปการี จ ปาปกํ แปลความว่า บุคคลหว่านพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” และมีพุทธภาษิตอีกว่า “จิตเต อสงกิลิฏฐุ สุขติปาฏิกังขา แปลว่า เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติก็เป็นอันหวัง” และ “จิตเต สงกิลิฏฐุ ทุกคติ ปาฏิกังขา แปลว่า เมื่อจิตเศร้าหมอง ทุกคติก็เป็นอันหวังได้” อธิบายว่า เมื่อเราทำกรรมดี เช่น ให้ทาน รักษาศีล และเจริญภาวนา เป็นต้น จิตใจก็จะชื่นบาน ปลอดโปร่ง ไม่วิตกกังวล หรือไม่เกิดความทุกข์ร้อนใจ หรือเสียใจภายหลัง อยู่เป็นสุขทั้งในปัจจุบัน เมื่อตายไปก็มีสุขในสัมปรายภพ

มัญญุกุณฑลีเทพบุตร

เมืองสาวัตถี มีพราหมณ์ผู้ไม่เคยให้สิ่งของอะไร ๆ แก่ใครเลย จึงถูกขนานนามว่า “อทินนปุพพะกะ” เขามีบุตรชายคนเดียว เมื่อบุตรโตขึ้น พราหมณ์คิด ว่า “หากจะให้ช่างทองทำตุ้มหู ก็จะต้องจ่ายค่ากำเหน็จ” เพราะความเสียดายเงิน เขาเอาทองมาตี ทำเป็นตุ้มหูที่ไม่มีลวดลายให้ลูกชาย ดังนั้นลูกชายจึงถูกขนานนามว่า “มัญญุกุณฑลี แปลว่า นายตุ้มหูเกลี้ยง” พอลูกชายอายุ ๑๖ ปี เกิดเป็นโรคผอมเหลือง ภรรยาให้พราหมณ์ไปตามหมอให้มารักษาลูก แต่พราหมณ์คิดว่า “หากหมอมารักษา ก็จะต้องจ่ายค่ารักษา” พราหมณ์กลัวเสียเงิน จึงไปหาหมอถามว่า “โรคนี้ต้องใช้ยาอะไร” พอได้ยินก็ไปหาสมุนไพรตามที่หมอบอก แต่พราหมณ์ไม่เชื่อชาวยุสมุนไพรร จึงไม่สามารถประกอบยารักษาลูกชาย

^{๑๒} มหามกุฏวิทยาลัย, พระธรรมปิฎกภูทกแปล ภาค ๒, พิมพ์ครั้งที่ ๒๐, (นครปฐม : โรงพิมพ์มกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑๔๓-๑๖๖.

ได้ ลูกชายมีอาการหนักขึ้น จึงไปตามหมอมารักษา หมอเห็นอาการหนักมาก จึงลงความเห็นว่าเป็น “อาการหนักเกินเยียวยาแล้ว” พรหมนั้นรู้ว่าลูกชายกำลังจะตาย คิดว่า “หากพวกญาติรู้ข่าว ก็จะต้องมาเยี่ยม ญาติก็จะเห็นสมบัติของเรา” จึงเอาลูกชายมาไว้ที่หน้าระเบียงนอกบ้าน เช้าวันนั้น พระพุทธเจ้าพร้อมพระอานนท์เดินบิณฑบาตผ่านมา พระพุทธเจ้าต้องการให้มีภุมมกุณฑลหั้นมามองจึงได้เปล่งฉัพพรรณรังสี มีภุมมกุณฑลเห็นแสงสะท้อนจากระเบียงจึงพลิกตัว เห็นพระพุทธเจ้าพร้อมกับพระอานนท์ คิดว่า “เราอาศัยบิดาเป็นคนพาล(โง่) เป็นคนขี้เหนียว จึงไม่ได้ให้ทาน ไม่ได้ไปฟังธรรม” ตอนนี้อย่างไรไม่มีเรี่ยวแรง แม้แต่จะยกมือทั้งสองข้างไหว้พระพุทธเจ้า จึงได้ทำแต่เพียงทำจิตให้เลื่อมใสอย่างเดียวนั่น เขาเสียชีวิตลงในขณะที่ทำจิตให้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เขาไปเกิดเป็นเทพบุตรมีวิมานทองสูง ๓๐ โยชน์ ในเทวโลก ^{๑๓}

นางปติปุชิกา

มาลาภารีเป็นเทพบุตรในสวรรค์ดาวดึงส์ มีเทพธิดา ๕๐๐ เป็นบริวาร วันหนึ่งเหล่าเทพธิดาได้พากันไปเด็ดดอกไม้ทิพย์ เพื่อนำมาประดับเทพบุตร ขณะนั้น มีเทพธิดาตนหนึ่งขณะกำลังเด็ดดอกไม้อยู่ ได้จู่ดี (ตายจากเทวดา) ไปถือปฏิสนธิเป็นเด็กผู้หญิงในเมืองสาวัตถี พอนางรู้เพียงสาสามารถระลึกชาติว่า “เคยเป็นเทพธิดาของมาลาภารีเทพบุตร” ดังนั้น เมื่อนางจะถวายดอกไม้ของหอมก็ดี ถวายภัตตาหารก็ดี นางก็จะตั้งความปรารถนา ให้ได้บังเกิดในวิมานของมาลาภารีเทพบุตรสามี ว่า “ขอส่วนแห่งบุญนี้ จงเป็นปัจจัยเพื่อให้ได้บังเกิดในวิมานของสามีเรา” ภิกษุในวิหารทราบกันว่า “นางทำบุญเพื่อปรารถนาสามีเท่านั้น” จึงได้ขนานนามนางว่า “ปติปุชิกา”

ในเวลาเช้า นางไปจัดแจงโรงฉัน ปูเสนาสนะ และตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ไว้สำหรับภิกษุ เมื่อชาวบ้านนำอาหารมา ก็จะกล่าวกับนางว่า “แม่หนู เจ้าจงจัดแจงอาหารถวายพระสงฆ์เถิด” นางได้บำเพ็ญบุญกุศลทำนองนี้ ทุกๆ วัน ตั้งแต่เด็กจนกระทั่งแต่งงานและมีบุตร ๔ คน วันหนึ่งหลังจากนางได้ถวายทาน ฟังธรรม รักษาศีล พอถึงเวลาเย็น นางก็เกิดโรคแล้วถึงแก่ความตาย พอตายแล้วก็ไปบังเกิดในวิมานของมาลาภารีเทพบุตร

ฝ่ายเทพบุตรเมื่อเห็นเทพธิดา จึงถามว่า “เธอหายไปไหนมา ตั้งแต่เช้า” เทพธิดากล่าวว่า “นาย ดิฉันไปเกิดเป็นมนุษย์ ในเมืองสาวัตถี พออายุได้ ๑๖ ปี ได้แต่งงานและมีบุตร ๔ คน เมื่อดิฉัน

^{๑๓} มหามกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๑, พิมพ์ครั้งที่ ๒๓, (นครปฐม : โรงพิมพ์มกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๓๕-๕๒.

ทำบุญกุศล มีให้ทาน รักษาศีล ฟังธรรม เป็นต้น ดิฉันอธิษฐานให้มาเกิดในวิมานของนาย จ๊ะ” เมื่อ ดิฉันตายลงก็ได้มาบังเกิดที่วิมานแห่งนี้เหมือนเดิม ^{๑๔}

ประโยชน์ในภพภาคหน้าดูได้จากการกระทำในปัจจุบัน หากปัจจุบันทำดี พุทดี คิดดี ขณะตายจิตใจไม่เศร้าหมอง ย่อมไปบังเกิดเป็นมนุษย์หรือเทวดา ดังพุทธภาษิตว่า “เมื่อจิตไม่เศร้าหมอง สุขดีเป็นอันหวังได้” มัฏฐกถุณพัสติตั้งจิตใจเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า ตายจากมนุษย์จึงไปบังเกิดในสวรรค์ ส่วนนางปติปุชีกาเมื่อทำบุญใส่บาตร ถวายอาหาร จัดแจงเสนาสนะถวายพระภิกษุ เป็นต้น แล้วตั้งจิตอธิษฐานว่า “ขอผลบุญนี้ จงได้เป็นเหตุให้ได้เป็นเทพิตาในวิมานสามิของตน” ด้วยกรรมดี จึงทำให้เกิดเป็นเทวดา

ผู้ทำความดี ความดีย่อมคุ้มครองไม่ให้เกิดไปสู่ที่ชั่ว (อบาย) เบื้องหน้าแต่ตายไป คนดีย่อมเข้าสู่สุคติ หากยังไม่บรรลुเป็นพระอรหันต์ อย่างต่ำก็เกิดในโลกมนุษย์ หรือได้เสวยสุขในสวรรค์ชั้นต่างๆ

๓. ประโยชน์อย่างยิ่ง (ปรมัตถะ) ได้แก่ ประโยชน์ในการออกจากวิภวสงสาร คือ บรรลุมรรค ผล และนิพพาน เทวดาถึงแม้จะไม่ทำให้ได้บรรลุมรรคผลได้โดยตรง เพราะต้องพึ่งพาตนเองล้วนๆ หรือแม้พระพุทธเจ้าก็เป็นเพียงผู้ชี้ทางให้ ผู้หวังความหลุดพ้นจากวิภวสงสารจะต้องลงมือปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาด้วยตนเอง สำหรับผู้ที่มีความสามารถจำกัด จะต้องพึ่งพาบุคคลอื่น คือ กัลยาณมิตร ได้แก่ มิตรที่แนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ ประการ คือ ๑. ห้ามมิให้ทำชั่ว ๒. ให้ประกอบแต่ความดี ๓. แนะนำสิ่งที่ไม่รู้และอธิบายให้เข้าใจ ๔. บอกทางสวรรค์และนิพพานให้ กัลยาณมิตรจะเป็นมนุษย์หรือเทวดาก็ได้ เพียงมีคุณสมบัติดังกล่าวเท่านั้น ในวิธานินพธเล่มนี้ ผู้เขียนจะกล่าวเฉพาะเทวดาเท่านั้น เทวดาที่ดี เป็นบัณฑิต หรือเป็นกัลยาณมิตร ก็มีส่วนช่วยยกระดับจริยธรรมให้สูงขึ้นจนกระทั่งบรรลุมนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ ดังพุทธภาษิตว่า “อานนท การมีมิตรดี เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ทีเดียว” เหมือนพระกุมารกัสสปะและพระพาหิยทารุจริยะ มีเทวดาที่เป็นกัลยาณมิตร ให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ดังนี้

พระกุมารกัสสปะ

ธิดาเศรษฐีนางหนึ่ง ได้ขออนุญาตสามีไปบวชเป็นภิกษุณี ทั้งที่ท่านก็ไม่ทราบว่าเป็นตนเอง กำลังตั้งท้อง พอครบกำหนด ได้คลอดทารกที่วัดเชตวันฯ ภายหลังพระเจ้าปเสนทิโกศลทราบข่าว

^{๑๔} มหามกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๓, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (นครปฐม : โรงพิมพ์มัทมกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๐-๔๕.

ทรงนำไปชูปะเลียงในพระราชวัง ทารกได้รับการเลี้ยงดูจากพระราชินีจึงได้ชื่อว่า กุมารกัสสปะ พอรู้ความ ทราบประวัติตนแล้ว เกิดความสลดสังเวชใจ จึงขออนุญาตบวชเป็นสามเณร เมื่อได้บวชเป็นสามเณรแล้ว ก็ตั้งใจศึกษาพระธรรมวินัย และเรียนกรรมฐาน กระทั่งมีอายุครบอุปสมบท จึงได้อุปสมบทเป็นภิกษุ ต่อมาท่านได้ทูลลาพระพุทธเจ้าเพื่อไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่า แต่จะพยายามแค่ไหน ก็ไม่สามารถทำคุณวิเศษ ๆ ให้เกิดขึ้นได้เลย ท่านจึงคิดว่า “เราจะเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าที่ป่าอันธวัน ขอเรียนกรรมฐานเพิ่มเติม” ขณะนั้น เพื่อนภิกษุที่เคยปฏิบัติธรรมร่วมกัน ในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์ก่อน ชื่อ พระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บรรลุปะเป็นพระอนาคามี บังเกิดเป็นพรหมชั้นสุทธาวาส มีจิตคิดอนุเคราะห์ จึงตั้งคำถาม ๑๕ ข้อ พระกุมารกัสสปะไม่สามารถตอบคำถามได้ พรหมสหายของท่านได้แนะนำว่า “ปัญหานี้มีพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้นที่จะตอบปัญหาได้ ท่านจงไปถามพระพุทธเจ้าเถิด” พอท่านไปทูลถามปัญหา ขณะฟังคำตอบอยู่ ท่านพิจารณาธรรมตามที่พระพุทธเจ้าทรงพยากรณ์ ก็ได้บรรลุปะอรหันต์พร้อมกับปฏิสัมภิทาทั้ง ๔ ในเวลาที่พระพุทธเจ้าตอบปัญหาเสร็จ ^{๑๕}

ประวัติพระทวารุจิริยะ

กุลบุตรคนหนึ่งได้เดินทางด้วยเรือสำเภา เรือสำเภาถูกพายุกระหน่ำเรือแตก ได้อาศัยขอนไม้เกาะลอยคอมาขึ้นฝั่งที่ทำสุปารกะ เสื้อผ้าของเขาถูกน้ำพัดหายไป ไม่มีเสื้อผ้าใส่ จึงนำเศษเปลือกไม้มามัดทำเป็นผ้าถุง จึงถูกขนานนามว่า “พาหิยะ ทวารุจิริยะ” ชาวบ้านเห็นเข้าคิดว่า เขาเป็นพระอรหันต์ จึงนำอาหารมาให้ ภายหลังท่านหลงผิดคิดว่า “ท่านบรรลุปะเป็นพระอรหันต์จริง ๆ” ขณะนั้น เพื่อนของท่านที่เคยปฏิบัติธรรมร่วมกัน ในสมัยพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บรรลุปะเป็นพระอนาคามี บังเกิดเป็นพรหมชั้นสุทธาวาส มีจิตอนุเคราะห์ให้ดำเนินหนทางที่ถูกต้อง แนะนำให้ได้พบพระอรหันต์ที่แท้จริง จึงให้คำแนะนำว่า “พาหิยะ ตัวท่านไม่ใช่พระอรหันต์ หนทางที่ท่านปฏิบัติก็ไม่ใช่ ท่านคิดไปเองว่า ‘เป็นพระอรหันต์’ บัดนี้พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ในเมืองสาวัตถี ทรงแสดงหนทางสำเร็จเป็นพระอรหันต์ ท่านจงไปเฝ้า ไปฟังธรรมของพระองค์เถิด” ท่านเกิดความสลดสังเวชใจ จึงเดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าแสดงธรรม ว่า “เมื่อเราเห็นรูปแล้ว ก็เป็นเพียงสักว่าเห็นเท่านั้น” เพียงเท่านี้ ท่านก็บรรลุปะเป็นพระอรหันต์ เป็นสาวกผู้เลิศด้านตรัสรู้เร็ว ^{๑๖}

^{๑๕}มหาหมกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๖, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาหมกุฏวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗-๒๓.

^{๑๖}มหาหมกุฏวิทยาลัย, พระธัมมปัทมฐกถาแปล ภาค ๔, พิมพ์ครั้งที่ ๑๙, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาหมกุฏวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๔๓-๑๕๑.

ท่านพระกุมารกัสสปะ และพระพาหิยะทวารุจิรียะมีพรหมสหายเก่ามาแนะนำประโยชน์ให้ ท่านได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า ก็บรรลุอรหัตตทัณที สมดังภาชิตที่ว่า “การมีมิตรดี เป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ทีเดียว” พระพาหิยะหากท่านไม่มีกัลยาณมิตรแล้ว ท่านจะหลงผิด คิดว่าตนเป็นพระอรหัตต เมื่อตายไปต้องบังเกิดในอบายอย่างแน่นอน เพราะประพฤติหลอกลวง อีกประการหนึ่งท่านมีอายุไม่นาน หลังจากท่านฟังธรรมแล้วบรรลุเป็นพระอรหัตต ขณะกำลังแสวงหาอัฐบริหารเพื่อขออุปสมบท ถูกนางยักษิณีคูเวร แปลงกายเป็นวัวแม่ลูกอ่อนมาขวิดท่านจนเสียชีวิต หากพรหมสหายแนะนำประโยชน์ช้า ท่านอาจจะต้องเสียชีวิตก่อน

ดังนั้น การมีเทวดาเป็นกัลยาณมิตรจึงเป็นทั้งหมดของพรหมจรรย์ เพราะนำประโยชน์สุขมาให้ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในสัมปรายภพ และบรรลุพระนิพานในที่สุด

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวិเคราะห์ “ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อ เรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท” นี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากการศึกษา ค้นคว้า จากพระไตรปิฎก อรรถกถา วิสุทธิมรรค ตลอดจนแนวคิด ทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวกับเทวดา ประโยชน์ และจริยธรรม จากห้องสมุด สื่อความรู้ต่างๆ และจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สรุปประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อ เรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท

๕.๑. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อของเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องความเชื่อเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมในทางพุทธปรัชญาเถรวาท ๓) เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาท

จากการศึกษาวิจัย สรุปผลการวิจัยเรื่องดังกล่าวได้ดังต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง จากศึกษาแนวคิดเรื่องความเชื่อเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปผลได้ว่า เทวดาเป็นสิ่งมีชีวิตที่อยู่ในวิภวภูมิต่างๆ มีความเป็นอยู่ สุขสบายกว่ามนุษย์ ๓ ประการ คือ อายุทิพย์ วรรณะทิพย์ และสุขทิพย์ เทวดา มี ๖ ชั้น คือ ๑.จาตุมหาราชิกา ๒.ดาวดึงส์ ๓.ยามา ๔.ดุสิต ๕.นิมมานรดี ๖.ปรนิมมิตวสวัตตี การจะไปบังเกิดเป็นเทวดานั้น ต้องประกอบด้วยเหตุ ๒ ประการ คือ การละเว้นจากกรรมชั่ว และการสร้างแต่ความดี การละเว้นกรรมชั่ว ได้แก่ เว้นจากอนันตริยกรรม เว้นจากนิยตมิจฉาภิภูติ เว้นจากอกุศลกรรมบท ในส่วนอนันตริยกรรม คือ กรรมที่ให้ผลโดยไม่มีกรรมอื่นมาคั่นกลางหรือกรรมอื่นไม่สามารถเข้ามาขัดขวางได้ ได้แก่ การทำให้สงฆ์แตกแยก การทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ห้อเลือด การฆ่าพระอรหันต์ การฆ่ามารดาและบิดา นิยตมิจฉาภิภูติ คือ ความเห็นผิดอันตั้ง เป็นความผิดร้ายแรง เป็นเหตุให้เกิดในอบายภูมิเป็นเวลานาน มี ๓ ประการ คือ อภิชาติภิภูติ มีความเห็นว่า “กระทำทุกอย่างไม่ว่า ดี หรือชั่ว ล้วนไม่มีผล” เป็นการปฏิเสธเหตุของกรรม อเหตุภิภูติ มีความเห็นว่า “ทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย คนเราจะได้ดี หรือชั่ว เป็นเรื่องของความบังเอิญ หรือเกิดขึ้นเอง” เป็นการปฏิเสธเหตุและผลของกรรม นัตถภิภูติ มีความเห็นว่า “การกระทำบาปไม่มี การทำบุญไม่มี ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นการประชุมกันของธาตุ ๔ เท่านั้น ตายไปแล้วไม่มี

การเกิดอีก” เป็นการปฏิเสธวิบาก หรือผลของกรรม การประพติดอกุศลกรรมบท ๑๐ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ของผู้อื่น การประพติดิตินกาม การพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ไร้สาระ การเพ่งเล็งอยากได้ของผู้อื่น ความผูกพยาบาทจองเวร และความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม เมื่องดเว้นจากกรรมชั่วแล้ว จำเป็นที่จะต้องริบสร้างกรรมดี เพราะหากทำความดีเข้าไป กรรมชั่วประกอบด้วยราคะ โทสะ โมหะ อาจได้โอกาสเข้าครอบงำแล้วทำกรรมชั่วเสียก่อน การสร้างกรรมดี ได้แก่ บุญกิริยาวัตถุ เทวธรรม เทวทานุสสติ วัตตบท ส่วนบุญกิริยาวัตถุ นั้น มี ๓ ประการ ได้แก่ ๑. ทาน การให้ การสละกิเลสในใจ คือ สละความตระหนี่ สละความโลภออกจากจิตใจ ๒.ศีล ได้แก่ การควบคุมกาย วาจา ให้เรียบร้อย ๓.ภาวนา ได้แก่ การพัฒนาจิตใจ ให้สูงขึ้น ด้วยการเจริญจิตให้ตั้งมั่น ในอารมณ์เดียว เรียกว่า สมถกรรมฐาน ด้วยการเจริญปัญญา เห็นสภาพตามความเป็นจริง เรียกว่า วิปัสสนากรรมฐาน การบำเพ็ญเทวธรรม เป็นข้อปฏิบัติทำให้เป็นเทวดา ได้แก่ หิริ ความละอายต่อความชั่ว โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อผลของความชั่ว หิริและโอตตปปะเป็นพื้นฐานทางศีลธรรม หากมีความละอายต่อบาป และเกรงกลัวผลของความชั่วแล้ว ย่อมไม่ทำความชั่วทั้งในที่ลับและที่แจ้ง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม้จะมีโอกาสก็ตาม การเจริญเทวทานุสสติ ได้แก่ การระลึกถึงเทวดาเรื่อยๆ (เป็นประจำ) ว่า “เทวดาเป็นผู้ประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา แม้เราก็ประกอบด้วยธรรม ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญาเช่นกัน” ขณะกำลังระลึกอยู่นั้น ไม่ถูกราคะ ไม่ถูกโทสะ และ ไม่ถูกโมหะครอบงำ จิตใจได้รับความสุข มีปิติขึ้นบาน เกิดความปราโมทย์ มีจิตตั้งมั่น เมื่อทำเป็นประจำ จึงได้ชื่อว่า “เจริญเทวทานุสสติ” การบำเพ็ญวัตตบท ผู้ปรารถนาเป็นท้าวสักกะจะต้องบำเพ็ญ วัตตบท ๗ ประการ ตลอดชีวิต ได้แก่ ๑.การเลี้ยงดูบิดามารดา ๒.การประพติด่อนน้อมถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ในตระกูล ๓.การพูดจาอ่อนหวาน ๔.ไม่พูดคำส่อเสียด ๕.มีจิตปราศจากความตระหนี่ ยินดีในการแจกจ่ายทาน ๖.พูดแต่คำสัตย์ ๗.การไม่โกรธ หรือถ้าความโกรธเกิดขึ้น เราจะกำจัดความโกรธโดยฉับพลัน

การเทวดามีอยู่ ด้วยเหตุผลอยู่ ๔ ประการ คือ ๑. มีอยู่ในคัมภีร์ ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์ปกรณัม จารึกต่างๆ ตลอดจนหนังสือ ภาพวาดตามฝาผนังตามอุโบสถต่างๆ ๒. เทวดามีอยู่โดยกิจ หรือโดยพิธีกรรม ได้แก่ ถูกเชื่อเชิญให้มาฟังธรรม เมื่อทำบุญกุศลจะอุทิศผลบุญให้แก่เทวดา เรียกว่า “เทวพลี” หรือ เมื่อพระภิกษุผู้บำเพ็ญสมณธรรมในป่า ควรเจริญเมตตาให้เทวดา เพื่อสร้างไมตรีจิต อยู่กับเทวดาด้วยเมตตาธรรม ๓. มีอยู่โดยคุณธรรม เทวธรรมเป็นคุณสมบัติของเทวดา เมื่อใดประพติด เทวธรรม (มีความละอายและเกรงกลัวต่อบาป) เมื่อนั้นได้ชื่อว่า “มนุสสเทโว” แปลว่า มนุษย์ที่มีจิตใจ เป็นเทวดา รุกขเทวดาประพติดรุกขธรรม คือ รุกขเทวดาจะไม่โกรธ เมื่อถูกตัดต้นไม้ ๔. มีอยู่เชิงคุณค่าทางจริยธรรม ความเชื่อว่า เทวดาเป็นผู้มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ได้ จึงมีความเคารพยำเกรง เมื่อไปสู่สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ได้แก่ อุโบสถ วิหาร สถานที่เก่าแก่ สถานที่มีต้นไม้ใหญ่ จะต้องสำรวมกายวาจาให้เรียบร้อย ไม่คึกคะนอง ไม่ลบหลู่ ถึงไม่มีคนเห็นเทวดาก็เห็น การบวชต้นไม้

ในป่า ต้นไม้ที่ได้รับการบวชแล้วจะไม่มีใครกล้าตัด ต้นไม้ในบริเวณดอนปู่ตาจะไม่มีใครกล้าตัด สัตว์ในดอนปู่ตาก็ไม่มีใครกล้าฆ่า แม่น้ำสายใหญ่ๆ จะมีแม่คงคารักษา จึงไม่ทิ้งขยะลงแม่น้ำ ๕.มีอยู่โดยสัญญลักษณ์ เทวดาเป็นสัญญลักษณ์ทางความดี หรือการได้เสวยกรรมดี เป็นสถานที่ได้รับความสุข เช่น เขาเป็นคนดี ตายแล้วจะไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ เป็นต้น

ประการที่สอง จากการศึกษาแนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมในทางพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปผลได้ว่า จริยธรรมของพุทธปรัชญาเถรวาท แบ่งออกเป็น ๓ ประการ คือ ๑. ประโยชน์ในโลกนี้ ได้แก่ เกิดขึ้นในปัจจุบัน เห็นผลในปัจจุบัน เช่น ความโกรธย่อมแผดเผาผู้โกรธ หากสามารถระงับความโกรธและให้อภัยได้ ความร้อนรอนกระวนกระวายก็จะระงับดับลงไปทันที เกิดสุขในปัจจุบัน ๒. ประโยชน์ในโลกหน้า เป็นประโยชน์ที่จะให้ผลในภพถัดไป หรือชาติถัดไป การทำความดี เช่น การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ย่อมทำให้เป็นสุขในชาติปัจจุบัน เมื่อละจากโลกนี้แล้วย่อมเสวยสุขในสุคติโลกสวรรค์ ในมรรณาสันนวิถิ คือ วิถีจิตก่อนตาย จิตดวงสุดท้าย มี ๓ อาการปรากฏ คือ ๑. กรรมนิมิต เครื่องหมายของการทำความกรรม เช่น ก่อนตายนิมิต(เห็นทางใจ) เห็นทัพพีและขันใส่ข้าวที่เคยใส่บาตร แสดงว่า จะได้ไปเกิดในสุคติ หากก่อนตายนิมิตเห็นอาวุธที่เคยฆ่าสัตว์ เช่น มีด แห เป็นต้น แสดงว่า จะได้ไปเกิดในทุคติ ๒. คตินิมิต คือ เครื่องหมาย (สัญญลักษณ์) แสดงสถานที่ไปเกิด เช่น เคยทำบุญให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา มีความละอายชั่วกลัวต่อบาป เป็นต้น ไว้มาก เมื่อใกล้จะตาย กรรมดีก็จะส่งผลให้มีจิตใจขึ้นบาน ไม่มีความร้อนรอนกระวนกระวายใจ ไม่ทุกข์ร้อนใจ จากไปอย่างสงบ แต่ถ้าเคยทำบาปฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่มีความละอายต่อความชั่ว เกรงกลัวต่อบาปกรรม เมื่อใกล้จะตาย กรรมชั่วที่ทำไว้จะทำให้เกิดความเร่าร้อน เกิดความกระวนกระวายใจ จากไปอย่างทรมานและทรมาน ๓. กรรมนิมิตอารมณ์ มีกรรมนิมิตมาปรากฏ เช่น ถ้าเขาทำความดีไว้มาก กรรมก็จะมาปรากฏทางมโนทวาร(จิตใจ) เห็นภาพตนเองกำลังถวายไตรจีวร ตนเองกำลังใส่บาตร ถวายสังฆทาน เป็นต้น เป็นกรรมนิมิตฝ่ายดี ตายไปจะได้ไปเกิดในสุคติ หากนิมิตเห็นตนกำลังฆ่าสัตว์ หรือทำชั่ว เป็นนิมิตฝ่ายชั่ว กรรมจะส่งไปเกิดในทุคติ ๓. ประโยชน์ในพระนิพพาน ได้แก่ ประโยชน์ในการดับกิเลสตัณหา ดับความทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง ไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร เพราะการเกิดย่อมมีโอกาสในการทำความดี และทำความชั่ว หากว่าเกิดมาคบกับคนพาลแล้ว คนพาลจะชวนให้ทำในสิ่งที่ชั่ว พุดในสิ่งที่ชั่ว และคิดในสิ่งที่ชั่ว ทำให้หลงผิดนำไปสู่ทางที่ชั่ว พาไปสู่อบายภูมิ การเกิดบ่อยๆ ย่อมเป็นทุกข์ ดังนั้น การไม่ต้องมาเวียนว่ายตายเกิดในวัฏฏสงสาร สามารถดับเพลิงกิเลสได้อย่างเด็ดขาด ละความสุข ละความทุกข์ ไม่ต้องไปเกิดในภพภูมิไหนๆ ชำมฝั่ง คือ พระนิพพาน

ประการที่สาม จากการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในทางพุทธปรัชญาเถรวาท สรุปผลได้ว่า มนุษย์สามารถเข้าถึงประโยชน์สุข ได้ ๓ ประการ คือ ประโยชน์ในโลกนี้ ประโยชน์ในโลกหน้า ประโยชน์อย่างยั่งยืน(พระนิพพาน) แต่การที่จะไปถึงเป้าหมายได้จะต้องสร้างสัมมาทิฐิ มีความเห็นที่ถูกต้องเสียก่อน โดยอาศัยปัจจัย ๒ ประการ คือ โยนิโส

มนสิการและปรโตโฆสะ ๑. โยนิโสมนสิการ คือ การพิจารณาโดยใช้อุบายวิธี คิดหาเหตุผล ใช้ปัญญา ขบคิดพิจารณา เห็นปฏิจจสมุปบาท (เห็นกระบวนการเกิดและดับแห่งทุกข์) โดยสามารถสาวหาเหตุ ไปหาผล และสาวจากผลไปหาเหตุ เรียกว่า “โดยอนุโลมและปฏิโลม” บุคคลที่สามารถค้นพบและ พิจารณาปฏิจจสมุปบาทได้เอง ได้แก่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า และพระปัจเจกพุทธเจ้าเท่านั้น

๒. ปรโตโฆสะคือ การฟังพระสัทธรรมจากผู้อื่น การที่จะรู้แจ้งแทงตลอดเองได้นั้น ต้องอาศัยการสั่งสม อบรมบารมีเป็นเวลาเนิ่นนาน เช่น พระพุทธเจ้าประภทปัญญาธิกะผู้ยิ่งด้วยปัญญา ใช้เวลาสร้างบารมี น้อยที่สุด คือ ๔ อสงไขย (กำไร) แสนกัปป์ พระพุทธเจ้าศรัทธาธิกะผู้ยิ่งด้วยศรัทธา ใช้เวลาสร้างบารมี อย่างกลาง คือ ๘ อสงไขย (กำไร) แสนกัปป์ พระพุทธเจ้าวิริยาธิกะผู้ยิ่งด้วยความเพียร ใช้เวลาสร้าง บารมีมากที่สุด คือ ๑๖ อสงไขย (กำไร) แสนกัปป์ ส่วนพระปัจเจกพุทธเจ้า ใช้เวลาสั่งสมบารมี ๒ อสงไขย (กำไร) แสนกัปป์ จะเห็นว่า จะต้องสร้างบารมีเป็นเวลาเนิ่นนาน ดังนั้น สำหรับผู้มีปัญญา ศรัทธา และความเพียรน้อย จะต้องอาศัยบัณฑิต หรือกัลยาณมิตรช่วยแนะนำ ได้แก่ พระสัมมาสัม พุทธเจ้า และพระสาวกของพระพุทธเจ้า ส่วนพระสาวกของพระพุทธเจ้านั้น ได้แก่ พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ที่รู้ธรรม(ชานาญปริยัติ) ปฏิบัติธรรม(ชานาญปฏิบัติ) ได้รับผลของพระธรรม(เข้าถึง ปฏิเวธ)ประจักษ์ด้วยตนเองแล้วสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย ดังนั้น การคบบัณฑิต จึงเป็นการเพิ่มพูน สติปัญญาเป็นหนทางนำไปสู่ทางสำหรับดับทุกข์ ด้วยเหตุนี้ เทวดาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมช่วยในการ ยกกระดับจิตใจพัฒนาจริยธรรมให้สูงขึ้น ได้แก่ ๑. การยับยั้งความชั่ว ผู้มีเทวธรรม มีการละอายต่อ ความชั่ว และความเกรงกลัวต่อผลของกรรม จึงไม่กล้าทำชั่วทั้งในที่ลับและในที่แจ้ง แม้มีโอกาส เอื้ออำนวยก็ไม่ทำ เพราะมีความละอายต่อความชั่ว เกรงกลัวต่อบาปกรรม ๒. สร้างจิตสำนึกต่อ ส่วนรวม เช่น การไม่ทิ้งขยะลงในแม่น้ำ การบวชป่า การไม่ตัดไม้ และการไม่ล่าสัตว์ในบริเวณดอนปู่ ตา ๓. การเกื้อกูลประโยชน์ต่อกัน มนุษย์และเทวดามีภูมิที่ใกล้กัน เมื่อมนุษย์สาธยายธรรมก็จะเชิญ เทวดาให้มาฟังธรรม เมื่อมนุษย์ทำบุญก็จะอุทิศบุญให้เทวดา(เทวพลี) เทวดาเมื่อทราบอุปการะของ มนุษย์แล้ว ก็มีจิตเมตตาคอยให้การช่วยเหลือมนุษย์ผู้ทำกรรมดี ๔. เป็นผู้ทดสอบบารมี เทวดาเมื่อจะ ช่วยมนุษย์มักจะทดสอบคุณธรรมก่อน เช่น นางมณีเมขลาถามพระมหาชนก ว่า “ท่านเป็นใคร ท่านมี ความเพียรว่ายน้ำในท่ามกลางมหาสมุทร ทั้งที่ไม่เห็นฝั่ง เพื่ออะไร” เมื่อทดสอบคุณธรรมแล้ว จึงอุ้มพา ไปส่งในเมืองมิถิลา ๕. เป็นสัญลักษณ์ของผู้ทำกรรมดี ผู้จะไปเกิดเป็นเทวดาจะต้องประพฤติเทวธรรม ได้แก่ หิริและโอตตปปะ วัตตบพ ๗ ได้แก่การเลี้ยงดูบิดามารดา การประพฤติอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ พุดจาไพเราะ ไม่พูดส่อเสียด ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว พุดคำสัตย์และไม่โกรธ สัมปทา ๕ ได้แก่ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา การบำเพ็ญเทวดานุสติ ได้แก่ การระลึกถึงคุณของเทวดาที่ได้ประพฤติ ว่า “เทวดาประพฤติเทวธรรม มีคุณธรรม ๕ ประการ คือ ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะและปัญญา มีอยู่ใน เทวดา แม้เราก็จะประพฤติเช่นนั้น” แล้วเจริญเทวดานุสติเนื่องๆ ได้รับความปราโมทย์ มีปิตุสุขอยู่ เนื่องๆ เบื้องหน้าแต่ตายแล้วได้ไปบังเกิดในสวรรค์

เทวดาช่วยให้มนุษย์เข้าถึงประโยชน์ในโลกนี้ เพราะผู้ประพฤติเทวธรรม ย่อมมีความสุขใจ ไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง เทวดาช่วยให้มนุษย์เข้าถึงความเป็นเทวดา ด้วยการประพฤติเทวธรรม ๒ วัตตบท ๗ สัมปทา ๕ อันเป็นเหตุให้ได้เกิดเป็นเทวดา เทวดาช่วยให้เข้าถึงพระนิพพานได้ แม้เทวดาไม่สามารถทำให้บรรลुพระนิพพานโดยตรง เพราะจะต้องปฏิบัติด้วยตนเอง แต่เทวดาที่เป็นบัณฑิต เป็นกัลยาณมิตร ก็มีส่วนช่วยแนะนำประโยชน์ แนะนำแนวทาง และช่วยยกระดับจริยธรรมของตนให้สูงขึ้น ฟอกจิตใจให้อ่อนโยน สามารถพัฒนาสติปัญญาของตนให้แก่กล้า สามารถกำจัดกิเลสตัณหาได้อย่างสิ้นเชิง

๕.๒. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยศึกษาจากคัมภีร์ต่างๆ เช่น พระไตรปิฎก อรรถกถา วิสุทธิมรรค ตลอดจนหนังสือของนักคิดทางพุทธปรัชญาเถรวาท และแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตกของสำนักต่างๆ เพื่อศึกษาเรื่องจริยธรรม คุณธรรม ความดี ประโยชน์ ของแต่ละสำนักแล้วนำมา วิเคราะห์ ข้อมูลเหล่านั้น ตามหลักการ เหตุผลทางจริยธรรม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรม ของความเชื่อเรื่องเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท มีหลายมุมมอง หลายด้านด้วยกัน และยังมีเรื่องที่น่าสนใจ สมควรจะทำวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับเทวดาได้อีก ดังนี้

๑. แนวคิดความมีอยู่ของเทวดาในพุทธปรัชญามหายาน
๒. แนวคิดความมีอยู่ของเทวดาในพุทธปรัชญาเถรวาท
๓. ศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเทวดาในพุทธปรัชญามหายาน
๔. ศึกษาวิเคราะห์ประโยชน์ทางจริยธรรมของความเชื่อเทวดาในพุทธปรัชญาวัชรยาน

บรรณานุกรม

๑.ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์หนังสือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปลชุด ๙๑ เล่ม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๕.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กรมวิชาการ. สัสมฤต-ไทย-อังกฤษ อภิธาน. กรุงเทพฯ: ศุภสภา, ๒๕๑๑.

กรมศิลปากร. จักรวาลที่ปณี. กรุงเทพฯ: เนททัสเอน์กเพรสศึกษาการพิมพ์, ๒๕๒๓.

คณะกรรมการวรรณกรรมอาเซียน. ไตรภูมิกถา ฉบับถอดความ. ม.ป.ป. หน้า ๑๖๓.

ชำเลื่อง วุฒิจันทร์. คุณธรรมและจริยธรรม : หลักการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียน.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๔.

ต.นาคประทีป. บาลี อภิธานบุพทีปิกาและสุจิ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไท, ๒๕๖๗.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. ปรัชญาจีน. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘.

..... จริยศาสตร์ : มนุษย์กับอุดมคติและมาตรการทางศีลธรรม. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๕๔.

..... ปรัชญาทั่วไป. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๙.

นีออน พิณประดิษฐ์. จริยธรรม : ทฤษฎีและรูปแบบการพัฒนา. ขอนแก่น: โรงพิมพ์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕.

ประยงค์ แสนบูรณ. ปรัชญาอินเดีย. กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๔๗.

พระคันธสาราภิวังศ์. **อภิธัมมัตถสังคหะ**. ลำปาง: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๖.

พระคันธสาราภิวังศ์. **พระคัมภีร์อภิธัมมมาตาร**. ลำปาง : ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๓๗.

พระครูปลัดสุวัฒนธีรคุณ. **พุทธานุภาพ อานุภาพของพระพุทธองค์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ: หจก. ที่ พีเอ็น เพรส, ๒๕๕๒.

พุทธทาสภิกขุ. **คู่มือดับทุกข์ ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๓๕.

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). **ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๕๐.

พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ). **หลักปฏิบัติสมณะ-วิปัสสนากัมมัญฐาน**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๑.

พระพุทธโฆสเถระ. **คัมภีร์วิสุทธิมรรค**. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ ๔. (กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖).

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ฺพยุตฺโต). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๐. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๗.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์, ๒๕๕๑.

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๙. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๓

_____. **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๕. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์, ๒๕๕๙.

_____. **เหนือสามัญวิสัยอิทธิปาฏิหาริย์เทวดา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา, ๒๕๔๘.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). **โลกทิปนี**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗.

_____. **ภูมิวิลาสินี**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗.

พระสัทธัมมโชติกะ ธัมมาจริยะ. **ปรมัตถโชติกะ ภูมิจตุกะ ปริจเฉทที่ ๕**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: ม.ป.ป. ๒๕๕๖.

_____ . **ปรมัตถโชติกะ มหาอิธัมมัตถสังคหฎีกา วิมุตตสังคหะ ภูมิจตุกะปฏิสนธิจตุกะ**

ปริจเฉทที่ ๕. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพฯ: หจก.ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๕๖.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, ๒๕๔๗.**

พระศรีวิสุทธิโสภณ. (วิลาศ ญาณวโร). **โลกที่ปณี. กรุงเทพฯ: วัฒนีกรวิวงศ์, ๒๕๓๗.**

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). **จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙.**

พระอัครคังสเถระ. **สัทนิตีธาตุมาลา คัมภีร์หลักบาลีไวยากรณ์. กรุงเทพฯ: ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๕.**

พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธรรมจิตโต). **พุทธศาสนากับปรัชญา. กรุงเทพฯ: บริษัท อัมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓.**

พระราชชัยกวี (ภิกขุพุทธทาส อินทปญโญ). **การสร้างเสริมจริยธรรมแก่เด็กวัยรุ่น คณะครูโรงเรียน นฤมิตรวิทยา จังหวัดนครราชสีมา พิมพ์เป็นธรรมบรณการเพื่อเป็นอนุสรณ์และเทอดพระคุณ ในงานพระราชทานเพลิงศพ อำมาตย์โทราชสีมาจารย์ ณ เมรุ วัดมกุฏกษัตริยาราม พระนคร เมื่อ วันที่ ๒๐ เมษายน ๒๕๑๑.**

พระศาสนโสภณ (วัดมกุฏกษัตริยาราม). **สวดมนต์แปล. (พระนคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๘.**

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์ พับลีเคชั่น, ๒๕๔๖.**

_____ . **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญาอังกฤษ-ไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๔๘.**

วิทย์ วิศทเวทย์. **ปรัชญาทรรศน์ : พุทธปรัชญา. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.**

_____ . **จริยศาสตร์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๒๘.**

วริยา ชินวรรณโณ. **จริยธรรมวิชาชีพ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, ๒๕๔๖.**

วศิน อินทสระ. **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด. พิมพ์ครั้งที่ ๒๔. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์**

ธรรมดา, ๒๕๕๕.

มหาวิทยาลัย. พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒๓. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

มหาวิทยาลัย. พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๒. พิมพ์ครั้งที่ ๒๐. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

_____ . พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๓. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

_____ . พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๔. พิมพ์ครั้งที่ ๑๘. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

_____ . พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๕. พิมพ์ครั้งที่ ๑๔. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐.

_____ . พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค ๖. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร) และคณะ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด, ๒๕๕๔.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. สารานุกรมพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สมภาร พรหมทา. พุทธปรัชญา มนุษย์ สังคมและปัญหาจริยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๔๘.

_____ . พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์ โสภณี ทำแท้ง และการอุณฆาต. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘ .

สาโรช บัวศรี. จริยธรรมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิภูจโน (ทับทิมเทศ). “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเวทดาในมุมมอง

ของพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ณัฐรี บุญกิตติเจริญ. “ความสำคัญของการเวียนว่ายตายเกิดในพุทธจริยศาสตร์เถรวาท”.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
๒๕๔๕.

พระมหากันต์ วุฒมนวโร (มโนวัฒน์). “การศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องเกณฑ์การตัดเส้นทาง
จริยธรรม ในจริยศาสตร์ของค่านักบวชในพุทธจริยศาสตร์ตามทัศนะของพระเทพเวที
(ประยุทธ์ ปยุตโต)”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พระมหาชุตินธร โชติธมโม. “การศึกษาวิเคราะห์พระอภิธรรมในฐานะที่เป็นพุทธจริยศาสตร์”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระมหาไพรัช เขียนวงศ์ (ธมทีโป). “พุทธจริยศาสตร์เถรวาทเป็นอัตนียมหรือไม่”. **วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาวิวัฒน์ จีระฉุทโน (ตรีเม้งมิตร). “การศึกษาเปรียบเทียบเหตุที่ทำให้เป็นเทวดาและมนุษย์ใน
กามาวจรภูมิ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนา**. บัณฑิต
วิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ (วันจันทร์). “นรกและสวรรค์ในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

พระอธิการคำภา อติพล (ปิณะกะเส), “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดาในมุมมองของ
พุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

เพ็ญแข กิตติศักดิ์. “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธศาสนาตามที่ปรากฏใน
พระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา**.

บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

สันติ เมืองแสง. “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องเทวธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธ**

ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

สุริยา จารยะพันธ์. “ความคาดหวังของคณะกรรมการร่างจรรยาครู ผู้ปกครอง และนักเรียน ต่อ

จรรยาธรรมที่สำคัญสำหรับครู”. วิทยานิพนธ์ **พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๒๗.

(ค) วารสารวิชาการ :

พระครูปริยัติธรรมวงศ์, “นรกและสวรรค์กับความเชื่อของเยาวชนในปัจจุบัน”, **วารสารวิชาการ**

ธรรมทัศน์, ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๓ (พฤศจิกายน ๒๕๕๖ -กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗).

ประวัติผู้วิจัย

พระมหาสมพร พุฑูรวีโร (เกลี้ยงพร้อม)

เกิดวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ อายุ ๔๑ ปี

ภูมิลำเนา บ้านสำโรง หมู่ ๑๖ ต.โพนครก อ.ท่าตูม จ.สุรินทร์ ๓๒๑๒๐

พ.ศ. ๒๕๕๑ บรรชา ณ วัดพิชโสภาราม พระครูศรีสุตาลังการ เป็นอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๕๑ อุปสมบท ณ วัดพิชโสภาราม พระครูศรีสุตาลังการ เป็นอุปัชฌาย์

ประวัติการศึกษาทางธรรม

พ.ศ. ๒๕๕๑ นักธรรมตรี วัดพิชโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๕๒ นักธรรมโท วัดพิชโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๕๓ นักธรรมเอก วัดพิชโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๕๓ ประโยค ๑-๒ วัดพิชโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๕๔ ประโยค ๓ วัดพิชโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๕๕ ประโยค ๔ วัดพิชโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี

พ.ศ. ๒๕๕๖ ประโยค ๕ วัดพรหมวงศาราม แขวงดินแดง เขตดินแดง

กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๕๗ ประโยค ๖ วัดพรหมวงศาราม แขวงดินแดง เขตดินแดง

กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๕๗ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๕๘ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๑ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติการศึกษาทางโลก

พ.ศ. ๒๕๔๑ ระดับ ปวส. สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตสุรินทร์

พ.ศ. ๒๕๔๓ ระดับปริญญาตรี สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล คณะเกษตรศาสตร์บางพระ

จ.ชลบุรี

ที่อยู่ปัจจุบัน

วัดพรหมวงศาราม ๔๑ แขวงรัชดาภิเษก เขตดินแดง กรุงเทพมหานคร ๑๐๔๐๐